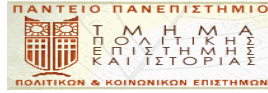

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :

**«ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΔΟ 1974-1981»**

Φοιτητής: ΜΠΟΥΚΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δέσποινα Παπαδημητρίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
2.1 Ο διπολικός Ψυχρός κόσμος.....	9
2.2 Ελλάδα & Μεταπολίτευση.....	13
2.3 Ελληνοτουρκικές διαφορές.....	18
3. ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	
3.1 Η Νέα Δημοκρατία.....	20
3.2 Βασικοί άξονες της Κυβερνητικής Πολιτικής.....	22
3.3 Οι ΗΠΑ το ΝΑΤΟ και οι Βάσεις.....	28
3.4 ΕΣΣΔ – Διαβαλκανική συνεργασία.....	33
3.5 Ο πολιτικός λόγος της Νέας Δημοκρατίας.....	37
4. ΠΑΣΟΚ	
4.1 Το ΠΑΣΟΚ.....	46
4.2 Εθνικισμός – Πατριωτισμός- Λαϊκισμός στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ.....	48
4.3 Τα ελληνοτουρκικά ως μοχλός ανάδειξης της Πασοκικής πολιτικής αντίληψης.....	54

5. ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ – Ε.ΔΗ.Κ	
5.1 Η Ένωση Κέντρου – Ε.ΔΗ.Κ.....	62
5.2 Ο πολιτικός λόγος της Ένωσης Κέντρου.....	63
6. ΕΝΩΜΕΝΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ - ΕΔΑ	
6.1 Η Ενωμένη Αριστερά.....	73
6.2 Ο πολιτικός λόγος της Ενωμένης Αριστεράς.....	74
6.3 Αριστερά & ΠΑΣΟΚ.....	82
7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ελλάδα ανήκει στη Δύση; ή μήπως η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες;

Με αυτό το δίλημμα επενδύθηκε η επιφάνεια της πολιτικής αντιπαράθεσης της περιόδου 1974-1981, η ένταση των πρώτων ετών της μεταπολίτευσης αλλά και η μετωπική σύγκρουση της Αριστεράς και του ΠΑΣΟΚ με τη Νέα Δημοκρατία. Το δίλημμα, πέρα από τα επικοινωνιακά τεχνάσματα, αποκαλύπτει μια μεγάλη σύγκρουση και μια δυναμική στην ελληνική κοινωνία, για τις πολιτικές που θα ακολουθούσε η χώρα μας σε μια σειρά από θέματα, εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

Η τρίτη ελληνική δημοκρατία ξεκίνησε την ζωή της σε ένα ιδιαίτερα περίπλοκο περιβάλλον. Μετά τον Μάη του 1968, την άνοδο των πολιτικών κινημάτων και την εμπειρία του πολέμου του Βιετνάμ, οι δυτικές κοινωνίες συνταράχτηκαν από την σοβαρή οικονομική ύφεση του 1973. Σε διεθνές επίπεδο ο ψυχρός πόλεμος φαίνεται να περνούσε σε μια φάση ύφεσης, με αποκορύφωμα την τελική πράξη του Helsinki το 1975. Η ύφεση αυτή, μαζί με την πρωτόγνωρη δυναμική των πολιτικών και κοινωνικών κινημάτων έδωσε την ευκαιρία του απογαλακτισμού ως ένα βαθμό των μικρότερων χωρών που παρέμειναν ως τότε προσκολλημένες στο άρμα της μιας ή της άλλης υπερδύναμης.

Η Ελλάδα, δεμένη μετεμφυλιακά με τον αμερικάνικο ομφάλιο λώρο ήταν μια από αυτές. Η πολιτική αντιπαράθεση της περιόδου 1974-1981 δείχνει ακριβώς αυτή τη δυναμική. Οι σχέσεις της Ελλάδας με τις ΗΠΑ και την Δύση τραυματίστηκαν βάνουσα με αφορμή την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Τα γεγονότα του μαρτυρικού καλοκαιριού έπεισαν και τους φανατικότερους υποστηρικτές των ΗΠΑ ότι η ασφάλεια της Ελλάδος έμπαινε σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Στην ζυγαριά των γεωπολιτικών συμφερόντων και των επιδιώξεων των ΗΠΑ η Τουρκία φάνηκε να ζύγιζε περισσότερο από την Ελλάδα αφού η «ηγέτιδα του ελεύθερου κόσμου» δεν έκανε καμία ενέργεια για να

αναχαιτίζει τις δύο φάσεις της τουρκικής επίθεσης. Το θέμα της ασφάλειας της χώρας επανερχόταν στην επικαιρότητα έπειτα από σχεδόν είκοσι χρόνια, αφού κατέπεσε το ιδεολόγημα της προστασίας που πρόσφερε το ΝΑΤΟ. Το Σεπτέμβριο του 1974 συγκροτήθηκε η οικουμενική κυβέρνηση από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Η λαϊκή κατακραυγή επέβαλε την ανάγκη για αποκατάσταση της δημοκρατίας μετά την επτάχρονη χούντα και την τιμωρία των υπευθύνων. Οι δύο χώρες, Ελλάδα και Τουρκία ήταν στα πρόθυρα πολεμικής σύρραξης. Στην Ελλάδα είχε κηρυχθεί επιστράτευση, οι κρατικές δομές είχαν καταρρεύσει, ο στρατός βρισκόταν υπό διάλυση και η κοινωνία βρισκόταν σε σοκ από την τουρκική εισβολή. Εκείνη τη στιγμή δύο ήταν τα κυρίαρχα θέματα: Το πρώτο ήταν η αποκατάσταση της Δημοκρατίας και το δεύτερο ήταν η ασφάλεια της χώρας και η πιθανότητα πολέμου με την Τουρκία.

Έως το 1974 η μεταπολεμική νομολογία και η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης είχαν προνομιακά τοποθετήσει την δεξιά σε ρόλο θεματοφύλακα των εθνικών θεμάτων. Η Αριστερά ήταν στη γωνία, ηθικά καταδικασμένη, ως μια αντεθνική δύναμη, μια πολιτική δύναμη που δεν νομιμοποιούταν να εκφράσει άποψη για τα εθνικά θέματα. Τα γεγονότα της Κύπρου το καλοκαίρι του 1974 ανέτρεψαν τα πάντα. Στο βαθμό που η συντηρητική Νέα Δημοκρατία και η φιλελεύθερη Ένωση Κέντρου δεν ήταν σε θέση να δώσουν ικανοποιητική απάντηση στην συνεχιζόμενη κατάληψη της Βόρειας Κύπρου και τις τουρκικές απειλές της στο Αιγαίο, η μαχητική αμφισβήτηση του δυτικού παράγοντα από την Αριστερά ήταν φυσικό να έχει ευρεία απήχηση στις λαϊκές μάζες¹.

Η υπό μελέτη περίοδος έχει ως αφετηρία τις βουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 1974, όπου το νεοϊδρυθέν κόμμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή, η Νέα Δημοκρατία κερδίζει τις πρώτες ελεύθερες εκλογές και καταλήγει με την άνοδο των σοσιαλιστών του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981. Για την πληρέστερη διερεύνηση των Ελληνοτουρκικών σχέσεων απαραίτητο είναι να σχηματιστεί το

¹ Δημήτρης Κώνστας, «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987», τόμος πρώτος, *Δομές και στόχοι, ο διπολικός διεθνής περίγυρος*, Επιμέλεια Δ Κώνστας – Χ Τσαρδανίδης, εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 26

πολυσύνθετο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής με τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ, ο καμβάς του ψυχρού πολέμου.

Σε αυτή την μελέτη θα γίνει προσπάθεια να διατυπωθεί ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζεται η Νέα Δημοκρατία την έξοδο της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, τις αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις και τον έντονο αντιαμερικανισμό της ελληνικής κοινωνίας. Η πολιτική της προσέγγισης με την ΕΣΣΔ και τις βαλκανικές χώρες τι σκοπιμότητες εξυπηρετούσε; Αλλάζει η αντικομμουνιστική ρητορική της συντηρητικής παράταξης; Η αντιπαράθεση των απόψεων της Νέας Δημοκρατίας με την Αριστερά και κυρίως με το ΠΑΣΟΚ θα δώσουν το μέτρο και θα αποσαφηνίσουν την ιδεολογική αφετηρία της Νέας Δημοκρατίας. Ποια είναι τα επιχειρήματα που αιτιολογούν την κατεύθυνση αυτή της εξωτερικής της πολιτικής;

Επίσης μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος που μεταφράζει το ΠΑΣΟΚ την τουρκική εξωτερική πολιτική αλλά και πώς τελικά σχηματοποιείται ένας νέος εθνικολαϊκός πολιτικός λόγος που εν πολλύς θα σφραγίσει τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, με το ριζοσπαστικό του λόγο, φάνηκε να «καβαλάει τα κύματα» της μεταπολίτευσης και να κερδίζει την εξουσία, ύστερα από την εκλογική αναμέτρηση του Φθινοπώρου του 1981. Ποια είναι όμως η αντίληψη αυτή που επηρέασε την εξωτερική πολιτική της χώρας; Ποια είναι τα συστατικά στοιχεία του πολιτικού λόγου του Ανδρέα Παπανδρέου; Πως τοποθετούνται στο πασοκικό πλαίσιο ο εθνικισμός, ο πατριωτισμός και ο λαϊκισμός;

Η Ένωση Κέντρου μετά το 1974 βρέθηκε ανάμεσα σε ιδεολογικές συμπληγάδες και με ένα συνεχώς μειούμενο εκλογικό ποσοστό. Είναι τα ελληνοτουρκικά ένας από τους λόγους αυτής της εκλογικής πτώσης και της πολιτικής φθοράς; Ποια είναι τα βασικά σημεία του πολιτικού λόγου του Γεώργιου Μαύρου; Ποια η στάση της ΕΔΗΚ απέναντι στα άλλα κόμματα;

Και η Ενωμένη Αριστερά, η κληρονόμος κατά κάποιο τρόπο της ισχυρής ΕΔΑ προδικτατορικά πως απαντά στις νέες συνθήκες; Πως διαχειρίζεται το κρίσιμο θέμα της σύγκρουσης με την Τουρκία και μια ενδεχόμενη ελληνοτουρκική σύρραξη; Πώς

αντιμετωπίζει η Ενωμένη Αριστερά το ΝΑΤΟ την Ε.Ε. και τις ΗΠΑ μετά την Κύπρο; Ποια είναι η θέση της αριστεράς απέναντι στη Σοβιετική Ένωση;

Στην παρούσα έρευνα θα εντοπιστούν τα σπέρματα της συναίνεσης αλλά και της αντίθεσης στα λεγόμενα «εθνικά θέματα» μεταξύ της Αριστεράς, της Δεξιάς και του Κέντρου καθώς και ο τρόπος που σχηματοποιούνται οι πολιτικές των κομμάτων έναντι της Τουρκίας. Αναμφισβήτητα το 1974 και η μεταπολίτευση είναι μια σημαντική τομή, ένα ορόσημο στην σύγχρονη Ελληνική ιστορία. Υπάρχουν όμως και συνέχειες που περνούν κάτω από την ροή της επιφάνειας της ιστορίας και αναδιατάσσουν τον πολιτικό λόγο των κομμάτων; Η επιλογή αυτής της περιόδου δεν είναι τυχαία. Αυτή τη περίοδο παγιώνονται τα ελληνοτουρκικά προβλήματα και οριοθετούνται οι θέσεις των κομμάτων έναντι αυτών. Το Κυπριακό, η αποχώρηση και η επάνοδος στο ΝΑΤΟ, ο αντιαμερικανισμός, ο Ο.Η.Ε. και η Ε.Ο.Κ., οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις, η κρίση στο Αιγαίο. Όλα αυτά τα θέματα αποτελούν ένα πολυσύνθετο «κολάζ» που τίποτα δεν μπορεί να απομονωθεί και να λυθεί ξεχωριστά. Αυτό το «κολάζ» της εξωτερικής πολιτικής έχει ισχυρή παρουσία στο πολιτικό λόγο των κομμάτων και τελικά σε κάποιο μικρό ή μεγάλο βαθμό -μένει κανείς να το αξιολογήσει- καταφέρνει να αλλάξει ακόμη και την εκλογική δύναμη των κομμάτων.

Η έως τώρα έρευνα δεν έχει αναδείξει τις διαφορετικές προσεγγίσεις των κομμάτων εκείνης της περιόδου για τα Ελληνοτουρκικά θέματα παρά μόνο ως απομονωμένα κομμάτια της εξωτερικής πολιτικής. Συνήθως οι μελετητές της περιόδου ασχολούνται με τα γεγονότα και τις ενέργειες της Ελληνικής κυβέρνησης αλλά δεν στέκονται ούτε στις αντιθέσεις στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής αλλά ούτε και στον πολιτικό λόγο των κομμάτων.

Η μελέτη αυτή προσπαθεί να εντοπίσει το πολιτικό λόγο των κομμάτων κυρίως μέσα από τις αγορεύσεις των αρχηγών τους από τα επίσημα πρακτικά της βουλής των Ελλήνων. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κάνοντας ποιοτική ανάλυση των πρωτογενών πηγών και της βιβλιογραφίας. Ως πρωτογενής πηγές χρησιμοποιήθηκαν οι εννέα συνεδριάσεις της Βουλής αυτής της περιόδου που

αφορούσαν την εξωτερική πολιτική. Σε αυτές τις συνεδριάσεις αποτυπώνονται οι απόψεις, οι προσωπικές διαμάχες και εντάσεις μεταξύ των πολιτικών ηγετών καθώς και οι διαφορές στην προσέγγιση των ελληνοτουρκικών θεμάτων. Ταυτόχρονα ερευνήθηκαν δειγματοληπτικά οι εφημερίδες «Αυγή», «Καθημερινή», «Το βήμα» εκείνης της περιόδου ώστε να αποτυπωθεί τόσο μια σφαιρική εικόνα για τις απόψεις των κυριότερων πολιτικών χώρων όσο και να δοθεί το «κλίμα» που καλλιεργήθηκε στο αναγνωστικό κοινό. Η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε είναι ελληνόγλωσση, ενώ έγινε προσπάθεια και μέσω της αρθρογραφίας κυρίως των εφημερίδων «Η Εποχή» και «Η Αυγή» των τελευταίων τριών ετών να αλιεύσω ενδιαφέροντα κείμενα που αφορούν το υπό μελέτη θέμα. Ταυτόχρονα στην έρευνα μου με βοήθησαν κείμενα αναρτημένα στο internet ενώ πέρασα και κάποιες ώρες παρακολουθώντας βίντεο από τις συνεδριάσεις της βουλής και ομιλίες εκείνης της περιόδου στο youtube προσπαθώντας να «συλλάβω» το κλίμα της εποχής.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τις συνεδριάσεις των εξωτερικών υποθέσεων λόγω ενός τυπικού κανονισμού της Βουλής απουσιάζουν τα κόμματα που δεν έχουν τυπικά αρχηγό (ΚΚΕ και Εθνική Συμπαρατάξη) και έτσι δεν υπάρχουν καταγεγραμμένες οι απόψεις τους για την εξωτερική πολιτική στις συνεδριάσεις του σώματος. Αυτή η μελέτη λοιπόν σταματά στα κοινοβουλευτικά κόμματα που έχουν καταγεγραμμένες απόψεις στα πρακτικά της βουλής και δεν περιλαμβάνονται το ΚΚΕ και η Εθνική Συμπαρατάξη. Την δεύτερη κοινοβουλευτική περίοδο, μετά την διάλυση της Ενωμένης Αριστεράς, θα συνεχίσουμε την ανάλυσή μας με τις αγορεύσεις του Ηλία Ηλίου που βρίσκεται στη Βουλή πλέον ως πρόεδρος της ΕΔΑ.

Τέλος στην εργασία αυτή έχουν μελετηθεί οι χρονικές στιγμές όπου υπάρχει πύκνωση των γεγονότων και άρα έντονο ενδιαφέρον από την ελληνική κοινωνία για τα ελληνοτουρκικά θέματα. Η περαιτέρω έρευνα θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα όρια χώρου αυτής της μελέτης. Ευελπιστώ στο μέλλον να συνεχίσω αυτήν την μελέτη ώστε να αναλυθεί ο πολιτικός λόγος και των άλλων κομμάτων αυτής της περιόδου.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Ο Ψυχρός Διπολικός Κόσμος

Τα πενήντα πέντε χρόνια που μεσολάβησαν από το τέλος του Β παγκοσμίου πολέμου έως την πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. χαρακτηρίστηκαν από τη σταθερή αντιπαράθεση των δύο υπερδυνάμεων που αναδύθηκαν μετά την ρίψη της ατομικής βόμβας και που αποκλήθηκε «Ψυχρός Πόλεμος». Ο ψυχρός πόλεμος, ουσιαστικά ο τρίτος ακήρυκτος παγκόσμιος πόλεμος μεταξύ των ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, μεγάλωσε ολόκληρες γενιές κάτω από την σκιά παγκόσμιων πυρηνικών αναμετρήσεων που όπως πίστευαν πολλοί μπορούσαν να ξεσπάσουν ανά πάσα στιγμή και να καταστρέψουν την ανθρωπότητα. Με το πέρασμα του χρόνου οι δύο πλευρές αποδέχτηκαν την υπόθεση ότι μόνο ο φόβος της «αμοιβαίας διασφαλισμένης καταστροφής» θα εμπόδιζε τη σχεδιασμένη αυτοκτονία του πολιτισμού. Η παγκόσμια κατάσταση παρέμεινε σταθερή μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν το διεθνές σύστημα και οι συνιστώσες μονάδες του εισήλθαν σε μια περίοδο μακράς πολιτικής και οικονομικής κρίσης. Μέχρι τότε οι δύο υπερδυνάμεις αποδεχόταν την άνιση διαίρεση του κόσμου και λίγο πολύ είχαν αποδεχτεί ότι ήταν δυνατή η ειρηνική συνύπαρξη τους.²

Αποκορύφωμα των προσπαθειών για την ύφεση μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων ήταν η υπογραφή της τελικής πράξης του Ελσίνκι τον Αύγουστο του 1975 όπου δημιουργήθηκαν βάσιμες ελπίδες ότι οι διεθνείς σχέσεις πλέον βάδιζαν στο δρόμο της ειρηνικής συνύπαρξης και ο κίνδυνος του πυρηνικού ολέθρου ξεμάκρυνε. Μετά το 1978 ο Ψυχρός πόλεμος για διάφορους λόγους, κυρίως από μέρους των ΗΠΑ, σταδιακά αναβιώνει με λιγότερη βέβαια ένταση από τα προηγούμενα χρόνια. Μετά την ανάπτυξη νέων σοβιετικών πυρηνικών πυραύλων

² Hobsbawm E (2010), *Η Εποχή των Άκρων, ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 289-290-292

από την ΕΣΣΔ, που στόχευαν και μπορούσαν να πλήξουν άμεσα την Ευρώπη, ανακύπτει ένα μεγάλο ερώτημα: Μπορούσε η ασφάλεια των χωρών της Δυτικής Ευρώπης να εξαρτάται μόνο από την αμερικανική πυρηνική ομπρέλα; Επίσης πολλοί αναλυτές εκτιμούσαν ότι σε περίπτωση γενικής σύρραξης οι ΗΠΑ δεν θα διακινδύνευαν την σίγουρη καταστροφή τους από τα σοβιετικά πυρηνικά για χάρη της Ευρώπης. Αποτέλεσμα όλης αυτής της προβληματικής για την ασφάλεια της Ευρώπης έναντι της ΕΣΣΔ ήταν ότι άρχισε να συζητιέται όλο και περισσότερο η αποσύνδεση των δύο σκελών του ατλαντικού συνασπισμού.³

Η επίδραση του ψυχρού πολέμου ήταν έντονη και στη διεθνή πολιτική της Ευρώπης μιας και δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μια πολιτική οργάνωση χωρίς προηγούμενο με σκοπό μια διαρκή διευθέτηση για την ενσωμάτωση των οικονομιών και σε κάποιο βαθμό, των δικαϊκών συστημάτων ορισμένων ανεξαρτήτων κρατών. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δημιουργήθηκε με τις ευλογίες των ΗΠΑ αλλά στην πορεία αυτονομήθηκε και στράφηκε ακόμη και εναντίον της. Καθώς η εποχή του Ψυχρού πολέμου παρατεινόταν, άρχισε να δημιουργείται ένα αυξανόμενο χάσμα μεταξύ της συντριπτικής στρατιωτικής και πολιτικής υπεροχής της Ουάσιγκτον επί της συμμαχίας των «δυτικών χωρών» και της οικονομικής υπερίσχυσης των ΗΠΑ. Η οικονομική βαρύτητα της παγκόσμιας οικονομίας μετατοπιζόταν τώρα από τις ΗΠΑ προς την οικονομία της Ευρώπης και της Ιαπωνίας, που οι ίδιες οι ΗΠΑ είχαν διασώσει και οικοδομήσει.⁴

Το 1973 εκδηλώθηκε η πετρελαϊκή κρίση η οποία ανάγκασε τις δυτικές κοινωνίες σε αναδίπλωση. Το Κέυνσιανό οικονομικό μοντέλο φαινόταν να μην αντέχει τους κραδασμούς. Η βιομηχανική παραγωγή στη δυτική Ευρώπη ελαττώθηκε σημαντικά, ιδιαίτερα στους παραδοσιακούς τομείς (ναυπηγική, υφαντουργία, σιδηρουργία) που χτυπήθηκαν καίρια από τον ανταγωνισμό της

³ Berstein S. – Milza P. (1997), *Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης - 1919 έως σήμερα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 261

⁴ Eric Hobsbawm, ο.π, σ. 313

Ιαπωνίας και των νέων βιομηχανιών της Ασίας⁵. Με τη πτώση του Σάχη της Περσίας και με την άνοδο κατά 250% της τιμής του πετρελαίου οι δυτικές κοινωνίες δοκιμάστηκαν από μια ακόμα βαθιά ύφεση, με υψηλό πληθωρισμό και κατακόρυφη άνοδος της ανεργίας (10% στην Βρετανία και στην Γαλλία)⁶.

Η κρίση του 1973 είχε αρχίσει να εκδηλώνεται πολύ πριν από την πρώτη ανατίμηση του «μαύρου χρυσού» εμφανίζοντας σημάδια όπως ο κορεσμός των αγορών και οι υποτιμήσεις του δολαρίου που προκάλεσαν σημαντικούς κραδασμούς στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Η υπέρογκη ανατίμηση του πετρελαίου επέδρασε με δύο τρόπους στις οικονομίες της Δύσης: ενέτεινε απότομα τις πληθωριστικές πιέσεις και επιβάρυνε δυσανάλογα τους πόρους των οικονομιών τους, που αναγκάζονταν να χρυσοπληρώσουν για να καλύψουν τις ενεργειακές ανάγκες. Η κρίση κλιμακώθηκε ραγδαία. Οι επιπτώσεις στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης είναι σοβαρότερες από ότι στις ΗΠΑ που διέθεταν πηγές ενέργειας - πετρέλαιο και υδρογονάνθρακες. Η νόσος του πληθωρισμού προσέβαλε το σύνολο της Ευρώπης του ΟΑΣΑ και το ποσοστό του εκτινάχθηκε από 6,4 % της περιόδου 1969-1973 στο εκπληκτικό 10,9 % για την περίοδο 1973-1979⁷. Το ΑΕΠ των κυριότερων ευρωπαϊκών χωρών θα πέσει, το διεθνές εμπόριο θα περιοριστεί και πολλές επιχειρήσεις θα προβούν σε μαζικές απολύσεις. Η ανεργία αποτελεί το πιο απτό από τα «κλασικά» συμπτώματα της κρίσης και το πιο επικίνδυνο για την ισορροπία των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Η ιδιοτυπία αυτή της κρίσης είναι ότι συνδυάζει με τρόπο πρωτόγνωρο την ανεργία και την επιβράδυνση του ρυθμού της ανάπτυξης με τον υψηλό πληθωρισμό. Το φαινόμενο αυτό που ονομάστηκε «στασιμοπληθωρισμός και οφείλεται βασικά στην αύξηση του κόστους παραγωγής

⁵ Berstein S. – Milza P., ο.π., σ. 254

⁶ Young J. (2001), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σ. 29

⁷ Mazower M (2004), *Σκοτεινή ήπειρος, ο Ευρωπαϊκός εικοστός αιώνας*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 314-315

λόγου των καυσίμων και των πρώτων υλών και της ταυτόχρονης αύξησης των μισθών.⁸

Στο εσωτερικό της Δυτικής Ευρώπης ξεσπάει μια κρίση που κορυφώνεται την άνοιξη του 1968 με επίκεντρο τη Γαλλία αλλά στην πραγματικότητα με πολύ ευρύτερη εμβέλεια. Η κρίση δεν είχε μέλλον στο πολιτικό πεδίο και ελάχιστα επηρέασε την εσωτερική κατάσταση των κρατών, αν εξαιρέσουμε τη Γαλλία για σύντομο διάστημα, ωστόσο οι επιπτώσεις της ήταν ισχυρές στην αλλαγή των ηθών, των νοοτροπιών και του πολιτισμού. Η εξέλιξη αυτού του κινήματος, οι διαστάσεις του, η μορφή του και η βαρύτητα των επιπτώσεων του διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Στην Δυτική Ευρώπη και όχι μόνο αναπτύσσεται ένα τεράστιο κύμα αμφισβήτησης του τεχνοκρατικού καπιταλισμού και της «καταναλωτικής κοινωνίας», όπως εκφράζονται στο αμερικανικό πρότυπο, ένα πρότυπο που υπόκειται με τη σειρά του σε μια πολύ σοβαρή κρίση εσωτερικής συνοχής εξαιτίας του πολέμου του Βιετνάμ. Αυτή η ιμπεριαλιστική αυθαιρεσία εναντίον ενός φτωχού λαού, έχει ως αποτέλεσμα την συνολική αμφισβήτηση του παγκόσμιου μεταπολεμικού συστήματος και των οικονομικών και ιδεολογικών ερεισμάτων των ΗΠΑ. Μαζί με τις ΗΠΑ η Δυτική Ευρώπη είναι το προσφορότερο πεδίο για ένα τέτοιο κύμα αμφισβήτησης. Οι θανάσιμοι εχθροί της γενιάς αυτής ονομάζονται «καπιταλισμός», «ιμπεριαλισμός», «τεχνοκρατία», «αλλοτρίωση».⁹ Η φοιτητική αναταραχή στην Γαλλία το 1968 συγχωνεύτηκε με τη σοβαρή και μεγάλη δυσαρέσκεια της εργατικής τάξης για καλύτερη εκπαίδευση και υψηλότερες αμοιβές¹⁰.

Ο πόλεμος του Βιετνάμ και ο Μάης του 1968 είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός τεράστιου αντιπολεμικού και φιλειρηνικού κινήματος τη δεκαετία του 1970. Το καλοκαίρι του 1974 ο πρόεδρος των ΗΠΑ Richard Nixon αναγκάζεται να παραιτηθεί λόγω των πολιτικών εξελίξεων που προέκυψαν από το σκάνδαλο

⁸ Berstein S. – Milza P., ο.π., σ. 253-254

⁹ Berstein S. – Milza P., ο.π. σ. 254

¹⁰ Young J., ο.π. σ. 28

Watergate. Ένας έντονος Αντιαμερικανισμός αναπτύχθηκε σε όλο το Δυτικό κόσμο. Στο εσωτερικό των ΗΠΑ, μία μεγάλη μερίδα των αμερικάνων πολιτών ήταν δυσαρεστημένοι με την αμερικανική ιμπεριαλιστική εξωτερική πολιτική¹¹. Η έκφραση αυτών των κινηματικών πολιτικών αιτημάτων, Πυρηνικός αφοπλισμός, ανθρώπινα δικαιώματα, περιβάλλον, απομακρυνόταν από την διπολική αντιπαλότητα του ψυχρού πολέμου και δημιούργησε διαφορετικού τύπου κοινωνικές διεργασίες.

2.2 Ελλάδα & Μεταπολίτευση

Το μαρτυρικό καλοκαίρι του Αττίλα έβγαλε την Ελλάδα από το γύψο των Συνταγματαρχών αλλά ταυτόχρονα κληρονόμησε στη χώρα σημαντικές δυσκολίες. Δύο φαινόταν να είναι οι πολιτικές και κοινωνικές προτεραιότητες εκείνη τη στιγμή: Από την μία ήταν το παλλαϊκό αίτημα για αποχουντοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και τιμωρίας των υπεύθυνων της 21ής Απριλίου. Από την άλλη ήταν η κρίσιμη κατάσταση στην Κύπρο, που είχε διχοτομηθεί από τον Αττίλα, κληροδότημα της πολιτικής των Συνταγματαρχών. Η Ελλάδα ήταν στα πρόθυρα πολέμου με την Τουρκία, ο κρατικός μηχανισμός και ο στρατός είχαν καταρρεύσει.

Υπό το βάρος της τουρκικής απόβασης στην Κύπρο και με την απειλή ενός γενικευμένου ελληνοτουρκικού πολέμου να επικρέμεται στο νότιο άκρο της Νατοϊκής συμμαχίας, η κυβέρνηση άλλαξε ριζικά το Αμυντικό Δόγμα της Ελλάδας. Η αμυντική πολιτική προσανατολίζεται πλέον στην «εξ ανατολών» απειλή, την Τουρκία και όχι τον «προς βορρά κίνδυνο» που ως τότε είχε υιοθετήσει η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία. Για την Ελλάδα εγειρόταν ένα τεράστιο θέμα ασφαλείας αφού θα έπρεπε να αναδιανείμει τις στρατιωτικές της δυνάμεις προς τα ελληνοτουρκικά σύνορα. Οι εχθροπραξίες στην Κύπρο τον Αύγουστο του 1974 έδειξαν τα προβλήματα οργάνωσης και επιχειρησιακής ετοιμότητας των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων για την αντιμετώπιση του νέου εχθρού. Στην αλλαγή του

¹¹ Zinn H. (2008), *Ιστορία του λαού των Ηνωμένων Πολιτειών*, εκδόσεις. Αιώρα, Αθήνα, σ.. 599

Αμυντικού Δόγματος έπαιξε ρόλο και η σημαντική μεταστροφή του διεθνούς πολιτικού κλίματος ανάμεσα στις δυο ψυχροπολεμικές υπερδυνάμεις με αποκορύφωμα την Τελική πράξη του Ελσίνκι το 1975. Ήταν πλέον φανερό ότι η μετεμφυλιακή ιδεοληψία της κομμουνιστικής απειλής από τον Βορρά κατέρρευε. Η οικουμενική κυβέρνηση απέσυρε τη χώρα από το στρατιωτικό σκέλος του NATO μαρτυρώντας τόσο την δυσαρέσκεια της συντηρητικής παράταξης για τον ρόλο των ΗΠΑ στην Κύπρο όσο και την έντονη αντιαμερικανική στάση μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας. Προϊόντος του χρόνου αποδείχθηκε ότι το NATO και οι Βάσεις ουδεμία χρησιμότητα είχαν απέναντι στην τουρκική επιθετικότητα αφού ο σκοπός των βάσεων δεν μπορούσε να παρεκκλίνει από τους σκοπούς της συμμαχίας του NATO¹².

Μαζί με την ιδεοληψία της κομμουνιστικής απειλής, κατέρρευσε και η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης που προνομιακά είχε τοποθετήσει την Δεξιά στο πλαίσιο της εθνικής αφήγησης, ενώ είχε απομακρύνει την αριστερά στο πυρ το εξώτερον. Στα παρακάτω κεφάλαια θα αναλυθεί εκτενώς αυτή η σημαντική τομή της Μεταπολίτευσης.

Για τις διαστάσεις της Μεταπολίτευσης έχουν ειπωθεί απόψεις και θέσεις εκ διαμέτρου αντίθετες που δημιουργούν διάφορες θολές εικόνες. Νομίζω ότι μια σύντομη αναφορά της σημασίας της Μεταπολίτευσης θα μας δώσει και την δυναμική που αναπτύσσεται εκείνη τη περίοδο στην Ελληνική κοινωνία. Η δυναμική της Μεταπολίτευσης οφείλεται στο ότι *«Ανταποκρίθηκε σε μια βαθιά προσδοκία, μια βαθιά ελπίδα ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να αλλάξουν, ότι η ελληνική κοινωνία θα έμπαινε σε μια διαφορετική τροχιά, από εκείνη που ακολουθούσε μετά τον Εμφύλιο. Το ελληνικό κράτος στη Μεταπολίτευση μοιάζει με κάποιον που προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα σε δυο βάρκες που ωθούνται προς αντίθετες κατευθύνσεις. Η βάρκα της οικονομίας πάει πίσω και μάλιστα εξαφανίζονται ορισμένες ελληνικές βιομηχανίες, από τις πιο δυναμικές της μεταπολεμικής ανάπτυξης. Ταυτόχρονα την ίδια περίοδο, παρατηρούμε αναπτειρωμένες τις λαϊκές*

¹² Lagani Irene, "U.S. Forces in Greece in the 1950s, U.S. Military Forces in Europe The Early Years, 1945-1970", edited by Duke S – Krieger W., Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, p.318

προσδοκίες, που δεν μπορεί κανένας να περιορίσει. Οι αλλαγές της Μεταπολίτευσης δεν περιορίζονται μόνο στο θεσμικό πεδίο. Σχετίζονται επίσης με μια σειρά ζητήματα όπως η ανάδυση του λαϊκού στοιχείου στη δημόσια σφαίρα. Απλοί άνθρωποι, ως τότε περιθωριοποιημένοι, στα περιθώρια του συστήματος ή έξω από αυτό, απέκτησαν λόγο. Απέκτησαν δημόσιο πρόσωπο, έγιναν υποκείμενα.»

¹³ Τέλος κατά τον Αντώνη Λιάκο η Μεταπολίτευση λειτουργεί ως χρονοτόπος: «δηλαδή ως ένα χρονολογικό σήμα, ένας ιδεατός αλλά ρευστός τόπος, στον οποίο συμπυκνώνονται χρονικότητες, γεγονότα, ιδέες, αλλά και συναισθήματα. Ο χρονικός αυτός τόπος είναι ρευστός και έχει μεταβαλλόμενες σημασίες, συμπυκνώνει συλλογικά συναισθήματα όπως προσδοκίες, απογοητεύσεις, νοσταλγία.»¹⁴

Ταυτόχρονα κατά την πρώτη περίοδο της Μεταπολίτευσης ο ετεροχρονισμός είναι ωσεί παρών τη δεκαετία του 1970 αφού στον Νότο της Ευρώπης έχουμε το κύμα εκδημοκρατισμού (καθυστερημένα σε σχέση με την υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη), και επομένως το άνοιγμα προς κάποιου είδους κοινωνικό κράτος, την ίδια στιγμή που έχουμε το αντίθετο ρεύμα στην υπόλοιπη Ευρώπη. Επιπλέον έχουμε την άνοδο στην εξουσία σοσιαλιστικών κομμάτων άσχετα με το τι είδους ήταν αυτά, ιδιαίτερα το ιταλικό, την ίδια στιγμή που η ροή της Ιστορίας είναι ανάποδη.¹⁵ Στην Ελλάδα η μετεμφυλιακές συνθήκες διαμόρφωσαν μια ολόκληρη πολιτική κουλτούρα εξάρτησης από τις ΗΠΑ για τις εθνικόφρονες παρατάξεις και τον αστικό κόσμο. Η Μεταπολίτευση άλλαξε άρδην το σκηνικό γιατί η σημαντικότερη ίσως πτυχή της δεν είναι μόνο ότι βιώνεται ως περίοδος αποκατάστασης της δημοκρατίας, αλλά κυρίως ως τομή που τερματίζει το μετεμφυλιακό κράτος.¹⁶

¹³ Λιάκος Α., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ, Νοέμβριος 2014 – Εφημερίδα Αυγή, σ. 14 & 23

¹⁴ Λιάκος Α, ο.π., Σελ 23

¹⁵ Νικολακόπουλος Η., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ, Νοέμβριος 2014 – Εφημερίδα Αυγή, σ. 24

¹⁶ Αναγνωστοπούλου Σ., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ, Νοέμβριος 2014 – Εφημερίδα Αυγή, σ. 17

Στον υπό διαμόρφωση μεταπολιτευτικό πολιτικό λόγο κυρίως των κομμάτων της Αριστεράς και του ΠΑΣΟΚ ήταν έντονη η κριτική προς την επεμβατική εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στην Ελλάδα, η στήριξη της επτάχρονης Χούντας και ο ρόλος της στην τραγωδία της Κύπρου. Ο Αντιαμερικανισμός επέτρεψε στην αριστερά να αποκτήσει εθνικό ακροατήριο, να εισέλθει στην κεντρική σκηνή και να πρωταγωνιστήσει. Το ιδεολόγημα του Αντιαμερικανισμού είναι ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο η εθνικιστική ιδεολογία αντιλαμβάνεται την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Η αμερικάνικη πολιτική εκπορεύεται από την αμερικανική κυβέρνηση η οποία υποτίθεται ότι εκπορεύεται από τον αμερικανικό λαό. Με αυτό τον τρόπο οι πολίτες της Αμερικής είναι συλλογικά υπεύθυνοι για την πολιτική που ασκεί η χώρα τους¹⁷. Αυτή η άποψη της συλλογικής ευθύνης, παραγνωρίζει την ταξικές αντιθέσεις, ένα σημαντικό στοιχείο της παράδοσης της Ελληνικής μαρξιστικής Αριστεράς και ίσως το τίμημα αυτής της ευρέως διαδεδομένης άποψης ήταν η διολίσθηση στις θέσεις του «αντιπάλου» αφού ο αντιαμερικανικός λόγος της Αριστεράς απέκτησε τελικά εθνικό ακροατήριο¹⁸. *«Οι ηττημένοι του Εμφυλίου και οι υπό διαμόρφωση λόγοι της αριστεράς και της κεντροαριστεράς δημιουργούν μια αντιθετική αφήγηση, αξιοποιώντας τη λαϊκή μνήμη, στο πλαίσιο της οποίας ο γερμανός εχθρός, ως μεταφορά και ως σύμβολο, επιστρατεύεται για να απονομιμοποιήσει την αμερικάνικη επικυριαρχία και το φιλοατλαντισμό. Στο πλαίσιο της μεταπολιτευτικής αφήγησης ο αντιαμερικανισμός που διαπερνά τις κομματικές και τις ιδεολογικές διαιρέσεις, αναγνωρίζεται αφενός ως στοιχείο της εθνικής ενότητας και αφετέρου ως στοιχείο ρήξης, ως αφύπνιση των υγείων δυνάμεων του έθνους, ως δύναμη εξαγνισμού από τις αμαρτίες του παρελθόντος. Ωστόσο σε ορισμένες πτυχές αυτού του λόγου η εμπειρία της δικτατορίας ενσωματώνει και τη δεξιά στο σώμα του έθνους, στο βαθμό που και αυτή απέκτησε την ιδιότητα του θύματος. Σε κάθε περίπτωση όμως η ένταξη της Δεξιάς στον εθνικό κορμό προϋποθέτει και συνεπάγεται την αποδοχή των ΗΠΑ ως κοινού εχθρού. Η Ελλάδα συχνά εμφανίζεται*

¹⁷ Ιωακείμογλου Η. (2002), *Αντιαμερικανισμός, οδηγίες χρήσης, πρακτικά συνεδρίου 26-27 Μαρτίου 1999*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα σ. 25

¹⁸ Ιωακείμογλου Η., ο.π., σ. 31

θύμα της ξενοκρατίας και θύμα του σχεδιασμού και των δύο υπερδυνάμεων τόσο στο κεντροαριστερό όσο και στο κεντροδεξιό λόγο.»¹⁹ Ο παρεμβατικός ρόλος των ΗΠΑ στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο πόλεμο και η κυπριακή τραγωδία δημιούργησαν έναν αντιαμερικανισμό, ο οποίος συνεχίζει και στις μέρες μας και εκφράζει κόμματα με αντίθετη ιδεολογική κατεύθυνση²⁰.

Αμέσως μετά την Μεταπολίτευση διεξήχθησαν οι πρώτες ελεύθερες εκλογές με την συμμετοχή και των ως τότε παράνομων κομμάτων της Αριστεράς και τη συμμετοχή νέων κομμάτων στη θέση παλαιών προδικτατορικών σχηματισμών ή νέων που δεν διεκδικούσαν καμία συνέχεια με το παλιό. Στην διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε διεξήχθησαν τρεις εκλογικές αναμετρήσεις (1974-1977-1981) όπου κυριάρχησαν δύο κόμματα. Η Νέα Δημοκρατία του Κωνσταντίνου Καραμανλή και το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου. Οι πρώτες ελεύθερες εκλογές μετά τη Χούντα έγιναν στις 17 Νοεμβρίου του 1974. Η Νέα Δημοκρατία ήταν η μεγάλη νικήτρια των εκλογών με ποσοστό 54,37% και 220 έδρες. Ακολούθησε η Ένωση Κέντρου Νέες Δυνάμεις με ποσοστό 20,42 % και 60 έδρες, το ΠΑΣΟΚ με 13,58 % και 12 έδρες και η Ενωμένη Αριστερά με 9,47 % και 8 έδρες. Μετά τις επαναληπτικές και αναπληρωματικές εκλογές που έγιναν στις 20 Απριλίου 1975, η δύναμη των κομμάτων σε έδρες διαμορφώθηκε ως εξής: ΝΔ 216 έδρες, η ΕΚ-ΝΔ 61 έδρες, το ΠΑΣΟΚ 15 έδρες και η Ενωμένη Αριστερά 8 έδρες. Οι εκλογές αυτές ανέδειξαν την Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή, επιφορτισμένη με την εκπόνηση νέου Συντάγματος. Οι επόμενες εκλογές έγιναν εσπευσμένα στις 20 Νοεμβρίου του 1977. Και πάλι η Νέα Δημοκρατία ήταν η νικήτρια των εκλογών με ποσοστό 41,84% και 171 έδρες. Ακολούθησαν το ΠΑΣΟΚ με 25,34% και 93 έδρες, η ΕΔΗΚ με 11,95% και 16 έδρες, το ΚΚΕ με 9,36 % και 11 έδρες, η Εθνική Παράταξη με 6,82% και 5 έδρες, η Συμμαχία Προοδευτικών και Αριστερών Δυνάμεων με 2,72% και 2 έδρες και Κόμμα Νεοφιλελευθέρων 1,08% με 2 έδρες. Τέλος στις εκλογές της 18ής 1981 το ΠΑΣΟΚ

¹⁹ Λιαλιούτη Τ. (2015), «Αντιαμερικανισμός και εθνικό αφήγημα της Μεταπολίτευσης», συλλογικό *Μεταπολίτευση. Η Ελλάδα στο μεταίχμιο των δύο αιώνων*, επιμέλεια Αυγερίδης Μ., Γαζή Ε., Κουρνέτης Κ., εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα σ. 201-203

²⁰ Μακρής Σ.(2010), *Εμφύλιος πόλεμος, επεμβατισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα*, εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, σ. 88

θριάμβευσε με 48,07% και κατέλαβε 172 έδρες. Ακολούθησαν η ΝΔ με 35,87% των ψήφων και 115 έδρες και το ΚΚΕ με 10,93% 13 έδρες. Τα υπόλοιπα κόμματα που συμμετείχαν, δεν κατάφεραν να εκλέξουν κανένα βουλευτή²¹

2.4 Ελληνοτουρκικές Διαφορές

Το 1923 η συνθήκη της Λοζάνης τακτοποίησε με οριστικό τρόπο τις εδαφικές διαφορές Ελλάδας – Τουρκίας. Και πραγματικά από το 1930 έως το 1954 οι δύο χώρες είχαν άριστες σχέσεις και τίποτα δεν προμήνυε, τουλάχιστον εκείνο τον καιρό, την μετέπειτα αντιπαλότητα. Η αντιπαράθεση Ελλάδας – Τουρκίας καλύπτει ένα ευρύ φάσμα διαφορών, με προφανείς διενέξεις τις διαφορές στο Αιγαίο, το Κυπριακό, τα μειονοτικά θέματα – Μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη και τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου καθώς και άλλα ελάσσονα ζητήματα²².

Για λόγους οικονομίας δεν θα αναφερθούμε σε αυτήν την εργασία στο χρονικό, στο περιεχόμενο, στην ανάπτυξη και τελικά στη λεπτομερή αφήγηση της έντασης των σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Αναμφισβήτητο το καλοκαίρι του 1974 ήταν ένα σημείο καμπής για τις σχέσεις των δύο χωρών αφού η τουρκική εισβολή στην Κύπρο προικοδότησε τις διμερείς σχέσεις με ένα αξεπέραστο τοίχος, που λίγο έλειψε να καταλήξει σε ολοκληρωτικό πόλεμο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Συνοπτικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι τη περίοδο που μελετάμε (δηλαδή 1974-1981) το κυπριακό αποτελεί αναμφίβολα την σημαντικότερη διένεξη που δυναμιτίζει και χαρακτηρίζει τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Όλη αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται από έντονη διπλωματική κινητικότητα όσον αφορά το κυπριακό τόσο με ψηφίσματα του ΟΗΕ όσο και με διακοινοτικές συνομιλίες. Το κυπριακό

²¹ www.hellenicparliament.gr, στις 01-06-2016

²² Ηρακλείδης Α. (2007), *Άσπονδοι γείτονες – Ελλάδα – Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου*, εκδόσεις Ι Σιδέρης, Αθήνα, σ. 72

αποτελεί πρώτης τάξεως ζήτημα και στην Ελλάδα κάτι που φαίνεται από τις τοποθετήσεις όλων των κομμάτων στην ελληνική βουλή και την προσπάθειά τους να επεξεργαστούν πολιτικές θέσεις για αυτό.

Μετά το κυπριακό έπεται η οριοθέτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων των δύο χωρών ως προς την υφαλοκρηπίδα στην περιοχή του Αιγαίου. Η προσπάθεια παραπομπής του θέματος στο διεθνές δικαστήριο της Χάγης από πλευράς της Ελληνικής κυβέρνησης είναι η σημαντικότερη πρωτοβουλία. Και βέβαια αυτήν την περίοδο δεν λείπουν και οι εντάσεις, όπως το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1976 με την έξοδο του Σισμίκ με σκοπό τις έρευνες στο Αιγαίο και την ακόλουθη ένταση μεταξύ των δύο χωρών. Ακολουθούν οι συναντήσεις στη Βέρνη για την υφαλοκρηπίδα και η συνάντηση στο Μοντρέ του Καραμανλή με τον Ετζεβίτ, μια εφ' όλης της ύλης συνάντηση με σκοπό να αρθεί το άσχημο κλίμα στις διμερείς σχέσεις.

Τα υπόλοιπα θέματα τριβής που υπάρχουν μεταξύ των δύο χωρών θα αναφερθούν επιγραμματικά καθότι δεν αντιμετωπίζονται εκτενώς στον πολιτικό λόγο των κομμάτων, παρά μόνο με κάποιες αναφορές. Λιγότερο σημαντικό στην επεξεργασία των κομμάτων είναι το θέμα των ορίων της Ελληνικής Αιγιαλίτιδας ζώνης (χωρικά ύδατα). Η επίσημη θέση της Ελλάδας είναι ότι σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο έχει το δικαίωμα μονομερούς επέκτασης στα δώδεκα μίλια από τα έξι που είναι τώρα. Επόμενο θέμα τριβής με την Τουρκία είναι τα όρια του Ελληνικού εναέριου χώρου ο οποίος εκτείνεται στα δέκα μίλια, σε αντίθεση με τα έξι μίλια που είναι το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Επίσης η αποστρατικοποίηση των νήσων του ανατολικού Αιγαίου, ο έλεγχος της εναέριας κυκλοφορίας, το FIR Αθηνών και ο αποκλεισμός των διεθνών πτήσεων πάνω από το Αιγαίο για τα έτη 1974-1980 είναι ακόμα σημεία τριβής μεταξύ των δύο χωρών. Τέλος την περίοδο αυτή αναδύθηκε και ένα ακόμη θέμα τριβής που ήταν η διένεξη για τον επιχειρησιακό έλεγχο του NATO στο Αιγαίο μετά την αποχώρηση της Ελλάδας από το NATO το 1975²³.

²³ Ηρακλείδης Α., ο.π., σ. 73-74

3. ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

3.1 Η Νέα Δημοκρατία

Η Νέα Δημοκρατία είναι φιλελεύθερο συντηρητικό πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε στις 4 Οκτωβρίου 1974 από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και εκπροσωπεί την ελληνική συντηρητική δεξιά παράταξη²⁴. Η πολιτική ταυτότητα της ΝΔ ήταν αποτέλεσμα της μάχης μεταξύ των συντηρητικών κύκλων που υποστήριζαν την μετεμφυλιακή τάξη πραγμάτων και των φιλελεύθερων κύκλων κοντά στο Καραμανλή που υποστήριζαν την δημιουργία ενός σύγχρονου αστικού καθεστώτος²⁵. Όπως λέει και ο ίδιος ο ιδρυτής της: «η Νέα Δημοκρατία είναι η κίνηση που επιλέγει και συντηρεί από την παράδοση μόνον όσα ο χρόνος απέδειξε σωστά και χρήσιμα» και ότι «η Νέα Δημοκρατία σέβεται την ιστορία του ελληνισμού και συνδυάζει την υγιή παράδοση με την πρόοδο του ελληνικού λαού».²⁶

Ο Καραμανλής συμπύκνωσε την ανανεωτική προσπάθεια και το επιδιωκόμενο ιδεολογικό στίγμα της Νέας Δημοκρατίας με τον όρο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός.²⁷ Η πολιτική φιλοσοφία της Νέας Δημοκρατίας είναι προσηλωμένη στην ιδέα του έθνους και εμπλουτισμένη με ατομοκεντρικά ιδεώδη και τον σεβασμό στην ατομική ιδιοκτησία²⁸. Ο φιλελευθερισμός παρότι σήμερα είναι δύσκολο να διαχωριστεί από τις συντηρητικές ιδέες, το 1974, στην ελληνική περίπτωση, παρουσιάστηκε ως μια ιδεολογία αλλαγής, ως το συστατικό στοιχείο της δημιουργίας μιας νέας αστικής δημοκρατίας. Το νέο φιλελεύθερο κόμμα, η Νέα

²⁴ www.wikipedia.org, στις 25 Ιουλίου 2014

²⁵ Κώνστας Δ., ο.π, σ. 18

²⁶ Αρχαία Καραμανλή, τόμος 9 , σ.. 421

²⁷ Βούλγαρης Γ. (2008), *Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση στην Παγκοσμιοποίηση*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σ. 240

²⁸ Διαμαντόπουλος Θ. (1993), *Το κομματικό φαινόμενο : μορφές, συστήματα και οικογένειες κομμάτων*, εκδόσεις. Παπαζήση, Αθήνα, σ. 363

Δημοκρατία, παρά τις διαφορές του με τα παλαιότερα συντηρητικά κόμματα, συνέχιζε να εκπροσωπεί και να αναπαράγει μια πολιτική αντικομμουνιστική, φιλοδυτική και φιλοαμερικανική. Όπως όλα σχεδόν τα συντηρητικά πολιτικά κόμματα η Νέα Δημοκρατία απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στην τήρηση της τάξης και την προάσπιση των εθνικών αξιών ενώ σε μεγάλο κομμάτι της υπήρχε μια φιλοεκκλησιαστική διάθεση.²⁹

Με το δίπτυχο Δημοκρατία - Ευρωπαϊκή ενοποίηση ο Κωνσταντίνος Καραμανλής οριοθέτησε την αποστολή της μεταπολίτευσης και την ταυτότητα του νέου κόμματος που έφερε το διόλου συμπτωματικό όνομα «Νέα Δημοκρατία»³⁰. Ένθερμος θιασώτης της ευρωπαϊκής ιδέας στην συνολική πολιτική φιλοσοφία του, αλλά και για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, η ευρωπαϊκή προοπτική λειτουργούσε ως μαγνητικός πόλος, που συνδέει την συντηρητική παράταξη πριν και μετά το 1974. *«Η Νέα Δημοκρατία προσπαθούσε να προαγάγει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής σε στενή σχέση με τις περιφερειακές ολοκληρώσεις του (ΕΟΚ, Ε.Ε.). Μάλιστα η «προσήλωση στην ευρωπαϊκή πορεία της χώρας» είναι ίσως το πιο αναγνωρίσιμο καύχημα των ελλήνων συντηρητικών. Στο «μαντρί» όπως το χαρακτήρισε και ο Ράλλης, ετερόκλητες ιδεολογικές ομάδες μπορούσαν να συμβιώνουν. Σε ένα κόμμα χωρίς συνιστώσες οι ιδεολογικές διαφορές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν χαώδεις: συντηρητικοί, φιλελεύθεροι, χουντικοί, νεοφιλελεύθεροι, εκσυγχρονιστές, κεντρώοι, βασιλόφρονες, χριστιανοδημοκράτες, ακροδεξιό συγκροτούσαν και συγκροτούν ακόμα το πανόραμα καταγωγών ιδεολογικής έμφασης.»*³¹

Στην οικονομία η Νέα Δημοκρατία είναι προσανατολισμένη στο οικονομικό σύστημα που επικρατεί στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, στην ελεύθερη οικονομία αλλά και στην παρέμβαση του κράτους για

²⁹ Διαμαντόπουλος Θ., ο.π, σ. 365

³⁰ Μπότσιου Κ. (2005), «Αναζητώντας το χαμένο χρόνο: Η ευρωπαϊκή τροχιά της μεταπολίτευσης», συλλογικό 30 χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004, επιμέλεια Αρβανιτόπουλος Κ-Κόππα Μ., εκδόσεις Λιβάνη, σ. 112

³¹ Ρόγγας Β., 40 Χρόνια Νέα Δημοκρατία, εφημερίδα «Η Εποχή» στις 05-10-2014, σ. 6

την στήριξη της οικονομικής ζωής όπου δεν είναι δυνατή η ιδιωτική πρωτοβουλία. Το νέο κόμμα έχει αναφορά του τον κοινοβουλευτισμό αλλά και τις συνθήκες τάξης και ασφάλειας στην ελληνική κοινωνία.³²

Στην τρίτη ελληνική δημοκρατία που γεννιέται το 1974 και υπό το βάρος της κυπριακής εθνικής τραγωδίας, η Δεξιά παράταξη φαίνεται να χρησιμοποιεί τους Συνταγματάρχες σαν την κολυμπήθρα του Σιλοάν, αποποιούμενη οποιαδήποτε ευθύνη για τις ως τότε πολιτικές των συντηρητικών μετεμφυλιακών κυβερνήσεων. Η τοποθέτηση της Νέας Δημοκρατίας για την ευθύνη της αρνητικής κατάληξης των εθνικών θεμάτων ήταν σαφής: «τα οδυνηρά αυτά προβλήματα τα κληρονομήσαμε από τη δικτατορία και δεν τα δημιούργησε η κυβέρνηση»³³.

3.2 Βασικοί άξονες της Κυβερνητικής πολιτικής

Στην πολιτική της Νέας Δημοκρατίας λήφθηκε σοβαρά υπόψη η θεωρία ότι η Τουρκία ήταν μια αναθεωρητική δύναμη, ότι δηλαδή υπήρξε εκ μέρους της μια συνειδητή προσπάθεια να αλλάξουν οι ισορροπίες στο Αιγαίο και να αναθεωρηθούν οι μη ευνοϊκοί όροι της συνθήκης της Λωζάννης. Η άποψη αυτή, που κυριάρχησε για να δικαιολογήσει την τουρκική επιθετικότητα, βρήκε ευήκοα ώτα σε μια μεγάλη μερίδα της ελληνικής κοινωνίας, κυρίως λόγω της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, αλλά και λόγω των υπόλοιπων ελληνοτουρκικών διαφορών που εμφανίστηκαν ή επανεμφανίστηκαν εκείνη τη περίοδο (π.χ. υφαλοκρηπίδα).

Στο άμεσο θέμα της εθνικής ασφαλείας που εγείρονταν, έγινε σαφές ότι η κυβέρνηση Καραμανλή, δεν επιθυμούσε μια πολεμική σύγκρουση με την Τουρκία. Στόχος της εξωτερικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας ήταν η δημιουργία φιλειρηνικού κλίματος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις μια και «η Ελλάς δεν έχει

³² Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ.421

³³ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ.421

³⁴ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 203

εχθρικές διαθέσεις έναντι της Τουρκίας διότι είναι χώρα φιλειρηνική».³⁴ Σημαντικό ρόλο στην απόφαση αυτή έπαιξε ο προσανατολισμός της συντηρητικής παράταξης, προς το NATO και την Δύση και η ανάγκη διατήρησης της συνοχής της Ατλαντικής Συμμαχίας, διατηρώντας ειρηνικές σχέσεις με την Τουρκία που είχε δεσπόζουσα θέση στα νατοϊκά σχέδια.

Ο Καραμανλής από την εποχή της ΕΡΕ θεωρούσε την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως πολιτική υψίστης σημασίας για την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια της χώρας. Παρόλο τον έντονο αντιαμερικανισμό της περιόδου, ο Καραμανλής προσπάθησε να διατηρήσει την ελληνική εξωτερική πολιτική σε κοντινή τροχιά με τις ΗΠΑ και το NATO. Άλλωστε η Ελλάδα αποχώρησε μόνο από το στρατιωτικό σκέλος του NATO όπως είχε κάνει προηγουμένως και η Γαλλία το 1966³⁵. Βασικός άξονας της πολιτικής αυτής ήταν η πεποίθηση ότι η ένταξη της Ελλάδας στην Ενωμένη Ευρώπη θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την ειρηνική επίλυση των προβλημάτων με την Τουρκία. Ταυτόχρονα η Ελληνική διπλωματία θα προσέφευγε στους διεθνείς οργανισμούς και το διεθνές δικαστήριο για τα προβλήματα που ανέκυψαν επικαλούμενη τη διεθνή νομιμότητα (ΟΗΕ Χάγη). Η στρατηγική της Νέας Δημοκρατίας κύριο μέλημα είχε την εξασφάλιση νικών σε βάρος της τουρκικής διπλωματίας. Έτσι οι διμερείς σχέσεις της Ελλάδας, καθώς και οι σχέσεις με τους διεθνείς οργανισμούς κυριαρχούνταν και κρίνονταν από το αν προωθούνταν τα εθνικά συμφέροντα στο Αιγαίο ή στην Κύπρο.³⁶

Την περίοδο αυτή η ύφεση της ψυχροπολεμικής ατμόσφαιρας έδινε την ευκαιρία στην κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας να ξεπεράσει αγκυλώσεις και μετεμφυλιακά φαντάσματα και να προωθήσει μια πολιτική που θα επιδίωκε στενότερους δεσμούς με την ΕΣΣΔ και τις βαλκανικές χώρες. Η ύφεση αυτή έδωσε και την ευκαιρία στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα να επιχειρήσει μια ευνοϊκή

³⁴ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 203

³⁵ www.wikipedia.org, στις 28-08-2014

³⁶ Βαληνάκης Γ. (1993), *Εισαγωγή στην Ελληνική εξωτερική πολιτική 1949-1988*, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη σ. 193

επαναδιευθέτηση των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων της με τις ΗΠΑ χωρίς να υπεισέρχεται σε θέματα ευρωαμερικανικών στρατιωτικών συμφωνιών και ισορροπιών. Έτσι από τη σκοπιά της Κοινότητας η ευνοϊκή απόκριση στο ελληνικό αίτημα για ένταξη ερμηνεύεται ως κίνηση αναβάθμισης του δυτικό-ευρωπαϊκού ρόλου σε ένα διαρκώς και περισσότερο πολυκεντρικό κόσμο.³⁷

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας ήταν το θέμα της Υφαλοκρηπίδας. Μετά την Κύπρο και την επισώρευση πολλών θεμάτων στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, το κλίμα μεταξύ των δύο χωρών ήταν βαρύ. Το θέμα της υφαλοκρηπίδας ανέκυψε το Νοέμβριο του 1973 όταν η Τουρκική Κρατική Εταιρία Πετρελαίου έδωσε άδεια για την διενέργεια ερευνών σε περιοχές του υπεδάφους του Αιγαίου που η Τουρκία αποκαλούσε αμφισβητούμενες, απαντώντας σε αντίστοιχες ελληνικές ενέργειες προηγούμενων ετών³⁸. Οι συνομιλίες για την υφαλοκρηπίδα με τον πρωθυπουργό της Τουρκίας Ντεμιρέλ προβλεπόταν να καταλήξουν σε ένα συνυποσχετικό για την παραπομπή του θέματος στη Χάγη. Τελικά όμως η Άγκυρα επέστρεψε στην αρχική της θέση για την διεξαγωγή διαπραγματεύσεων που δεν θα αφορούσαν μόνο την υφαλοκρηπίδα αλλά το σύνολο των ελληνοτουρκικών διαφορών όπως η ίδια τις αντιλαμβανόταν. Για την υφαλοκρηπίδα οι δύο χώρες έφτασαν στα πρόθυρα του πολέμου, τον Αύγουστο του 1976. Το τουρκικό πλοίο ερευνών «Σισμίκ» (πρώην «Χόρα») διενεργώντας έρευνες, προχώρησε και σε περιοχές που η Ελλάδα θεωρούσε ότι ανήκουν στην ελληνική υφαλοκρηπίδα.

Η γνωστή πλέον φράση «βυθίσατε το Χόρα» του Ανδρέα Παπανδρέου έδινε τον τόνο της όξυνσης και της διάθεσης μέρους της ελληνικής αριστεράς απέναντι στην Τουρκία αλλά και απέναντι στην Δεξιά παράταξη. Η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας στόχευε στην επίλυση της διαφοράς στο διεθνές δικαστήριο, καθώς κοινή πίστη στους διπλωματικούς κύκλους ήταν ότι κάτι τέτοιο

³⁷ Κώνστας Δ., ο.π, σ. 27

³⁸ Ηρακλείδης Α., ο.π, σ. 76,77

ευνοούσε τις ελληνικές θέσεις³⁹. Με αυτήν την στάση της, η ελληνική κυβέρνηση ήλπιζε ότι προς τους τρίτους (ΗΠΑ, ΔΥΣΗ, ΕΣΣΔ), θα δινόταν η εικόνα ότι η Ελλάδα δεν είναι μια φιλοπόλεμη χώρα, ότι επιδεικνύει διάθεση συνδιαλλαγής και ότι τηρεί τη διεθνή νομιμότητα. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας προσέφυγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας και στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ζητώντας προσωρινά μέτρα που στόχο είχαν να παγώσουν τη διαφορά (υφαλοκρηπίδα) που είχε προκύψει μεταξύ των δύο χωρών.⁴⁰ Παρότι η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν υιοθετούσε το αίτημα της Ελλάδας, η ελληνική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, ήταν ικανοποιητική για τα ελληνικά συμφέροντα και ότι οι διαφορές *«πρέπει να λυθούν με καλή πίστη και αμοιβαία κατανόηση.»*⁴¹

Το σύμφωνο της μη επίθεσης, δηλαδή η πρόταση προς την Τουρκία για ένα σύμφωνο μη επίθεσης μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι το δεύτερο παράδειγμα για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόταν η Νέα Δημοκρατία την εξωτερική πολιτική. Την άνοιξη του 1976 η κυβέρνηση αναλαμβάνει νέα πρωτοβουλία για την ύφεση στις διμερείς σχέσεις προτείνοντας ελληνοτουρκικό σύμφωνο μη επίθεσης. Αφορμή ήταν η νέα ελληνοαμερικανική οικονομική και στρατιωτική συμφωνία που προέβλεπε την οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας με 700.000 δολάρια διατηρώντας σε σχέση με την Τουρκία τον κανόνα 10/7 και την διατήρηση 3 αμερικάνικων βάσεων ενώ παράλληλα οι ΗΠΑ θα ασκούσαν επιρροή προς την Τουρκική πλευρά για την λύση του Κυπριακού.⁴² Ο όρος 7 προς 10 υποδηλώνει μια δέσμευση των ΗΠΑ (1978) να διατηρούν τη σχετική αναλογία κατά την παροχή στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία, προκειμένου να αρθεί το εμπάργκο κατά της Τουρκίας που ίσχυε από το 1974.⁴³

³⁹ Ηρακλείδης Α., ο.π, σ. 95

⁴⁰ Ηρακλείδης Α., ο.π, σ. 101

⁴¹ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 281

⁴² Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 198

⁴³ Κώνστας Δ. (1989), *Για την Εξωτερική Πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 211

Η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να δεσμεύσει την Τουρκία με ένα σύμφωνο μη επίθεσης μεταξύ των δύο χωρών και πρότεινε τον τερματισμό των πολεμικών εξοπλισμών που γίνονταν «σε βάρος της ευημερίας των δύο χωρών.»⁴⁴ Η πρόταση αυτή απαντούσε στο τουρκικό επιχείρημα ότι η Ελλάδα εξοπλιζόταν πυρετωδώς και είχε επεκτατικές βλέψεις σε βάρος της. Η Άγκυρα ήταν αρνητική για το σύμφωνο μη επίθεσης αφού θεώρησε ότι η κίνηση αυτή του Καραμανλή ήταν ελιγμός που στόχο είχε να δεσμεύσει την τουρκική πολιτική. Κατά την άποψη αυτή, το σύμφωνο μη επίθεσης θα έδινε στην Ελλάδα την ευκαιρία να μπορέσει ανενόχλητα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια και να οικειοποιηθεί όλο το Αιγαίο και την υφαλοκρηπίδα του.⁴⁵

Οι διπλωματικές προσπάθειες που είχε χαράξει η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας εντασσόταν στην τακτική αποφυγής της κλιμάκωσης της έντασης στο Αιγαίο και στην δημιουργία κλίματος ύφεσης στις ελληνοτουρκικές διαφορές. Η ύφεση αυτή ήταν προαπαιτούμενο του βασικού στόχου της κυβέρνησης για την υπέρβαση του φιλοπόλεμου κλίματος ανάμεσα στις δύο χώρες. Ενδεικτικό αυτής της προσπάθειας είναι μια σειρά από δημοσιεύματα στον ελληνικό τύπο που απηχούσαν τις απόψεις της συντηρητικής παράταξης. Με αφορμή το επεισόδιο του Χόρα, που μάλλον είναι η σημαντικότερη στιγμή έντασης αυτής της περιόδου, στις 25 Ιουλίου του 1976 στη Καθημερινή διαβάζουμε ότι *«Εξαιρετικά προσεκτικός είναι ο πλους του «Χόρα» γιατί Περιορίζονται οι κίνδυνοι αναμετρήσεως μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας εξ αφορμής των ερευνών που προτίθεται να πραγματοποιήσει το σκάφος Σισμίκ στο Αιγαίο. Αυτή είναι η εντύπωση δυτικών διπλωματών στην Αθήνα και την Άγκυρα, που όπως λέγουν παρατηρείται τώρα κάποια εκτόνωση της κρίσεως. Η εξέλιξη αυτή ενδέχεται να συνδέεται αφ ενός μεν με τις προσπάθειες τρίτων κυβερνήσεων να πείσουν τις δύο χώρες ότι οφείλουν να αυτοσυγκρατηθούν, αφετέρου δε με την κάποια αποσαφήνιση των προθέσεων των δύο πλευρών. Οι οποίες ακριβώς λόγω της υπάρχουσας εντάσεως αλληλοενημερώνονται δια της*

⁴⁴ Αρχαία Καραμανλή, ο.π, σ. 203

⁴⁵ Ηρακλείδης Α., ο.π, σ. 99

διπλωματικής οδού, προκειμένου να περιορίζονται οι κίνδυνοι επικίνδυνων παρεξηγήσεων.⁴⁶

Σε ανάλυση της ίδιας εφημερίδας στις 22 Ιουλίου διαβάζουμε ότι «Την ίδια περίπου ώρα στην Άγκυρα εδίδοντο στην δημοσιότητα οι απόψεις του Τούρκου πρωθυπουργού κ Ντεμιρέλ – απόψεις που κατά την εκτίμηση ορισμένων πολιτικών παρατηρητών, πίσω από την φραστική οξύτητά τους και τη φανερή ασάφεια τους, κρύβουν κάποια προσπάθεια δημιουργίας για την Τουρκία μιας «εξόδου κινδύνου» από το αδιέξοδο που η ίδια εδημιούργησε.»⁴⁷

Τέλος στην σύντομη αυτή ανασκόπηση στο τύπο θα αναφερθεί και η κυβερνητική ανακοίνωση της 21ής Ιουλίου με τίτλο «Για να αρθούν οι παρεξηγήσεις» που προσπαθούσε να καθησυχάσει την κοινή γνώμη «Η έξοδος του τουρκικού σκάφους «Σισμίκ» στο Αιγαίο, αυτή καθ' αυτή δεν αποτελεί πρόκληση. Γιατί θα ήταν δυνατόν να προβή σε έρευνες σε διεθνή ύδατα, κάτω από τα οποία ο υπάρχων βυθός δεν αποτελεί ελληνική υφαλοκρηπίδα.»⁴⁸

Η αποφυγή εντάσεων στα ελληνοτουρκικά θα βοηθούσε σε σημαντικό βαθμό την προσπάθεια ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή κοινότητα και θα αφαιρούσε τυχόν επιχειρήματα από αυτούς που δεν επιθυμούσαν την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.⁴⁹ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάχθηκε και η προσπάθεια για μια ευρεία συνεργασία με την ΕΣΣΔ και τις χώρες της Βαλκανικής, με τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Σκοπός της πολιτικής αυτής ήταν να δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον για τις ελληνικές θέσεις που απέβλεπε στην διαμόρφωση ενός πεδίου διαλόγου, χωρίς να προδιαγράφει την

⁴⁶ Εφημερίδα «Καθημερινή» 25-07-1976, σ. 1

⁴⁷ Εφημερίδα «Καθημερινή» 22 Ιουλίου 1976, σ. 1

⁴⁸ Εφημερίδα «Καθημερινή» 21 Ιουλίου 1976, σ. 10

⁴⁹ Ριζάς Σ. (2008), «Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», συλλογικό, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα, επιμέλεια Σβολόπουλος Κ., Μπότσιου Κ., Χατζηβασιλείου Ε., τρίτος τόμος, Αθήνα, σ. 329

τελική λύση και που κυρίως θα απέτρεπε να δημιουργήσει τετελεσμένα σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων.⁵⁰

3.3 Οι Η.Π.Α., το ΝΑΤΟ και οι Βάσεις

Τα θέματα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων ήταν πολύ ψηλά στην ατζέντα της αντιπαράθεσης μεταξύ των κομμάτων. Η Νέα Δημοκρατία πιστή στην παράδοση των προηγούμενων δεξιών και συντηρητικών κυβερνήσεων επικαιροποίησε την φιλοευρωπαϊκή και φιλοαμερικανική πολιτική. Το ΠΑΣΟΚ και η Αριστερά από την άλλη, με το πρόταγμα της εθνικής ανεξαρτησίας προσπάθησε να δημιουργήσει ή μάλλον να νομιμοποιήσει έναν πατριωτικό πολιτικό λόγο που στόχο είχε μια σκληρή πολιτική απέναντι στην τουρκική επιθετικότητα και τον Αμερικανικό ιμπεριαλισμό.

Η έξοδος της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ δεν μπορεί να ιδωθεί πέρα από όλο το φάσμα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, όπως είναι οι βάσεις, η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική βοήθεια που παρείχαν οι ΗΠΑ στην χώρα μας και τελικά η διατήρηση μιας *minimum* σχέσης συνεργασίας με τις ΗΠΑ. Από το 1952 που η Ελλάδα εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ, η αφοσίωση του συντηρητικού πολιτικού κατεστημένου προς τον οργανισμό αυτό συναγωνιζόταν μόνο τα αισθήματα θαυμασμού και εκτίμησης προς τις ΗΠΑ. Μέχρι το 1974 οι ίδιες πολιτικές δυνάμεις, σε διαφορετικά κομματικά σχήματα, είχαν κυβερνήσει τη χώρα και είχαν αναγάγει την αρχή της ταύτισης της εθνικής ασφάλειας με εκείνη του Δυτικού κόσμου σε ουσιώδες συστατικό της εσωτερικής πολιτικής τάξης⁵¹. Όπως ειπώθηκε από την ελληνική αντιπροσωπεία στην Διάσκεψη του ΝΑΤΟ, η Ελλάδα δεν αποχώρησε από την Ατλαντική Συμμαχία γιατί είναι εναντίον της, αλλά αποχώρησε λόγω των γεγονότων στην Κύπρο τον Αύγουστο του 1974. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ήταν υπέρ της Συμμαχίας υπό ορισμένες όμως προϋποθέσεις, οι οποίες είχαν τεθεί κατά καιρούς από τις ελληνικές αντιπροσωπείες. Η Ελλάδα αποχώρησε για λόγους

⁵⁰ Ριζάς Σ., ο.π., σ. 330

⁵¹ Κώνστας Δ., ο.π., σ. 25

εθνικής ασφάλειας αλλά και σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο, αφού εξ αιτίας της διένεξης αυτής η κατανομή της στρατιωτικής δομής του NATO δεν επέτρεπε στην ελληνική κυβέρνηση να έχει τον απόλυτο έλεγχο των ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, που θα την προασπίσουν έναντι της τουρκικής επιθετικότητας⁵².

Στις 14 Αυγούστου του 1974 η οικουμενική κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή απέσυρε την Ελλάδα από το στρατιωτικό σκέλος του NATO μετά την δεύτερη φάση του Αττίλα. Σε κυβερνητική ανακοίνωση αναφέρεται ότι «το NATO αποδείχθηκε ανίκανο να παρεμποδίσει την Τουρκία από την εξαπόλυση νέας βάρβαρης και απρόκλητης επίθεσης κατά της Κύπρου» και συνεχίζει: «Το NATO δεν έχει επομένως λόγο ύπαρξης και δεν μπορεί να εκπληρώσει το σκοπό για τον οποίο συνεστήθη, αφού δεν μπορεί να αποτρέψει τον πόλεμο μεταξύ δύο μελών του.»⁵³

Η οικουμενική κυβέρνηση κάτω από την λαϊκή αγανάκτηση για την Κυπριακή τραγωδία απέσυρε την Ελλάδα από το στρατιωτικό αλλά όχι και από το πολιτικό σκέλος του NATO. Οι στοχεύσεις του Καραμανλή συνέκλιναν σε τρία σημεία. Αφενός να κατευνάσει την ελληνική κοινωνία και να πείσει τους Έλληνες για την άσκηση μιας πραγματικά ανεξάρτητης εθνικής πολιτικής. Αφετέρου να μείνει η Ελλάδα σταθερή στην πολιτική προσήλωσης προς τη Δύση μένοντας στο πολιτικό σκέλος του NATO, πράγμα που μαρτυρούσε την δυσαρέσκεια της αλλά όχι και την αλλαγή της κατεύθυνσης της εξωτερικής πολιτικής. Τέλος η έξοδος της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO θα μπορούσε να λειτουργήσει σαν μοχλός πίεσης προς τις δυτικές κυβερνήσεις και τις ΗΠΑ και να προσπαθήσουν να μεσολαβήσουν για το Κυπριακό ώστε να αναγκάσουν την Τουρκία σε υποχωρήσεις. Ο Καραμανλής λοιπόν φάνηκε εκ των υστέρων ότι συνέδεε το θέμα της αποχώρησης από το NATO με το Κυπριακό και θεωρούσε ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να επανενταχθεί, αν το NATO καταδίκασε και πίεζε για υποχωρήσεις την Τουρκία. Η κίνηση αυτή στόχο είχε να «εκβιάσει» το NATO, υπενθυμίζοντας τη στρατηγική σημασία της Ελλάδας για

⁵² Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 309

⁵³ www.sansimera.gr, επίσκεψη στις 10-07-2014. (ιστοσελίδα με ιστορικά γεγονότα και πληροφορίες

την Ατλαντική συμμαχία. Η σημασία αυτής της κίνησης επικεντρωνόταν στο γεγονός ότι η αποχώρησή της χώρας μας θα απέκοπτε την συνέχεια της νότιας πτέρυγας του NATO.

Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας προσπάθησε να διαπραγματευτεί μία ιδιότυπη συνεργασία με το NATO που θα επέτρεπε «στην χώρα μας αφ' ενός μεν εν καιρώ ειρήνης να έχει τον έλεγχο των εθνικών της δυνάμεων, αφ' ετέρου δε εν καιρώ πολέμου να καλύπτει πλήρως τα συμφέροντά της.»⁵⁴ Για το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970 η Ελλάδα διατήρησε μια ειδική σχέση με το NATO, μένοντας εντός του πολιτικού σκέλους αλλά εκτός του στρατιωτικού. Στις 21-10-1980 η Ελλάδα επιστρέφει στο στρατιωτικό σκέλος του NATO ως πλήρες μέλος. Έως την επιστροφή της η στάση της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας μεταβλήθηκε σημαντικά απέναντι στην Ατλαντική Συμμαχία. Η κυβέρνηση αντιλήφθηκε την αστοχία της εξόδου από το NATO σε σχέση με τον επιδιωκόμενο στόχο, δηλαδή της πολιτικής καταδίκης και απομόνωσης της Τουρκίας για την κυπριακή εισβολή. Προϊόντος του χρόνου αποκρυσταλλώθηκαν οι στοχεύσεις της Ατλαντικής Συμμαχίας, που δεν ήταν ευνοϊκές για τις Ελληνικές θέσεις και την σημασία που είχε η Τουρκία στην ψυχροπολεμική σκακιέρα. Στην μεταστροφή αυτής της πολιτικής και την πλήρη επιστροφή της Ελλάδας στις δομές του NATO έπαιξε ρόλο το ναυάγιο του πνεύματος του Helsinki και η επιστροφή της έντασης μεταξύ των δύο ψυχροπολεμικών συνασπισμών.

Η συντηρητική παράταξη εκφράζοντας την πάγια φιλοδυτική πολιτική της, προκειμένου να παραμείνουν οι αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα, προσαρμόζει τα επιχειρήματά της στις νέες συνθήκες. *«Τις βάσεις, για τις οποίες γίνεται λόγος, δεν τις δεχθήκαμε και δεν τις διατηρούμε, γιατί τό θέλουν οί Αμερικανοί. Εάν είχε ετσι τό θέμα, θά ήδυνάμεθα ανά πάσαν στιγμήν νά τις απομακρύνωμε. Τις βάσεις τις έδέχθημεν, γιατί πιστεύομεν ότι έξυπηρετούν και τά έθνικά μας συμφέροντα.»*⁵⁵ Η ίδια η Ελλάδα μετά τον εμφύλιο πόλεμο ζήτησε την εγκατάσταση των βάσεων στην

⁵⁴ Αρχεία Καραμανλή ο.π, σ. 309

⁵⁵ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 309

επικράτειά της με σκοπό την ασφάλεια της χώρας από την κομμουνιστική απειλή. Η απειλή του κομμουνιστικού κινδύνου σκίαζε την ασφάλεια των μεταπολεμικών δυτικών αστικών κρατών αφού οι φήμες περί σάρωσης της δυτικής Ευρώπης από τις ερπύστριες του κόκκινου στρατού ήταν στην καθημερινή ημερησία διάταξη. Οι Βάσεις δεν επιβλήθηκαν στην Ελλάδα ως έξωθεν παρεμβάσεις, αλλά ζητήθηκαν από την ίδια την Ελλάδα ως προϋπόθεση για την εξυπηρέτηση των εθνικών της συμφερόντων⁵⁶. Στην απόφαση για την εγκατάσταση των βάσεων σημαντικό ρόλο έπαιξε η αμερικάνικη οικονομική βοήθεια αλλά και η εναλλακτική χρησιμότητα των εγκαταστάσεων των Βάσεων για ειρηνικούς σκοπούς π.χ. η δημιουργία δρόμων.

Μετά την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών και την χρεωκοπία της αντίληψης ότι το NATO θα μπορούσε να εγγυηθεί την ασφάλεια της χώρας, η Νέα Δημοκρατία βρέθηκε σε δύσβατα μονοπάτια. Ο Καραμανλής ενώ συνεχίζει να επιχειρηματολογεί για την ανάγκη ασφάλειας της χώρας στον διπολικό ψυχροπολεμικό κόσμο, υπό το βάρος της λαϊκής δυσαρέσκειας η κυβέρνηση επεδίωξε την αναθεώρηση όλων των συμφωνιών για τις βάσεις. Μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον έντονα αντιαμερικανικό, η Νέα Δημοκρατία εξακολουθεί να θεωρεί τις ΗΠΑ φίλη και σύμμαχο χώρα αλλά ταυτόχρονα αναγνωρίζει την ανάγκη να προσαρμοστεί το καθεστώς των βάσεων στις νέες συνθήκες και στις νέες εθνικές ανάγκες, όπως αυτές προέκυψαν μετά το 1974.

Μέσα από αυτή τη διπλή στόχευση, δηλαδή αφενός από την επιθυμία να διατηρηθούν οι βάσεις αλλά και αφετέρου να γίνει αντιληπτό ότι είναι διακριτά τα εθνικά συμφέροντα από τις ΗΠΑ ο ηγέτης της Νέας Δημοκρατίας συνόψισε τους στόχους στο θέμα των βάσεων ως εξής:

- 1) Εναρμονισμός του καθεστώτος στις σύγχρονες εθνικές ανάγκες,
- 2) Κατάργηση ή περιορισμός των βάσεων -να μείνουν οι βάσεις μόνον εκείνες που θα συνέβαλλαν στις αμυντικές ανάγκες της Ελλάδος-,

⁵⁶ Αρχεία Καραμανλή, ο.π., σ. 309

3) Παραμονή υπό εθνική διοίκηση μόνον εκείνων που εξυπηρετούν παράλληλα τα εθνικά συμφέροντα, μεταβολή του νομικού καθεστώτος του προσωπικού των βάσεων.⁵⁷

Το θέμα των βάσεων συγκέντρωσε τα πυρά της αντιπολίτευσης. Θεμελιώδης αρχή της εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ αποτελούσε η έννοια της «εθνικής ανεξαρτησίας» τόσο στον οικονομικό όσο και στον πολιτικό και στρατιωτικό τομέα. Το ΠΑΣΟΚ υποστήριζε ότι η Ελλάδα έπρεπε να αποχωρήσει και από το πολιτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, ενώ παράλληλα ζητούσε την ακύρωση όλων των διμερών συμφωνιών που μετέτρεψαν την Ελλάδα σε προχωρημένο οχυρό του Πενταγώνου.»⁵⁸

Η αντιπολίτευση κατηγορούσε την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ότι η εθνική ανεξαρτησία περιορίζεται και τα εθνικά συμφέροντα απειλούνται από την λειτουργία των Βάσεων στην Ελλάδα. Ο πρωθυπουργός διαβεβαίωνε σε όλους τους τόνους ότι δεν υπάρχει πίεση από καμία ξένη δύναμη στις διαπραγματεύσεις για τις βάσεις. Στην κατηγορία της αντιπολίτευσης ότι η κυβέρνηση διαπραγματεύεται μυστικά με ξένες χώρες, ο Καραμανλής απαντά ότι οποιαδήποτε συμφωνία και ειδικότερα αυτή για τις βάσεις θα έλθει προς κύρωση στη Βουλή και άρα είναι απαράδεκτος ο ισχυρισμός ότι ή Νέα Δημοκρατία και άρα η πλειοψηφία της Βουλής δεν μπορεί να εγγυηθεί την προστασία των εθνικών συμφερόντων. *«Είμαι υποχρεωμένος για μια άλλη, άλλα και τελευταία φορά νά υπενθυμίσω στήν Βουλή καί ιδίως στήν αντιπολίτευση τήν βασική αρχή τής δημοκρατίας — τήν αρχή τής πλειοψηφίας. Είναι δέ κύριοι συνάδελφοι, όχι μόνον άντικοινοβουλευτικό, όχι μόνον άντιδημοκρατικό, αλλά είναι καί ύβριστικό νά διατυποῦται ή υπόνοια ότι ή πλειοψηφία τής Βουλής δέν έχει έπαρκή έθνική ευαισθησία.»*⁵⁹

⁵⁷ Βαληνάκης Γ, ο.π, σ. 278

⁵⁸ www.real.gr, Διακήρυξη της 3ής Σεπτεμβρίου 1974, 10-09-2014

⁵⁹ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 202

3.4 ΕΣΣΔ- Διαβαλκανική συνεργασία

Το άνοιγμα της Ελλάδας προς την ΕΣΣΔ και τις βαλκανικές χώρες κυρίως απέβλεπε στην εξασφάλιση των βόρειων συνόρων της χώρας σε περίπτωση σύγκρουσης με την Τουρκία αλλά και στο άνοιγμα της χώρας σε ένα κόσμο ως τότε εχθρικό, δημιουργώντας δυνατότητες πολιτικής δράσης και οικονομικής συνεργασίας.

Η πολιτική της ΕΣΣΔ μετά το 1974, για την Ελλάδα και την Τουρκία δόθηκε επιγραμματικά από τον ραδιοφωνικό σταθμό της Μόσχας στις 17-03-1978: η Μόσχα δεν επιθυμεί ούτε τη συμφιλίωση Ελλάδας και Τουρκίας γιατί θα δυνάμωνε το ΝΑΤΟ αλλά ούτε και τη ρήξη γιατί θα έκλεινε το στενό των Δαρδανελλίων. Η Σοβιετική Ένωση θεωρεί ότι ο σκοπός των ΗΠΑ είναι να δημιουργούν εντάσεις στην περιοχή της μεσογείου, ώστε να ισχυροποιηθεί η νότια πτέρυγα του ΝΑΤΟ και να είναι ετοιμοπόλεμη, αφού οι Ελλάδα και η Τουρκία σπαταλούν μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ τους σε εξοπλισμούς.⁶⁰

Στα ελληνοτουρκικά θέματα η Μόσχα σε γενικές γραμμές προσπάθησε να κρατήσει μια ουδέτερη στάση, τηρώντας ίσες αποστάσεις μετά τα γεγονότα στην Κύπρο. Ήταν γνωστό ότι η ΕΣΣΔ αλλά και οι ΗΠΑ ήταν αντίθετες τόσο στην επέκταση των χωρικών υδάτων από 6 σε 12 μίλια, όσο και στον εναέριο χώρο των 10 μιλίων γιατί θα εμπόδιζε τις αεροναυτικές τους δυνατότητες και κινήσεις στο Αιγαίο. Στο Κυπριακό, η ΕΣΣΔ πρότεινε ως λύση την σύγκληση μιας διεθνούς διάσκεψης με την συμμετοχή της ίδιας αλλά και αδέσμευτων κρατών, με θέματα την αποχώρηση όλων των μη κυπριακών στρατευμάτων, την αποστρατικοποίηση του νησιού και την εφαρμογή διεθνών εγγυήσεων. Την πρόταση αυτή αρνήθηκαν κατηγορηματικά οι δυτικοί και η Τουρκία. Στο θέμα της υφαλοκρηπίδας η ΕΣΣΔ κάλεσε τα δύο μέρη να λύσουν την διαφορά τους κατά κύριο λόγο με προσφυγή σε διαπραγματεύσεις,

⁶⁰ Κοντοβουνίσσιος Λ. (1988), «Η Ελλάδα και η ΕΣΣΔ, Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987», τόμος 1ός, *Δομές και στόχοι, ο διπολικός διεθνής περίγυρος*, επιμέλεια Κώνστας Δ.-Τσαρδανίδης Χ., εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 338

βάση του διεθνούς δικαίου λαμβάνοντας υπόψη και τα ιστορικά δικαιώματα όλων των χωρών.⁶¹

Μετά το καλοκαίρι του 1974, η νομιμοποίηση του Κ.Κ.Ε. και η έξοδος της χώρας μας από το ΝΑΤΟ, δημιούργησε ένα κλίμα προσέγγισης μεταξύ των δύο χωρών. Στην βελτίωση του κλίματος αυτού έπαιξε ρόλο και η ύφεση στον ψυχροπολεμικό ανταγωνισμό των δυο υπερδυνάμεων και η τελική πράξη του Helsinki. Τον Απρίλιο του 1977 οι συνομιλίες μεταξύ Ελλάδας και ΕΣΣΔ κατέληξαν στην υπογραφή οικονομικής και εμπορικής συμφωνίας πενταετούς διάρκειας⁶². Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας για να αυξήσει την πίεση προς τις ΗΠΑ, κυρίως για το κυπριακό, χρησιμοποίησε ως μοχλό το άνοιγμα προς τη ΕΣΣΔ, σε μια εποχή μάλιστα που η Τουρκία διαπραγματεύεται μια νέα Αμερικανοτουρκική συμφωνία αμυντικής και οικονομικής συνεργασίας. Όταν ο Γ. Ράλλης επισκέφθηκε την Μόσχα τον Οκτώβριο του 1978, υπογράφηκε διμερής συμφωνία Μορφωτικής και Επιστημονικής Συνεργασίας, ενώ σε επόμενη επίσκεψή του στη Μόσχα, ο έλληνας υπουργός εξωτερικών σύναψε ακόμη μια συμφωνία για την επισκευή βοηθητικών σκαφών του σοβιετικού ναυτικού στο ναυπηγείο της Σύρου.

Η πολυμερής βαλκανική πολιτική αποτέλεσε συστατικό γνώρισμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας, παράλληλα βέβαια με την προώθηση των διμερών σχέσεων, που παρέμειναν η κύρια μέθοδος της ελληνικής παρέμβασης στα Βαλκάνια.⁶³ Η πρόταση για την Διαβαλκανική Συνεργασία ήταν ενταγμένη στην γενικότερη θεώρηση των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας για τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Η πρωτοβουλία αυτή στόχο είχε την ανάπτυξη συνεργασίας στο πολιτικό, στο οικονομικό και στο τουριστικό τομέα. Η ιστορία των Βαλκανικών χωρών βαρύνονταν με πολλές προστριβές και εντάσεις και εύλογα

⁶¹ Κοντοβουνίσσιος Λ, *ο.π.*, σ. 338

⁶² Βαληνάκης Γ., *ο.π.*, σ. 325-326

⁶³ Τσαρδανίδης Χ. – Αλειφαντής Σ. (1988), «Η Ελλάδα και οι Βαλκανικές χώρες», συλλογικό: *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987*, τόμος 1ός, επιμέλεια Κώνστας Δ. – Τσαρδανίδης Χ., εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 275

υπήρχε μεγάλη καχυποψία από όλες τις πλευρές για τις πιθανότητες δημιουργίας ενός κλίματος εμπιστοσύνης και την ανάπτυξη οποιασδήποτε συνεργασίας.

Οι διαβαλκανικές σχέσεις χαρακτηρίζονταν κυρίως από τις αντιθέσεις και τις εθνοτικές συγκρούσεις των λαών της χερσονήσου. Οι χώρες της Βαλκανικής ακολούθησαν διαφορετικούς ιδεολογικοπολιτικούς δρόμους. Τα Βαλκάνια ήταν μια μικρογραφία συνύπαρξης όλων σχεδόν των πολιτικών σχημάτων και των διεθνών ιδεολογιών. Η Αλβανία ήταν κάποτε το προκεχωρημένο φυλάκιο της Κίνας στην Ευρώπη, η Γιουγκοσλαβία εφάρμοζε δικής της έμπνευσης σοσιαλιστικό καθεστώς, η Ρουμανία, παρόλο που ανήκε στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, προέβαλλε τις αρχές της ανεξαρτησίας σε πολλά ζητήματα ενώ η Βουλγαρία συντόνιζε την εξωτερική της πολιτική με εκείνη της Σοβιετικής Ένωσης. Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι χώρες της συμμαχίας του NATO, που βρίσκονταν σε οξεία αντιπαράθεση μεταξύ τους. Τέλος σημαντικός παράγοντας αποσταθεροποίησης στα Βαλκάνια ήταν τα προβλήματα που ανέκυπταν από τις μειονότητες.

Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αναπροσάρμοσε την πολιτική της χώρας στα Βαλκάνια με κύριο στόχο την επίτευξη μιας διαβαλκανικής συνεργασίας. Σε αυτήν την προσπάθεια συνέβαλλε αποφασιστικά η ατμόσφαιρα που είχε δημιουργηθεί με την υπογραφή της Τελικής Πράξης της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη στο Helsinki, τον Αύγουστο του 1975. Η βαλκανική συνεργασία θα ήταν η πρώτη διεθνής πρωτοβουλία που αναλαμβάνονταν σε εφαρμογή του πνεύματος της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη.

Οι Σοβιετικοί έβλεπαν στη διαβαλκανική συνεργασία μια προσπάθεια να υποβοηθήσουν την Ελλάδα και την Τουρκία στις «φυγόκεντρες» τάσεις τους, που είχαν λόγους να είναι δυσαρεστημένες με την πολιτική των ΗΠΑ. Η Ελλάδα για τη στάση που τήρησε η αμερικανική κυβέρνηση στο Κυπριακό και η Τουρκία για την επιβολή απαγόρευσης αποστολής αμερικανικών όπλων που είχε επιβληθεί από το Κογκρέσο εξαιτίας της εισβολής στην Κύπρο. Επίσης η Μόσχα έβλεπε μία ευκαιρία να διαδραματίσει μέσω κυρίως της Βουλγαρίας και κάποιο μεγαλύτερο ρόλο στα

ζητήματα ολόκληρης της Βαλκανικής Χερσονήσου. Η αμερικανική κυβέρνηση από την άλλη διαπίστωνε αντίστοιχα ότι ένας «εν δυνάμει» συνασπισμός στον χώρο της Βαλκανικής Χερσονήσου θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πραγματικό αντίβαρο και εξισορροπητικό παράγοντα προς τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Εξάλλου οι προοπτικές μια βαλκανικής συνεργασίας θα μπορούσαν να συνεισφέρουν και στην έναρξη ενός ουσιαστικού διαλόγου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.⁶⁴

Η πρωτοβουλία για την προώθηση της πολυμερούς βαλκανικής συνεργασίας είχε μια ευρύτερη στόχευση. Καταρχάς θα βοηθούσε αποτελεσματικά την προστασία της ακεραιότητας του ελληνικού χώρου, σε περίπτωση σύρραξης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Μία φιλική ή τουλάχιστον ουδέτερη στάση των βορείων γειτόνων της Ελλάδας σε μια τέτοια περίπτωση θα βοηθούσε στρατηγικά την Ελλάδα, μια και θα της επέτρεπε να αποσύρει πολύτιμο αριθμό στρατευμάτων από τα βόρεια σύνορα. Οι προτάσεις εξάλλου της Ελλάδας για στενές σχέσεις συνεργασίας στα Βαλκάνια θα έφερναν την Τουρκία μπροστά σε ένα ουσιαστικό δίλημμα: Ή να απομονωθεί ή να συμμετάσχει, παρά τις διαφορές με την Ελλάδα και παρά τα ωφελήματα που γνώριζε ότι θα αντλούσε η Αθήνα από αυτήν.

Από την άλλη μεριά, καμιά βαλκανική χώρα δεν είχε συμφέροντα και συνεπώς δεν επιθυμούσε την αύξηση της έντασης των ελληνοτουρκικών σχέσεων και του Κυπριακού, με την αναπόφευκτη παρεμβολή των δύο υπερδυνάμεων. Όλες σχεδόν οι βαλκανικές χώρες εύλογα ανησυχούσαν μήπως η ελληνοτουρκική διαμάχη προκαλούσε γενικότερη αναταραχή στο βαλκανικό χώρο και την Ανατολική Μεσόγειο. Αποτέλεσμα των επισκέψεων του Έλληνα πρωθυπουργού και του συνακόλουθου θετικού κλίματος που δημιουργήθηκε ήταν ότι η Βουλγαρία εγγυήθηκε το απαραβίαστο της κοινής μεθοριακής γραμμής και καταδίκασε τη χρήση βίας στην επίλυση διακρατικών διαφορών. Η Γιουγκοσλαβία από την πλευρά της, συμφώνησε να αφεθεί η φρούρηση των συνόρων στο τελωνειακό προσωπικό.

⁶⁴ Τσαρδανίδης Χ – Αλειφαντής Σ., ο.π, σ. 275

Με την ευρεία δημοσιότητα που δόθηκε στην προώθηση της Διαβαλκανικής Συνεργασίας ασκήθηκε μια μορφή πίεσης προς στην Τουρκία για την ειρηνική επίλυση των ελληνοτουρκικών θεμάτων. Παρ όλες τις προσπάθειες της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας τα βαλκανικά κράτη υπήρξαν ιδιαίτερα προσεκτικά στο να πάρουν θέση ολοκληρωτικά υπέρ της Ελλάδας. Τέλος όσον αφορά το εσωτερικό της Νέας Δημοκρατίας: « Το ανατολικό άνοιγμα θα αναπτύξει αναγκαστικά και μια εσωτερική πολιτική δυναμική, που δεν πρέπει να υποτιμάται. Η δυναμική αυτή αφορά την ίδια τη Νέα Δημοκρατία, όπου το βήμα που επιχειρήθηκε με τόση επιτυχία, συνεπάγεται χωρίς καμία αμφιβολία αποφασιστική μείωση της επιρροής της ακροδεξιάς πτέρυγας και των δυνάμεων που επιβίωναν στο όνομα μιας αντικομμουνιστικής αδιαλλαξίας.»⁶⁵

3.5 Ο πολιτικός λόγος της Νέας Δημοκρατίας

Σε ιδεολογικό επίπεδο η Νέα Δημοκρατία ήταν αναγκασμένη να αντιμετωπίσει ένα συνεχώς αυξανόμενο αριστερόστροφο αντιπολιτευτικό λόγο που ασκούσε έντονη κριτική σε όλες τις πολιτικές της επιλογές. Το αντιπολεμικό και φιλειρηνικό κίνημα, οι προσπάθειες για την αποπυρηνικοποίηση της Ευρώπης και των Βαλκανίων ερχόταν σε ευθεία αντιπαράθεση με τις επιλογές της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας για την παραμονή των ξένων στρατιωτικών βάσεων και την συμμετοχή στο ΝΑΤΟ.

Τα κόμματα της Αριστεράς, ταυτίζοντας την Τουρκία με τις ΗΠΑ και τη «Δύση» έθεταν σε σοβαρή αμφισβήτηση τη νομιμότητα της κυρίαρχης μετεμφυλιακής πολιτικής κουλτούρας. Αυτό αποτελούσε ένα μεγάλο πολιτικό πρόβλημα για τη Νέα Δημοκρατία. Μετά τα γεγονότα της Κύπρου, η ελληνική Αριστερά πέρα από τις ταξικές αναφορές, συγκροτεί έναν πατριωτικό λόγο που αναφέρεται στην εθνική ανεξαρτησία και δομείται σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο βρίσκεται η τουρκική επιθετικότητα, η οποία έχει μόνο μερική αυτονομία, είναι η κορυφή του

⁶⁵ Φίλιππος Β. (1984), *Αντιπαραθέσεις*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ. 209

παγόβουνου. Στο δεύτερο επίπεδο, πίσω από τον τουρκικό επεκτατισμό βρίσκεται ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός για την διαιώνιση της δυτικής κυριαρχίας στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο⁶⁶. Η Αριστερά υιοθετεί μια σκληρή στάση απέναντι στην Τουρκία και ταυτόχρονα ασκεί δριμυεία κριτική προς την κυβέρνηση για τις Βάσεις και το ΝΑΤΟ.

Ένα από τα πρώτα νομοθετήματα της τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας ήταν η νομιμοποίηση των ως τότε παράνομων κομμάτων της αριστεράς. Μετά την τουρκική απόβαση στην Κύπρο το μετεμφυλιακό ιδεολόγημα της εθνικοφροσύνης κατέρρευσε με κρότο. Η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης είχε ως περιεχόμενο τον αποκλεισμό, τον εξοβελισμό των κομμουνιστών από το εθνικό σώμα, εγγράφονταν στο εθνικό πεδίο και συγχρόνως στο σύστημα αξιών της Δύσης. Εθνικοφροσύνη σήμαινε ταυτόχρονα νομιμοφροσύνη προς τις ΗΠΑ την χώρα πρότυπο και ηγέτιδα του «ελεύθερου κόσμου.»⁶⁷

Η εμπειρία του εμφυλίου πολέμου, που είχε διαχωρίσει τους κομμουνιστές από τους «εθνικόφρονες», δημιούργησε μια αρνητική σχέση της Αριστεράς για τα εθνικά ζητήματα. Μετά τον Αττίλα η Δεξιά έχει χάσει την αξιοπιστία της ως «θεματοφύλακα» των εθνικών συμφερόντων λόγω της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας και την τουρκική κατοχή της μισής Κύπρου. Οι πατριωτικές δυνάμεις που ταυτίστηκαν με την Αριστερά και κυρίως με το ΠΑΣΟΚ, υποστήριζαν την ανεξαρτησία της χώρας από το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ.⁶⁸

Το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας που εξέφραζε την πάγια πολιτική της συντηρητικής παράταξης προσπάθησε να «θεραπεύσει» τον έντονο πλέον Αντιαμερικανισμό του μεγαλύτερου μέρους της Ελληνικής κοινωνίας, ώστε η Ελλάδα να μην απομακρυνθεί περισσότερο από την Δυτική Ευρώπη και τις δομές

⁶⁶ Κώνστας Δ, ο.π, σ. 24

⁶⁷ Παπαδημητρίου Δ. (2006), *Από τον Λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των Εθνοκρόνων, η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, σ. 178-179

⁶⁸ Κουμανταράκη, Α, Τσακίρης Θ, *Οι αγνοημένες όψεις της μεταπολίτευσης, Από το εργοστασιακό κίνημα στην κομματικοποίηση των συνδικάτων*, εφημερίδα «Η Εποχή», στις 27-07-2014, σ. 30

του NATO. Μετά το 1974 και ως την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, στην Ελληνική πολιτική ζωή κυριαρχούν ένας έντονος αντιαμερικανισμός αλλά και ένα ισχυρό αντιδυτικό ρεύμα με κύριο εκφραστή και των δύο την ελληνική Αριστερά. Ήταν απαραίτητο να βρεθεί ένας νέος συντηρητικός πολιτικός λόγος, νέα επιχειρήματα που θα μπορούσαν να αντιπαρατεθούν στον επελαύνοντα σοσιαλισμό.

Στην πολιτική της Νέας Δημοκρατίας υφάινεται ο συνεκτικός ιστός μεταξύ της ιδέας της ασφάλειας της χώρας και της ιδέας της ευρωπαϊκής ένταξης της Ελλάδας και τη συνεργασία με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. *«Η ενσωμάτωση εις την Ευρώπην θα μας επιτρέψει να κατοχυρώσωμεν την δημοκρατίαν μας, να ενισχύσωμεν την ασφάλειάν μας και θα μας επιτρέψει ακόμα να επιταχύνωμεν την πολιτιστικήν και οικονομικήν ανάπτυξιν της χώρας⁶⁹»*. Η απομάκρυνση της Ελλάδας από την Δύση θα οδηγούσε την χώρα σε απομόνωση, με αποτέλεσμα να περιοριστεί η αμυντική της ικανότητα *«Η απομάκρυνσις τής Ελλάδος από τόν Δυτικό κόσμον θά πολλαπλασιάσῃ — καί τό καταλαβαίνετε γιατί — εις βάρος μας τήν δύναμιν τής Τουρκίας.»⁷⁰*

Με ευκαιρία την διατυπωμένη κατεύθυνση του ΠΑΣΟΚ για προσέγγιση με το κίνημα των αδεσμεύτων, ο Καραμανλής εξαπολύει δριμεία κριτική και ξεκαθαρίζει τις θέσεις της Νέας Δημοκρατίας. Η πολιτική της ιδέας των αδεσμεύτων για την Νέα Δημοκρατία συνδέεται άμεσα με την εθνική ασφάλεια, μια επικίνδυνη ιδέα που θα οδηγήσει την Ελλάδα χωρίς αλληλέγγυες συμμαχίες σε ένα βίαιο κόσμο, αποκόπτοντας την Ελλάδα από την Δύση και τα πάγια συμφέροντα της εκεί. Ως παράδειγμα αποφυγής αυτής της πολιτικής αναφέρονται παραδείγματα χωρών που άνηκαν στο κίνημα των αδεσμεύτων και οι οποίες δέχτηκαν επιθέσεις από άλλες χώρες, όπως το Πακιστάν, η Κύπρος και η Αίγυπτος. Ο πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας τόνιζε τη διάκριση ανάμεσα στην ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική όπως την ασκούσαν οι δυτικές χώρες μέσα στα πλαίσια των διεθνών συνασπισμών και σε

⁶⁹ Αρχαία Καραμανλή, ο.π, σ. 76

⁷⁰ Αρχαία Καραμανλή, ο.π, σ. 314

αδέσμευτη εξωτερική πολιτική την οποία υποστήριζε το ΠΑΣΟΚ και η οποία θα ήταν ολέθρια για την Ελλάδα.⁷¹

Στις ενστάσεις ότι: «*Η άκρα μυστικότητα με την οποία περιβάλλει η κυβέρνηση τον χειρισμό της εξωτερικής πολιτικής, δείχνει ότι στην Ελλάδα επιμένουμε σε μια μορφή δημοκρατίας που λειτουργεί στη βάση της ουδετερότητας της κοινής γνώμης στα κρίσιμα θέματα.*»⁷² Η Νέα Δημοκρατία απαντάει ότι η αιτία της περιορισμένης ενημέρωσης της κυβέρνησης προς το κοινοβούλιο για την πορεία των ελληνοτουρκικών θεμάτων οφείλεται στην ασφάλεια των εθνικών συμφερόντων. Οι έως τότε αποτυχίες στην εξωτερική πολιτική οφείλονται στο γεγονός ότι τα εθνικά θέματα γίνονται «*αντικείμενο έντονων δημαγωγικών ανταγωνισμών.*»⁷³ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η αντιπολίτευση εκμεταλλεύεται την αδυναμία της κυβέρνησης να αποκαλύψει πράγματα τα οποία «*θα δικαίωναν την πολιτική της, αλλά ταυτόχρονα θα γινόταν και όπλο στα χέρια των εχθρών αφού θα χρησιμοποιούσε τις πληροφορίες αυτές για δικό της όφελος.*»⁷⁴ Εν τέλει ο κοινοβουλευτικός έλεγχος έπρεπε να απαντήσει στο εξής ερώτημα: ποιο είναι το συμφέρον που βαρύνει περισσότερο, το θεσμικό που επιβάλλει την ενημέρωση της εθνικής αντιπροσωπείας ή το πολιτικοδιπλωματικό που επιβάλλει την περιορισμένη ενημέρωση λόγω εθνικής ασφάλειας. Η απάντηση της νέας δημοκρατίας ήταν ξεκάθαρη: το εθνικό συμφέρον προηγείται του θεσμικού.

Κατά τον Καραμανλή η Ελλάδα ήταν αυτή που είχε συμφέρον από την συνεργασία με τη Δύση και όχι το αντίθετο. Τα πάγια συμφέροντα της χώρας ήταν σφιχτοδεμένα με αυτά των δυτικών χωρών και η αλλαγή προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής της χώρας θα είχε ολέθριες συνέπειες. Ο ηγέτης της Νέας Δημοκρατίας πιστός στην παραδοσιακή πολιτική της συντηρητικής παράταξης υποστήριξε σε όλους τους τόνους ότι η θέση της χώρας ήταν στο πλευρό της Δύσης

⁷¹ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 202

⁷² Φίλιας Β. ο.π. σ. 198-199

⁷³ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 401

⁷⁴ Αρχεία Καραμανλή, ο.π, σ. 76

γιατί εν ολίγοις έτσι ορίζουν, σχεδόν υπερβατολογικά, τα πάγια συμφέροντα της πολιτικά, οικονομικά αλλά και στρατιωτικά.⁷⁵ Στην τοποθέτηση αυτή τα εθνικά συμφέροντα παρουσιάζονται αυθύπαρκτα πέρα και έξω από την ιδεολογία, την πολιτική και τη Δημοκρατία και είναι αυτά, που ορίζουν την κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής.

Ο ηγέτης της Νέας Δημοκρατίας υποστήριζε ότι οι λαοί της Δύσης συμπαθούσαν την Ελλάδα και προσπαθούσαν να την βοηθήσουν σε όλα της τα προβλήματα, αφού οι λαοί της Δύσης είναι φίλοι μας και όχι εχθροί μας. Απόδειξη γι αυτό είναι ότι δέχονταν να εντάξουν την Ελλάδα στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Η συμπάθεια αυτή φαινόταν και από τις παρεμβάσεις των δυτικών κυβερνήσεων στις ελληνοτουρκικές διαφορές οι οποίες είναι θετικές για τα ελληνικά συμφέροντα και προκαλούσαν την αντίδραση της Τουρκίας. Η συμπάρασταση των δυτικών χωρών μπορεί να μην είχε την έκταση πού θέλουν οι Έλληνες αλλά υπήρχε και ήταν σταθερή, και κυρίως εις βάρος του εχθρού της Ελλάδας, της Τουρκίας. Είναι λοιπόν *«άδικο άλλα και επικίνδυνο να στρεφόμαστε εναντίον τους και να χαρακτηρίζουμε ύποπτο το ενδιαφέρον πού εκδηλώνουν για τις υποθέσεις μας.»*⁷⁶

Οι επιθέσεις της Νέας Δημοκρατίας προς την αντιπολίτευση κατευθύνονται κυρίως κατά της «Αριστεράς της Αριστεράς», δηλαδή κατά του ΚΚΕ και του ΠΑΣΟΚ. Τα κόμματα αυτά προσπαθούσαν να δημιουργήσουν ένα αντιδυτικό κλίμα και είχαν εκφραστεί με έντονο τρόπο κατά της ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα αλλά και υπέρ της απομάκρυνσης των Βάσεων από την χώρα. Η Αριστερά ασκούσε έντονη κριτική στην κυβέρνηση με βάση τις δύο αυτές επιλογές. Ο Καραμανλής προσπαθώντας να περάσει στην αντεπίθεση, κατηγόρησε το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ ότι προσπαθούσαν συνεχώς με ανακρίβειες και με συκοφαντίες να προκαλέσουν την δυσπιστία των Ελλήνων προς τούς λαούς της Δύσης. Με αυτό τον τρόπο η Αριστερά έδειχνε ασέβεια προς την νοημοσύνη του ελληνικού λαού γιατί *«ότι κακό συμβαίνει στην Ελλάδα ακόμη και καιρικές μεταβολές, αποδίδεται στις*

⁷⁵ Αρχαία Καραμανλή, ο.π., σ. 313

⁷⁶ Αρχαία Καραμανλή, ο.π., σ. 313

χώρες της δύσης.»⁷⁷ Κατά τον πρωθυπουργό, η Αριστερά προσπαθούσε να ωθήσει τούς πολίτες σε εχθρικές και βίαιες εκδηλώσεις εναντίον των συμμαχικών χωρών της Δύσης, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να διαταράσσονται οι εξωτερικές σχέσεις και κυρίως τα συμφέροντα της χώρας σε μια κρίσιμη περίοδο για την Ελλάδα. Η προσπάθειά αυτή επηρέαζε το σύνολο της κοινωνίας, αφού πολλοί Έλληνες για να εμφανίζονται προοδευτικοί έβριζαν τούς Αμερικανούς και τούς Ευρωπαίους. Αυτό το αντιδυτικό πνεύμα θα μπορούσε να αποβεί ολέθριο για την Ελλάδα αφού «*Η απομάκρυνσις τής Ελλάδος από τόν κόσμον τόν Δυτικό θά είναι ολέθρια διά τήν χώραν μας. Πρώτον, γιατί θά κλείση τόν δρόμον γιά τήν ένταξή μας στήν Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ή όποια, όπως κατ' επανάληψιν έτόνισα, διανοίγει μεγάλες, ευρύτατες προοπτικές γιά τό μέλλον τοῦ λαοῦ μας.*»⁷⁸

Κατά τον Καραμανλή η αποτυχία της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής οφείλεται στην έλλειψη της ικανότητας εκτίμησης των πραγματικών καταστάσεων.⁷⁹ Η παρουσίαση αυτή της εξωτερικής πολιτικής φαίνεται εκ πρώτης όψεως να είναι απαλλαγμένη από ιδεολογικές κατευθύνσεις και εμπόδια και εντοπίζεται στα όρια του εφικτού: «*Γι' αυτό ή Νέα Δημοκρατία τοποθετείται έξω καί επάνω από τίς δεσμευτικές καί παραπλανητικές έτικέττες τής Δεξιάς, του Κέντρου καί της Αριστεράς. Γιατί εννοεί σέ κάθε περίπτωση νά έχη ως μοναδικό γνώμονα τής πολιτικής της τό συμφέρον τον έθνους.*»⁸⁰ Ο Καραμανλής προσπαθεί να τοποθετήσει τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας στην σφαίρα του ρεαλισμού και της σύνεσης: «*Η Κυβέρνηση δέν ισχυρίζεται βέβαια ότι έκαμε θαύματα. Γιατί αυτά μόνο ή αντιπολίτευση τά υπόσχεται. Ούτε διεκδικεί τό άλάθητο, γιατί αυτό είναι έξω από τόν χώρο της πολιτικής.*»⁸¹

⁷⁷ Αρχεία Καραμανλή, ο.π., σ. 313

⁷⁸ Αρχεία Καραμανλή, ο.π., σ. 314

⁷⁹ Αρχεία Καραμανλή, ο.π., σ. 198

⁸⁰ Αρχεία Καραμανλή, ο.π., σ. 420

⁸¹ Αρχεία Καραμανλή, ο.π., σ. 422

Στην οπτική της συντηρητικής παράταξης το ζήτημα της συνέπειας στην εξωτερική πολιτική συνδυάζεται με το «αξίωμα» ότι η χώρα ανήκει στη Δύση. Σε αυτήν την περίπτωση δεν είναι συνεπές από μέρους των Ελλήνων κάποια πράγματα που προέρχονται από την Δύση να τα δέχονται και κάποια πράγματα να τα αρνούνται. Η Ελλάδα, μέσω της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας, ταυτίζει την τύχη της χώρας με αυτήν της δυτικής Ευρώπης και σε αυτήν την πορεία είναι παράλογο να καλλιεργούνται δυσπιστία και εχθρότητα κατά αυτών των χωρών. *«Γιατί με τούς λαούς αυτούς θα ταυτίσουμε την τύχη μας πολιτικά, οικονομικά και αμυντικά. Η θα εισέλθουμε στην οικογένεια των ευρωπαϊκών λαών ταυτίζοντας όλους τούς τομείς την τύχη μας με αυτούς, ή όπως το κάνει ή Αριστερά θα παύσουμε να την επιδιώκουμε. Δεν μπορούμε να ακολουθήσουμε μια πολιτική με αυτές τις επικίνδυνες αντιφάσεις: να επιδιώκουμε την ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Οικογένεια και να μη δεχόμαστε στον α' ή β τομέα την συνεργασία μαζί τους.»*⁸² Για τον Καραμανλή ο Ανδρέας Παπανδρέου είναι ασυνεπής αφού έχει αναθεωρήσει τις απόψεις του για την κοινή αγορά, που ενώ πριν την υποστήριζε τώρα είναι πολέμιος *«άσφαλώς ό καθένας έχει τό δικαίωμα νά αναθεωρή τίς θέσεις καί τίς απόψεις τον. Παράλληλα όμως μέ αν τό δικαίωμα έχει τήν υποχρέωση νά εξηγή τίς μεταβολές.»*⁸³

Στην προσπάθεια της ευρωπαϊκής ένταξης της Ελλάδας, η Νέα Δημοκρατία θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα που έχει στην διάθεσή της, ακόμα και επιχειρήματα που προέρχονται από τις ζυμώσεις της Ευρωπαϊκής Αριστεράς. Η ελληνική Αριστερά λοιπόν κρίνεται απροσάρμοστη γιατί δεν παραδειγματίστηκε από τα μεγάλα κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης, όπως το γαλλικό και το ιταλικό που αποδέχονται την συμμετοχή των χωρών τους στην κοινή αγορά. Τα αντίστοιχα κόμματα της αριστεράς στην Ελλάδα πολεμούν την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και μένουν απέξω από τις εξελίξεις της Δυτικής Ευρώπης. Οι εξελίξεις αυτές αναφέρονται στον ευρωκομμουνισμό, δηλαδή στο ιδεολογικό ρεύμα

⁸² Αρχαία Καραμανλή, ο.π., σ. 314

⁸³ Αρχαία Καραμανλή, ο.π., σ. 314

του κομμουνιστικού κινήματος, το οποίο ξεκίνησε να αναπτύσσεται λίγο πριν το 1970 κυρίως στη Δυτική Ευρώπη όπου βασικό του γνώρισμά είναι η θέληση να δημιουργηθεί ένας στενός δεσμός μεταξύ σοσιαλισμού, ελευθερίας και δημοκρατίας, ο οποίος περιγράφεται ως «σοσιαλισμός με ανθρώπινο πρόσωπο.»⁸⁴ Τέλος η κυβέρνηση του Καραμανλή «Δεν απειλείται ουσιαστικά από την πολιτική αποκατάσταση της Αριστεράς, η οποία διαρθρώνεται γύρω από αυταρχικές γραφειοκρατικές γραμμές. Το πρόβλημα του αυταρχισμού αποτελούσε μεγαλύτερο πρόβλημα για την Αριστερά από ότι για τη Δεξιά, η οποία είχε οργανωθεί στη βάση πιο αυτόνομων πελατειακών δικτύων και θα μπορούσε να στηριχθεί στο «προσωπικό χάρισμα» του Καραμανλή. Το νέο δεξιό δημοκρατικό καθεστώς προσέφερε την ευκαιρία για μια πιο αυτόνομη πολιτική συμμετοχή των λαϊκών μαζών.»⁸⁵

Συμπερασματικά:

Μετά το Κυπριακό και την πτώση της Χούντας νέα δεδομένα προκύπτουν για τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις. Ενόψει της απειλής ενός γενικότερου πολέμου με την Τουρκία η οικουμενική κυβέρνηση στην Ελλάδα σπεύδει να αναπροσαρμόσει το Αμυντικό δόγμα της χώρας από τον Βορρά προς την Ανατολή. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δημιουργεί ένα νέο κόμμα, τη Νέα Δημοκρατία όπου κατά κάποιο τρόπο αποτελεί την συνέχεια της προδικτατορικής ΕΡΕ και εκπροσωπεί την συντηρητική παράταξη. Η Νέα Δημοκρατία είναι το ιδεολογικό τέκνο του παλιού μετεμφυλιακού κατεστημένου και της αναβαπτισμένης δημοκρατικής και φιλελεύθερης ιδεολογίας. Ουσιαστικά αποτελεί την γέφυρα και την συνέχεια της συντηρητικής παράταξης μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας.

Η κατάρρευση της εθνικοφροσύνης δημιούργησε σημαντικά προβλήματα στη συντηρητική παράταξη αφού αναγκάστηκε πλέον να αντιμετωπίσει έναν αντιδυτικό λόγο και έναν έντονο αντιαμερικανισμό. Η Νέα Δημοκρατία θέτει τις βάσεις για μια

⁸⁴ www.wikipedia.org, στις 03-09-2014

⁸⁵ Κουμανταράκη Α. - Τσακίρης Θ., *Αγνοημένες όψεις της μεταπολίτευσης, Από το εργοστασιακό κίνημα στην κομματικοποίηση των συνδικάτων*, εφημερίδα «Η Εποχή» στις 27-07-2014, σ. 30

νέα αναβαπτισμένη δυτικόστροφη εξωτερική πολιτική που κυρίαρχο στοιχείο της δεν είναι πλέον οι ΗΠΑ, αλλά οι χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης. Σε αυτό το πλαίσιο η ασφάλεια της χώρας σταθμό έχει την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ο νέος πολιτικός λόγος περιλαμβάνει το συνεχές της ιδέας του έθνους και της προάσπισης των εθνικών συμφερόντων ενώ όπως επισημαίνει και ο Καραμανλής η Νέα Δημοκρατία υιοθετεί τα θετικά και τα χρήσιμα της ελληνικής παράδοσης.

Η ύφεση στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων δίνει την δυνατότητα στην κυβέρνηση για την ανάπτυξη κυρίως οικονομικών σχέσεων με την ΕΣΣΔ. Ταυτόχρονα προωθείται μια Βαλκανική συνεργασία που κύριο σκοπό έχει την εξασφάλιση των βόρειων συνόρων της χώρας. Η έξοδος της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO μαρτυρούσε την δυσαρέσκεια της Ελληνικής συντηρητικής παράταξης προς τη Δύση, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν έδειχνε και αλλαγή στην κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής. Στην αφήγηση της Νέας Δημοκρατίας, η Δύση παρουσιαζόταν να τρέφει φιλικά αισθήματα για την Ελλάδα ενώ η φιλοδυτική πολιτική για τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας ήταν ο μόνος συνεπής δρόμος της εξωτερικής πολιτικής, ο δρόμος χωρίς επικίνδυνες αντιφάσεις. Η Ελληνική Αριστερά για τον Καραμανλή είναι απροσάρμοστη και αναχρονιστική σε σχέση με αυτήν της Ευρώπης αφού τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά κόμματα υποστηρίζουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Ο Αττίλας το καλοκαίρι του 1974 επέφερε σημαντικές ανατροπές στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Η πολιτική της Δεξιάς με την πρόσδεση στον αμερικανικό παράγοντα φαινόταν ότι δεν εξασφάλιζε την ασφάλεια της χώρας. Αυτό συνιστά και μια σημαντική τομή αφού είναι πλέον το τέλος της εποχής αποκλεισμού της αριστεράς από την εθνική αφήγηση και η έναρξη μιας νέας όπου η συντηρητική παράταξη είναι υποχρεωμένη να ανασκευάσει τον πολιτικό της λόγο ώστε να αντιμετωπίσει τον νέο αριστερόστροφο πατριωτικό λόγο.

4. ΠΑΣΟΚ

4.1 Το ΠΑΣΟΚ

Το ΠΑΣΟΚ - Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα- ιδρύθηκε το 1974 και προέρχεται από το αντιδικτατορικό ΠΑΚ. Παρότι η ηγετική ομάδα του κόμματος προερχόταν από τον αστικό χώρο, υιοθέτησε ένα πρόγραμμα σοσιαλιστικών ριζοσπαστικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Το ΠΑΣΟΚ λειτούργησε ως πολυσυλλεκτικός φορέας συσπειρώνοντας δυνάμεις με διαφορετικούς πολιτικούς προσανατολισμούς με συνέπεια τις πολιτικές αντιθέσεις και τους τριγμούς στο εσωτερικό του. Σημαντικότερες ήταν η παραίτηση τον Ιούνιο του 1975 σαράντα πέντε μελών της Κ.Ε. που προέρχονταν από τη Δημοκρατική Άμυνα και η διαγραφή των υποστηρικτών της εφημερίδας «Ξεκίνημα» το 1976.⁸⁶

Βασική ιδεολογική πυξίδα του ΠΑΣΟΚ είναι η «Διακήρυξη της Τρίτης του Σεπτεμβρίου του 1974», που περιλαμβάνει τα σημαντικότερα σημεία αναφοράς της πολιτικής του. Η διακήρυξη θέτει για την ελληνική εξωτερική πολιτική τέσσερις αλληλένδετους στόχους: α) την εθνική ανεξαρτησία, β) την λαϊκή κυριαρχία, γ) την κοινωνική απελευθέρωση και δ) την δημοκρατία. Κάθε ένας από τους στόχους αυτούς μπορεί να πραγματοποιηθεί με την εκπλήρωση του προηγούμενου, κάθε στόχος είναι προϋπόθεση για τον επόμενο, π.χ. η εθνική ανεξαρτησία αποτελεί όρο για την κατοχύρωση της λαϊκής κυριαρχίας.⁸⁷

Το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου διαπνέεται από ένα έντονο σοσιαλιστικό ριζοσπαστισμό και μια αντιαμερικανική ρητορική που είναι αποτέλεσμα της παρεμβατικής εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ καταλογίζει στις ΗΠΑ ότι στήριξε την ελληνική χούντα και ότι έπαιξε ύποπτο ρόλο στην Κύπρο: «Επιβλήθηκε η στρατιωτική δικτατορία για να ανακοπεί η πορεία του

⁸⁶ Κατσορίδας Δ. (2006), ΠΑΣΟΚ, από την αλλαγή στη μετάλλαξη, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 11,12,14

⁸⁷ www.real.gr, Το αυθεντικό κείμενο της ιδρυτικής διακήρυξης του ΠΑΣΟΚ, στις 10-09-2014

Λαού μας προς την λαϊκή κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία. Προκλήθηκε το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και ακολούθησε η βάνουση τουρκική εισβολή στην Κύπρο, για να διχοτομηθεί η Μεγαλόνησος και να αποτελέσει τελικά ένα νέο στρατιωτικό ορμητήριο των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην Ανατολική Μεσόγειο.»⁸⁸

Η Διακήρυξη της 3ης του Σεπτέμβρη δίνει έμφαση στην αντιμετώπιση της διεθνούς πολιτικής ζωής μέσα από το σχήμα Ανατολής-Δύσης και συνοδεύεται από την διάρθρωση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας σε κέντρο και περιφέρειας που καθιστά τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις, σχέσεις ανισότητας και εκμετάλλευσης.⁸⁹ Το ΠΑΣΟΚ φαίνεται να αναπτύσσει ένα ιδιόμορφο πολιτικό – οργανωτικό δυισμό. Να λειτουργεί στη βάση μια διπλής πρακτικής και έκφρασης. Από τη μια πλευρά δέσποζε μια κοινοβουλευτική πρακτική και μετριοπαθής πολιτικός λόγος και από την άλλη επιβίωνε ένας διάχυτος αριστερός, μαρξιστικός λόγος που εκφραζόταν κυρίως στο εσωτερικό του κινήματος.⁹⁰ Στο ζήτημα της ένωσης της χώρας μας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ σε αντίθεση με τα υπόλοιπα κόμματα, εναντιώθηκε κάθετα στην Ελληνική ένταξη. Στην συνέχεια όμως και ενόψει της ανάληψης της εξουσίας, η θέση του ΠΑΣΟΚ μετατοπίστηκε και η κάθετη άρνηση της ένταξης της Ελλάδας μεταφράστηκε σε ειδική σχέση τύπου Νορβηγίας. Ο δημόσιος λόγος του κόμματος μονοπωλήθηκε σχεδόν από την αντιπαράθεση με την πολιτική Δεξιά (αντιδεξιός λόγος) και ταυτόχρονα έγινε ο κοινός παρανομαστής ενός ευρύτατου πολυσυλλεκτικού ρεύματος το οποίο απαιτούσε «αλλαγή».⁹¹

Από ότι φαίνεται οι ελληνοτουρκικές διαφορές και το κυπριακό δημιούργησαν μια ιδιαίτερη σχέση με την διακήρυξη της 3ης του Σεπτέμβρη. «Ολόκληρο το κείμενο της διακήρυξης της 3ης Σεπτεμβρίου διαπνέεται από τον

⁸⁸ www.real.gr, Το αυθεντικό κείμενο της ιδρυτικής διακήρυξης του ΠΑΣΟΚ, στις 10-09-2014

⁸⁹ Κώνστας Δ. (1989), «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987», συλλογικό, 1ός τόμος, Δομές και στόχοι, ο διπολικός διεθνής περίγυρος, Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 21

⁹⁰ Σπουρδαλάκης Μ. (1988), ΠΑΣΟΚ, δομή, εσωκομματικές κρίσεις και συγκέντρωση εξουσίας, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, σ. 42

⁹¹ Βούλγαρης Γ. ο.π. , σ. 253

εθνικισμό, ο οποίος συγκεκριμενοποιείται στον Τούρκο, τον υπ' αριθμόν ένα προαιώνιο εξωτερικό εχθρό.»⁹² Η παραπάνω κριτική έχει σημασία όχι μόνο γιατί θέτει ερωτήματα για τα εθνικιστικά στοιχεία -που μένει βέβαια να τα αξιολογήσουμε παρακάτω- αλλά κυρίως γιατί αναδεικνύει την σπουδαιότητα των ελληνοτουρκικών θεμάτων στην φυσιογνωμία του πασοκικού πολιτικού λόγου.

4.2 Εθνικισμός, Πατριωτισμός, Λαϊκισμός στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ

Η μελέτη του αρχείου ανέδειξε τις διαστάσεις κατά τις οποίες διασταυρώνονται τα τρία ιδεολογικά ρεύματα στο Πασοκικό πολιτικό λόγο: ο Εθνικισμός, ο Πατριωτισμός και ο Λαϊκισμός. Σίγουρα δεν θα μπορούσαμε να αρκεστούμε απλά στην ταυτοτική αναφορά του ΠΑΣΟΚ περί πατριωτισμού ή και στα εθνικιστικά χαρακτηριστικά που μπορεί να αποδοθούν στην πολιτική του κόμματος. Είναι σημαντικό λοιπόν να κάνουμε μια συνοπτική αφήγηση με σκοπό να αποσαφηνίσουμε κάποια στοιχεία στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ που μας αφορούν από τις παραπάνω ιδεολογίες.

Ο Εθνικισμός (αγγλ. nationalism) είναι πολιτική ιδεολογία που υποστηρίζει την ιδέα της εθνικής ταυτότητας για μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, τη διατήρηση της ανωτερότητας της ταυτότητας αυτής και των ξεχωριστών χαρακτηριστικών των ατόμων ενός έθνους, θεωρώντας τους υπόλοιπους λαούς και πολιτισμούς, ως κατώτερους.⁹³ Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, η έννοια του εθνικισμού, ορίζεται ως εξής: *Ο εθνικισμός είναι η απόλυτη και με πάθος προσήλωση των ατόμων στο έθνος τους, η οποία φτάνει ως την περιφρόνηση και την εχθρότητα προς άλλα έθνη τα οποία θεωρεί κατώτερα (πρβ. Σοβινισμός).*⁹⁴ Ο εθνικισμός εμφανίστηκε ως μια πολιτική ιδεολογία αλλά και πρακτική και νοοτροπία, σύμφωνα με την οποία άτομα

⁹² Σπουρδαλάκης Μ., ο.π., σ. 87

⁹³ Λεξικό της κοινής νεοελληνικής «Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη», (1998), σ. 417,

⁹⁴ www.el.wikipedia.org, στις 09-02-2015

της ίδιας εθνότητας πρέπει να είναι ελεύθερα να συγκροτήσουν ένα δικό τους κράτος. Στην ουσία πρότεινε ως βάση της πολιτικής ενότητας, όχι τη φυλή, τη θρησκεία ή τον μονάρχη, αλλά το έθνος ως λαό - δήμο. Πρόκειται για ιδεολογία που προέρχεται από τον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και διαδόθηκε ως επαναστατική πρακτική με τη Γαλλική Επανάσταση: Ο εθνικισμός, όπως εμφανίστηκε κατά τον 18ο αιώνα, υπήρξε δημοκρατικός και έδινε βαρύτητα όχι μόνο στα κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά των εθνών αλλά και στην ιδιότητα του πολίτη και την επιθυμία του να ανήκει στο έθνος – λαό.⁹⁵

Ο εθνικισμός ως ιδεολογία μπορεί να έχει και να εμφανίζεται με διάφορες μορφές, είτε ως προοδευτική και απελευθερωτική δύναμη, η οποία εξασφαλίζει την εθνική ενότητα και ανεξαρτησία, είτε ως ανορθολογικό και αντιδραστικό δόγμα, που επιτρέπει στους εκάστοτε ηγέτες να ακολουθούν πολιτικές στρατιωτικής παρέμβασης ή επεκτατικούς πολέμους στο όνομα του έθνους. Μπορούμε να πούμε ότι ο εθνικισμός κατά καιρούς υπήρξε προοδευτικός, και αντιδραστικός, δημοκρατικός και δεσποτικός, απελευθερωτικός και καταπιεστικός, αριστερός και δεξιός, οπότε και προτιμότερο θεωρείται από πολλούς μελετητές να αντιμετωπίζεται ως μια σειρά "εθνικισμών", δηλαδή όχι ως ένα καθ' αυτού συνεκτικό φαινόμενο, αλλά μια ποικιλομορφία παραδόσεων με ένα και μόνο κοινό χαρακτηριστικό, τη κεντρική πολιτική σημασία του έθνους.

Στο τέλος του 19ου αιώνα η σημασία του εθνικισμού και της έννοιας του έθνους άλλαξαν. Τα πολιτιστικά και βιολογικά στοιχεία του έθνους απέκτησαν προτεραιότητα, η δημοκρατία και η ιδιότητα του πολίτη υποβαθμίστηκαν και ο λαός διαχωρίστηκε από το έθνος. Σημασία δόθηκε αποκλειστικά στην κοινή καταγωγή, το αίμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις παραδόσεις, ενώ αγνοήθηκαν τόσο η δημοκρατική μορφή του πολιτεύματος (και ένας μονάρχης ή δικτάτορας μπορούσε να εκπροσωπεί το έθνος ως αφηρημένη πολιτιστική ουσία) όσο και ο ελεύθερος να αυτοκαθοριστεί πολίτης. Το ζήτημα του ποιος ανήκει σε ένα έθνος

⁹⁵ www.foundation.parliament.gr, στις 02-02-2015. Σε αυτό συνηγορεί και ο ορισμός του Ερνέστ Ρενάν για το έθνος «ως ένα καθημερινό δημοψήφισμα».

αποφασιζόταν πλέον με αντικειμενικά κριτήρια από την πολιτική εξουσία, τους επαγγελματίες ιστορικούς της, αργότερα δε και από γιατρούς και βιολόγους. Ο λαός δεν μπορούσε να ταυτίζεται πια με το έθνος, γιατί περιελάμβανε και άλλες εθνικές μειονότητες, το ζήτημα των οποίων μετατράπηκε σε ένα από τα σημαντικά θέματα εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων. Έτσι λοιπόν η έννοια του εθνικισμού παραδόθηκε στη σύγχρονη εποχή με αρνητικό περιεχόμενο.⁹⁶

Ας δούμε πιο συγκεκριμένα κάποια στοιχεία του Εθνικισμού στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ. Ο Λέκκας αναφέρει ότι: «ο συγκερασμός πολιτισμικών αναφορών και πολιτικών στόχων διαφαίνεται σε όλο το φάσμα των πρακτικών φροντίδων που υπαγορεύει ο εθνικισμός. Σημαντικό στοιχείο είναι η διασφάλιση της πολιτικής ελευθερίας του έθνους από αλλοεθνείς ελέγχους και επεμβάσεις και της άμυνας του έναντι εξωτερικών επιβουλών οποιασδήποτε μορφής.»⁹⁷ Αυτό το στοιχείο φαίνεται στις 20 Οκτωβρίου 1976 όταν ο Παπανδρέου έλεγε στη βουλή ότι: «Η πολιτική της εξάρτησης όπως εμείς την χαρακτηρίζουμε, που ακολουθεί η κυβέρνηση στα πλαίσια του ότι ανήκουμε στη Δύση, οδηγεί μέρα με την μέρα σε Εθνικές παραχωρήσεις που τελικά θα ισοδυναμούν με παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων ύστερα από πολεμική ήττα». Και επίσης ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ βλέπει άμεση παρέμβαση και στα εσωτερικά της χώρας μας: «Διαθέτει επομένως η Αμερική στην χώρα μας μηχανισμούς οι οποίοι μπορούν να παραλύσουν τις ένοπλες δυνάμεις (βάση στη Νέα Μάκρη, σταθμός ηλεκτρονικού πολέμου) της χώρας μας σε περίπτωση σύγκρουσης με τη Τουρκία.»⁹⁸ Τέλος δεν θα διστάσει να κάνει και μία απευθείας επίθεση στο ΝΑΤΟ: «Θα πρέπει να πληροφορηθεί αυτή η χώρα τι είδους εγγύηση είναι το ΝΑΤΟ, ότι δεν μας προστατεύει από συμμάχους, δεν μας προστατεύει στο Αιγαίο – δεν εγγυάται τα σύνορά μας. Τι είδους συμμαχία είναι αυτή επιτέλους;»⁹⁹ Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο Εθνικιστικής χροιάς είναι η

⁹⁶ www.foundation.parliament.gr, στις 02-02-2015

⁹⁷ Λέκκας Π. (2011), *Η εθνικιστική ιδεολογία, πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 91

⁹⁸ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5448

⁹⁹ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5448

εξασφάλιση οικονομικής αυτάρκειας για την ολοκλήρωση της πολιτικής ανεξαρτησίας και την κατοχύρωση της πολιτικής αυτοτέλειας του έθνους.¹⁰⁰ Και πάλι σε αγόρευση του προέδρου του ΠΑΣΟΚ στη Βουλή το Σεπτέμβριο του 1976 αναφέρεται: «Αλλά ποια είναι η κοινή αγορά; Η κοινή αγορά είναι τα μέλη του ΝΑΤΟ είναι η άλλη όψη του ΝΑΤΟ. Το ΝΑΤΟ είναι υπεύθυνο για την Κύπρο και την εθνική προδοσία.»¹⁰¹

Ο πατριωτισμός με απλά λόγια είναι η αγάπη για την πατρίδα, εκφράζει την προσήλωση στην ευημερία της πατρίδας και μπορεί να συντελέσει στη γεφύρωση των διαφορετικών απόψεων που εκφράζονται σχετικά με τα καταστατικά στοιχεία ενός έθνους. Ο πατριωτισμός δεν αρνείται τις διαφορετικές επιδιώξεις εκ μέρους των μελών ενός έθνους, ούτε απορρίπτει τις διαφορετικές αντιλήψεις περί έθνους, όπως κάνει συχνά ο εθνικισμός.¹⁰² Με την εμφάνιση του εθνικισμού αλλάζει και η έννοια του πατριωτισμού, που προϋπήρχε κυρίως στις κοινότητες ως ταύτιση, με την έννοια του συνανείκειν σε μια ομάδα ανθρώπων. Η πατρίδα πλέον, ταυτίζεται με το έθνος και τις περισσότερες φορές και με το κράτος.¹⁰³ Ποιο συγκεκριμένα ο Παπανδρέου στις 10-02-1975 αναφέρει στη βουλή: «Η πατρίδα μας δεν θα είναι ανεξάρτητη και ο λαός μας δεν θα είναι κυρίαρχος ως την ώρα που η Ελλάς θα αποχωρήσει γνήσια, ειλικρινά από το ΝΑΤΟ και ως την ώρα που θα αποχωρήσουν οι αμερικάνικες βάσεις.»¹⁰⁴

Η «αριστερή πατρότητα» του Πατριωτισμού φαίνεται σε μια σύντομη επισκόπηση στο διαδίκτυο. Για παράδειγμα διαβάζουμε στο www.iskra.gr: «Στο σύγχρονο καπιταλισμό, για τους κομμουνιστές ο πατριωτισμός είναι η αγάπη προς την πατρίδα και τον πολιτισμό της, η υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας, η

¹⁰⁰ Παντελής Λ, ο.π. σ. 91

¹⁰¹ Πρακτικά της βουλής, Φεβρουάριος 1975, σ. 259

¹⁰² www.foundation.parliament.gr, στις 09-02-2015

¹⁰³ Δεμερτζής Ν (1996), *Ο λόγος του εθνικισμού, Αμφίσημο σημασιολογικό πεδίο και σύγχρονες τάσεις*, εκδόσεις Σακκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, σ. 209

¹⁰⁴ Πρακτικά της Βουλής, Φεβρουάριος 1975, σ. 259

υπεράσπιση των συμφερόντων των λαϊκών στρωμάτων. Στον καπιταλισμό, ο πατριωτισμός έχει ταξικό περιεχόμενο. Ο πατριωτισμός δε μιλάει για ανάδελφα κράτη, δε μιλάει για τη μοναδικότητα και την ανωτερότητα του έθνους. Ο πατριωτισμός της αστικής τάξης είχε ένα προοδευτικό χαρακτήρα κατά τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Όταν η εξουσία της στερεώθηκε ο πατριωτισμός της έγινε κίβδηλος και μετατράπηκε σε αντιδραστικό εθνικισμό.»¹⁰⁵ Διαβάζουμε επίσης και στο www.avgi.gr: «Τον πατριώτη συγκινούν τα χαρακτηριστικά των συμπατριωτών του. Ο εθνικιστής θέλει να παραμερίσει ένα μεγάλο μέρος από αυτά, για να βάλει στη θέση τους άλλα, που εξάγει από την κατασκευή που έχει στο μυαλό του. Ο πατριώτης αποδέχεται τον εαυτό του ως προϊόν της ιστορίας του, ο εθνικιστής μισεί αυτό που είναι ο ίδιος και πασχίζει να το αλλάξει παραποιώντας την ιστορία του. Έτσι εξηγείται γιατί ο εθνικιστής μπορεί να είναι το αντίθετο του πατριώτη.»¹⁰⁶

Ο Λαϊκισμός μπορεί με συνοπτικό τρόπο να ορισθεί ως η πράξη του να παίρνει κάποιος δημόσια το μέρος του λαού κατά των ελίτ, η ακόμα και ως «λατρεία του λαού», με ποικίλες συνδηλώσεις (λαϊκή κυριαρχία, λαϊκή κουλτούρα, κλπ). Η σημασία του αιωρείται ανάμεσα στην κλήση του λαού (υπέρβαση μεσολαβήσεων και αντιπροσωπευτικών βαθμίδων) και τη λατρεία του λαού που ενσαρκώνει ορισμένες αξίες και ο οποίος έχει να αντιπαλέψει έναν εχθρό και μια ρήξη με το υπάρχον πολιτικό σύστημα.¹⁰⁷ Ο Λαϊκισμός όντας ένα μη παγιωμένο ιδεολογικά πολιτικό ύφος, δεν είναι ούτε αριστερός ούτε δεξιός. Το χαρακτηριστικό του είναι ακριβώς ότι εξουδετερώνει τη διαφορά δεξιάς και αριστεράς με μία αντικομματική ή αντιπολιτική διάσταση. Εξουδετερώνεται επίσης και η διαφορά μεταξύ επαναστατικής και συντηρητικής θέσης, αφού και οι δυο ενσωματώνονται στα ιδεολογικά θέματα με διαφορετικές δοσολογίες.¹⁰⁸ Πολιτικοί λαϊκισμοί

¹⁰⁵ www.iskra.gr στις 09-02-2015

¹⁰⁶ www.avgi.gr, *Εθνικισμός και πατριωτισμός*, Φαράκλας Γιώργος, στις 04.10.2013

¹⁰⁷ Taguieff P (2013), *Ο Νέος Εθνικολαϊκισμός*, εκδόσεις επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ. 69 -70

¹⁰⁸ Taguieff P, ο.π. σ. 99

παρουσιάζονται ως κινητοποιήσεις ή καθεστώτα συμβατά με οποιαδήποτε μεγάλη ιδεολογία (σοσιαλισμός, κομμουνισμός, εθνικισμός, φασισμός, αναρχισμός, φιλελευθερισμός).¹⁰⁹

Ο Λαϊκισμός απαντά σε μια «κρίση της πολιτικής νομιμοποίησης που προσβάλλει το σύνολο του αντιπροσωπευτικού συστήματος».¹¹⁰ Στις 20 -10-1976 ο Παπανδρέου στην βουλή σχολιάζει: *«Η πολιτική υποχωρήσεων, διαπραγματεύσεων, συνδιαλλαγής οδηγεί τελικά όχι στην ειρήνη, αλλά σε πόλεμο ήττας. Μόνο σθεναρή αντιμετώπιση των απειλών από τον ενωμένο Ελληνικό λαό στα πλαίσια μιας πανελλήνιας κινητοποίησης, μόνο η απόφαση να προασπίσουμε με όλα τα μέσα την εδαφική μας ακεραιότητα και την εθνική μας ανεξαρτησία, οδηγεί τόσο στην ειρήνη στο μέτρο που αυτή είναι ιστορικά και αντικειμενικά δυνατή, όσο και την επιβίωση του Ελληνισμού»*. Πυρηνικό στοιχείο όλων των λαϊκισμών είναι μια συγκεκριμένη έγκλιση του λαού ως υποκειμένου, μια έγκλιση με μια πολεμική δομή, μια ανταγωνιστική άρθρωση προς ένα κατεστημένο. Υπάρχει ένας ηγέτης ως κεντρική φιγούρα, δείχνοντας ότι οι λαϊκισμοί απορρίπτουν τις μεσολαβήσεις μεταξύ του ηγέτη και του λαού. Ο λαϊκισμός συνέρχεται καταστατικά στα στοιχεία της επίκρισης και του εκθειαςμού.¹¹¹ *«Ο πυρήνας των πρωτοβουλιών του Α. Παπανδρέου εκείνη τη περίοδο νοσηματοδοτείται ουσιαστικά σε μια διανοητική και πολιτική επιχείρηση που έχει ως στόχο την ιδιοποίηση από τις δημοκρατικές δυνάμεις της ίδιας της εθνικής ιδεολογίας, η οποία ως τότε ήταν αποκλειστικό προνόμιο της εθνικοφροσύνης. Το όχημα αυτής της πρωτοφανούς επιχείρησης ιδιοποίησης είναι ο ίδιος ο «λαός». Η ανάδυση του λαού ως νέας αυτοδύναμης κοινωνικής πραγματικότητας, η διεύρυνση των εσωτερικών συνόρων του όρου (λαός) ώστε να συμπέσει με μια νέα αντίληψη για το έθνος. Ένας άλλος λαός και ένα άλλο έθνος καταλαμβάνουν το προσκήνιο, οι αξίες και τα συμφέροντά τους γίνονται*

¹⁰⁹ Taguieff P , ο.π. , σ. 75

¹¹⁰ Πανταζόπουλος Α, ο.π., σ. 48

¹¹¹ Πανταζόπουλος Α ο.π., σ. 45

κυρίαρχα.»¹¹² Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να προσδώσουμε στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ έναν Εθνο – Λαϊκιστικό, χαρακτήρα που βέβαια δεν γεννήθηκε εκ του μηδενός. Παρόλο που ο Παπανδρέου διεκδικεί την ολική ρήξη με το παρελθόν, εθνο-λαϊκιστικός πολιτικός λόγος του ΠΑΣΟΚ ομοιάζει με το πολιτικό αφήγημα της ΕΔΑ την προηγούμενη δεκαετία αφού: «Ο δημόσιος πολιτικός λόγος της ΕΔΑ στη δεκαετία τον 1960 όχι μόνο περιέχει το «λαό» και το «έθνος» ως κεντρικές πολιτικές κατηγορίες του, αλλά ταυτόχρονα τις κατασκευάζει με τέτοιο τρόπο ώστε να τις ταυτίζει —«εθνικοποίηση» του λαού και «λαϊκοποίηση» του έθνους- και, ως εκ τούτου, τις αναπτύσσει σε μια ευθέως, κοινωνικά και πολιτικά, ανταγωνιστική θέση και στάση έναντι του άρχοντος συγκροτήματος εξουσίας¹¹³.»

4.3 Τα Ελληνοτουρκικά ως μοχλός ανάδειξης της Πασοκικής πολιτικής αντίληψης

«Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες...»

Το τέλος της Εθνικοφροσύνης άφησε ένα μείζον ιδεολογικό κενό στον ελληνικό εθνικισμό. Σταδιακά οι διαιρέσεις της εθνικοφροσύνης υποχώρησαν από τον Πασοκικής έμπνευσης άξονας Δεξιάς – Αντιδεξιάς. Μια νέα αφήγηση συγκροτήθηκε γύρω από το κεντρικό σύνθημα «η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες» και προσδιορισμένη κυρίως από την έννοια του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα.¹¹⁴ Η εθνικοφροσύνη απονομιμοποιήθηκε και ταυτίστηκε μέσω της κυπριακής τραγωδίας με την εθνική προδοσία. Η διαδικασία αυτή επέτρεψε την αποκάθαρση του εθνικισμού από το βαρίδιο της εθνικοφροσύνης, χωρίς ωστόσο να αποσείσει τις κεντρικές παραδοχές της, τόσο των εξωτερικών απειλών, όσο και των εσωτερικών εχθρών. Μόνο που τώρα ο φορέας και θεματοφύλακας του έθνους μέσω του λαού

¹¹² Πανταζόπουλος Α ο.π., σ. 308

¹¹³ Πανταζόπουλος Α (2001), *Για το λαό και το έθνος. Η στιγμή Ανδρέα Παπανδρέου 1965-1989*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σ. 110

¹¹⁴ Γαζή Ε. (2015), «Μεταπλάσεις της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας και ταυτότητα στη μεταπολίτευση», συλλογικό, *Μεταπολίτευση. Η Ελλάδα στο μεταίχμιο των δύο αιώνων*, επιμέλεια Αυγερίδης Μ, Γαζή Ε, Κουρνέτης Κ, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 249

ήταν πλέον ένας αντι – ιμπεριαλιστικός αριστερόστροφος εθνικισμός ο οποίος και κατάφερε την ιδεολογική νομιμοποίηση – πράγμα που δεν είχε καταφέρει η εθνοφροσύνη- ενός ακραιφνούς εθνικού λόγου.¹¹⁵

Με την φράση «*Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες*» ο Παπανδρέου προσπαθούσε να συμπυκνώσει το πολιτικό πρόταγμα του ΠΑΣΟΚ. Το νέο πολιτικό κίνημα θα εναντιωθεί στην δυτικο-ευρωπαϊκή κατεύθυνση της Νέας Δημοκρατίας τονίζοντας τον έλεγχο που ασκούν οι ΗΠΑ στην υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη. «*Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Γερμανίας είναι για εμάς ο τοποπαρατηρητής της Ουάσιγκτον τόσο στην κοινή αγορά όσο και στην Ευρώπη γενικότερα.*»¹¹⁶ Για το ΠΑΣΟΚ η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ακολουθεί μια πολιτική εξάρτησης που οδηγεί σε Εθνικές παραχωρήσεις που τελικά θα ισοδυναμούν με παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων.¹¹⁷ «*Η πατρίδα μας δεν θα είναι ανεξάρτητη και ο λαός μας δεν θα είναι κυρίαρχος ως την ώρα που η Ελλάς θα αποχωρήσει γνήσια, ειλικρινά από το ΝΑΤΟ και ως την ώρα που θα αποχωρήσουν οι αμερικάνικες βάσεις.*»¹¹⁸

Το ΠΑΣΟΚ διαφωνεί ριζικά με την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική. Και αυτές οι διαφωνίες είναι σε δυο επίπεδα. Στο στρατηγικό επίπεδο η διαφωνία είναι ότι η Ελλάδα δεν ανήκει στη Δύση αλλά στους Έλληνες: «*Αλλά ποια είναι η κοινή αγορά; Η κοινή αγορά είναι τα μέλη του ΝΑΤΟ είναι η άλλη όψη του ΝΑΤΟ. Το ΝΑΤΟ είναι υπεύθυνο για την Κύπρο και την εθνική προδοσία. Οι δημοκρατικοί θεσμοί δεν θα ενισχυθούν με την ένταξη στην ΕΟΚ αφού κατά την διάρκεια της δικτατορίας, παρότι υποστηρίζεται ότι μας βοήθησαν δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά ευχολόγιο.*»¹¹⁹ Στο τακτικό επίπεδο οι διαφωνίες εντοπίζονται στον τρόπο που η κυβέρνηση υλοποιεί την πολιτική της, όπως π.χ. η

¹¹⁵ Γαζή Ε, ο.π. , σ. 249

¹¹⁶ Παπανδρέου Α (1976), *Η Ελλάδα στους Έλληνες*, επιμέλεια Καρανάσης Χ. , Αθήνα , σ. 427

¹¹⁷ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος 1976, σ. 380

¹¹⁸ Πρακτικά της Βουλής, Φεβρουάριος 1975, σ. 259

¹¹⁹ Παπανδρέου Α, ο.π. , σ. 481

παραπομπή του θέματος της υφαλοκρηπίδας στη Χάγη. «Γι αυτό το λόγο ασκήσαμε και κριτική για την παραπομπή του θέματος στην Χάγη. Συνεχίζουμε να υποστηρίζουμε ότι ήταν λάθος. Γιατί όταν έρχεται κάποιος και σου λέει ότι αυτό το τμήμα είναι δικό μου εσύ θα πας στο δικαστήριο ή θα του πεις: πήγαινε άνθρωπέ μου να βρεις το δίκιο σου. Εμείς θα πάμε;»¹²⁰ και: «Με αυτή την ενέργειά μας, την προσφυγή μας στη Χάγη αναγνωρίσαμε την ύπαρξη του θέματος του Αιγαίου αλλά και είναι λάθος γιατί πηγαίνουμε στις διαπραγματεύσεις γυμνοί. Πηγαίνουμε μόνο για να δώσουμε γιατί δεν υπάρχει τίποτε που να μπορούμε να πάρουμε.»¹²¹

Όσον αφορά την πρόταση του Καραμανλή για το σύμφωνο μη επίθεσης «το ΠΑΣΟΚ εκφράζει τη διαφωνία του προς την προσφορά προς την Τουρκία συμφώνου μη επιθέσεως. Είναι δυνατόν να κάνουμε τέτοια προσφορά όταν εθνικός ελληνικός χώρος ένα τμήμα της Κύπρου βρίσκεται υπό κατοχή. Δεν μπορούμε να απεμπολήσουμε το χρέος μας απέναντι στην Κύπρο.»¹²²

Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ εκκινεί από μια βασική διαπίστωση ή οποία δεν απέχει και πολύ από τις κυβερνητικές εκτιμήσεις: «Πιστεύω ότι υπάρχει σαφής απόφαση των τούρκων να προχωρήσουμε σε ένα νέο καθεστώς στο Αιγαίο»¹²³. Για τον Παπανδρέου υπάρχουν τρεις εναλλακτικές επιλογές για την Ελληνική πολιτική απέναντι στην Τουρκία. Καταρχάς η υποχώρηση ή συμβιβασμός που σημαίνει παράδοση εθνικού χώρου στα πλαίσια ειρηνικών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία. Μετά ο πόλεμος σαν αποτέλεσμα αποθράσυνσης του αντιπάλου με διαρκείς υποχωρήσεις από μέρους της Ελλάδας. Τέλος η ειρήνη με διασφάλιση της εδαφικής μας ακεραιότητας και προειδοποίηση πως κάθε παραβίαση θα οδηγήσει σε δυναμική αντιμετώπιση.¹²⁴ Μόνο με σκληρή θέση θα αποφευχθεί η σύγκρουση Ελλάδας - Τουρκίας. Η ασάφεια, η υποχωρητικότητα και η διαλλακτικότητα της

¹²⁰ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5448

¹²¹ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1977, σ. 5417

¹²² Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5448

¹²³ Παπανδρέου Α. .ο.π. ,σ. 402,

¹²⁴ Παπανδρέου Α. , .ο.π., σ. 399

ελληνικής κυβέρνησης θα αποθρασύνει την Τουρκία και θα οδηγήσει σε πόλεμο.¹²⁵ Η ειρήνη θα διασφαλιστεί με την προειδοποίηση πως κάθε παραβίαση θα οδηγήσει σε δυναμική αντιμετώπιση και πως ο κίνδυνος πολέμου θα αποτραπεί με τον προσδιορισμό του Ελληνικού εθνικού χώρου με τον ορισμό της υφαλοκρηπίδας και των υποθαλάσσιων συνόρων μας.¹²⁶

Για το ΠΑΣΟΚ η τουρκική επιθετικότητα έχει μερική μόνο αυτονομία και συνιστά στην ουσία της επιφαινόμενο των σχεδίων του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού για τη διαιώνιση της δυτικής κυριαρχίας στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία εμφανίζεται με περιορισμένη ικανότητα αυτόνομης δράσης, η οποία εξυπηρετεί «Αμερικανικούς» ή «Δυτικούς» στρατηγικούς στόχους.¹²⁷ Ο Σπυρδαλάκης αναφέρει ότι: *«Τα θέματα που σχετίζονταν με την εθνική απελευθέρωση (Τουρκία, Αιγαίο, Κύπρος) βλεπόταν περισσότερο από ποτέ υπό το πρίσμα της συνωμοσίας των Αμερικάνων και της CIA.»*¹²⁸ Το ΠΑΣΟΚ υποστήριζε ότι η Ελλάδα πρέπει να διαρρήξει τόσο τους στρατιωτικούς όσο και τους πολιτικούς δεσμούς της με το NATO, μια συμμαχία που είναι αδιάφορη για τα συμφέροντα της Ελλάδας.¹²⁹ Η αμερικανική στρατιωτική παρουσία, και ειδικότερα τα πυρηνικά όπλα, συνιστούν απειλή κατά της ελληνικής ανεξαρτησίας και πρέπει να απομακρυνθούν άμεσα. Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός θεωρείται πλήρως «δορυφοροποιημένος» υπό αμερικάνικη κατοχή, υφιστάμενος μια αποικιακού τύπου εκμετάλλευση.¹³⁰

Ο ελληνοτουρκικός διάλογος έπρεπε να έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής κυριαρχίας του Κυπριακού κράτους. Η εθνική ασφάλεια της Ελλάδας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με εκείνη της

¹²⁵ Παπανδρέου Α. , ο. π. σ. 422

¹²⁶ Παπανδρέου Α. , ο. π. ,σ. 422

¹²⁷ Κώνστας Δ. ο. π. , σ. 21

¹²⁸ Σπυρδαλάκης Μ, ο. π , σ. 235

¹²⁹ Κώνστας Δ, ο.π. σ. 22

¹³⁰ Πανταζόπουλος Α. ο.π. σ. 142

Κύπρου. Το ΠΑΣΟΚ εξέφρασε έντονα τη διαφωνία του με την πρόταση της κυβέρνησης Καραμανλή προς την Τουρκία για την υπογραφή ενός συμφώνου μη επιθέσεως. Ο Παπανδρέου υποστήριξε ότι όταν τμήμα του εθνικού ελληνικού χώρου (τμήμα της Κύπρου) βρίσκεται υπό κατοχή δεν μπορούμε να απεμπολήσουμε το χρέος μας απέναντι στην Μεγαλόνησο. Η διαφωνία με την κυβέρνηση στην προσπάθεια διεθνοποίησης του κυπριακού, που υποστήριζε και η πλευρά του ΠΑΣΟΚ, ήταν ότι η Νέα Δημοκρατία αντί για την διεθνοποίηση πρόκρινε την Νατοποίηση του.¹³¹ Ενδεδειγμένη λύση θα ήταν η απόσπαση του κυπριακού από το πακέτο των ελληνοτουρκικών διαφορών και η αντιμετώπισή του ως αυτοτελούς διεθνούς προβλήματος.¹³² Οι προτάσεις του ΠΑΣΟΚ ολοκληρώνονταν με την στρατιωτική ενίσχυση των Ελληνοκυπρίων, την σαφή διακήρυξη για την αποχώρηση από την Κύπρο όλων των στρατευμάτων, την επιστροφή των προσφύγων, την αποχώρηση των εποίκων και τέλος Σύνταγμα ως προϊόν διαπραγμάτευσης από τις δύο κοινότητες. Ο Παπανδρέου πίστευε ότι υπάρχει σχέδιο διαμελισμού της Κύπρου όχι μόνο με την παλιά έννοια της διπλής ένωσης αλλά και με την έννοια της εμπλοκής στην Κύπρο της Ελλάδας και της Τουρκίας σε μια μόνιμη συσχέτιση, ώστε κανένα από τα 3 μέρη να μην μπορεί να κινηθεί ανεξάρτητα.¹³³ Τέλος αντικείμενο του κοινοβουλευτικού ελέγχου αποτέλεσε και το περίφημο ζήτημα του «Φακέλου του Κυπριακού», όπου το ΠΑΣΟΚ και η υπόλοιπη αντιπολίτευση αξίωναν το άνοιγμα του φακέλου και της τιμωρίας των υπευθύνων.¹³⁴

Τέλος για τον Παπανδρέου δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το Αιγαίο ανήκει στην Ελλάδα και ότι δεν υφίσταται κανένα νομικό θέμα ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας για την Τουρκία.¹³⁵ Η διαπραγμάτευση για την λύση ενός θέματος έχει νόημα όταν

¹³¹ Πρακτικά της Βουλής Ιανουάριος 1979, σ. 1680

¹³² Κώνστας Δ. (1986), *Το ελληνικό κοινοβούλιο στην εξωτερική πολιτική 1974-1984*, επιμέλεια Κουλουμπής Θ., Κώνστας Δ., εκδόσεις Σακκουλα, Αθήνα, σ. 126

¹³³ Παπανδρέου Α. ο.π., σ. 472

¹³⁴ Κώνστας Δ, ο. π. σ. 134

¹³⁵ Πρακτικά της Βουλής, Μαΐος 1976, σ. 5448

υπάρχει η πιθανότητα κάτι να δώσεις και κάτι να πάρεις και άρα η ειρηνική διευθέτηση στο Αιγαίο είναι δυνατή μόνον εφόσον η Ελλάδα παραχωρήσει κυριαρχικά δικαιώματα. «Αν οι Τούρκοι επιθυμούν να διαπραγματευτούν με μας στα πλαίσια του νομικού αυτού καθεστώτος του Αιγαίου, καλώς να έρθουν να το ζητήσουν. Αν οι διαπραγματεύσεις αποσκοπούν στο να αλλάξουν το καθεστώς του Αιγαίου, αυτό σημαίνει εκ των πραγμάτων παραχώρηση και υποχώρηση σε θέματα εθνικά της Ελλάδας, παραχώρηση δηλαδή κυρίαρχου εθνικού χώρου. Και αυτό είναι απαράδεκτο για οποιαδήποτε ελληνική κυβέρνηση.»¹³⁶ Το ΠΑΣΟΚ πιστεύει ότι η αμυντική στάση της κυβέρνησης έχει δημιουργήσει στην διεθνή κοινότητα την εντύπωση ότι η Τουρκία διεκδικεί νόμιμα δικαιώματα στο Αιγαίο.¹³⁷

Για τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ η στάση της ΕΣΣΔ δεν ήταν ουδέτερη, αλλά φιλοτουρκική. Η Σοβιετική Ένωση διατηρούσε εποικοδομητικές σχέσεις με την Τουρκία αφού η φιλία της Τουρκίας ως μεγαλύτερης δύναμης της ήταν περισσότερο χρήσιμη.¹³⁸ Επίσης η Τουρκία δεν αποτελούσε απειλή για την ΕΣΣΔ όπως η Ελλάδα αφού δεν είχε πυρηνικά όπλα αλλά μόνο κατασκοπευτικούς σταθμούς. Όσον αφορά το Αιγαίο οι Σοβιετικοί υποστήριζαν ότι η διένεξη του Αιγαίου πρέπει να λυθεί με ειρηνικές διαπραγματεύσεις, πράγμα που σημαίνει ότι κάτι έπρεπε να δώσει η Ελλάδα κατά την διαπραγματευτική διαδικασία. Ακόμη η ΕΣΣΔ δεν επιθυμούσε την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια γιατί θα έβλαπτε τις επιχειρησιακές δυνατότητες του στόλου της στο Αιγαίο.¹³⁹

Σε αυτό το σημείο του Πασοκικού πολιτικού λόγου γίνεται μια προσπάθεια να εκπαραθυρωθεί το ΚΚΕ από το νέο εθνικό αφήγημα. Ενδεικτικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας « Η ΑΥΓΗ» στις 26 Φεβρουαρίου του 1978 όπου ο Παπανδρέου δηλώνει ότι «το ΚΚΕ εξ. Δέχεται διαπραγμάτευση των συνόρων στο Αιγαίο. Ο κ Παπανδρέου μιλώντας στην Κ.Ε. του κόμματός του τόνισε ότι το ΠΑΣΟΚ

¹³⁶ Πρακτικά της Βουλής Μάρτιος 1978, σ. 1789

¹³⁷ Πρακτικά της Βουλής, Ιανουάριος 1979, σ. 1679

¹³⁸ Παπανδρέου Α., ο. π. σ. 404

¹³⁹ Παπανδρέου Α., ο. π. σ. 404

αντίθετα με το ΚΚΕ δεν δέχεται καμία διαπραγμάτευση αν δεν καθορισθούν και γίνουν αποδεκτά από την Τουρκία τα χερσαία, θαλάσσια, υποθαλάσσια και εναέρια σύνορα της χώρας, όπως καθορίζονται από τις διαφορετικές συνθήκες διότι διαφορετικά οποιαδήποτε διαπραγμάτευση θα έχει σαν αποτέλεσμα την παραχώρηση εθνικού χώρου. Στο σημείο αυτό ο κ Παπανδρέου κάλεσε το ΚΚΕ εξ. να ξεκαθαρίσει τη θέση του. Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ υπογράμμισε ότι την κύρια ευθύνη έχουν οι ΗΠΑ που υποθάλπουν τον τουρκικό επεκτατισμό, πρόσθεσε όμως ότι και η ΕΣΣΔ όχι μόνο ανέχεται αλλά και έμμεσα ενθαρρύνει τις τουρκικές διεκδικήσεις με την φιλική της στάση απέναντι στην Τουρκία και με τη μεγάλη οικονομική βοήθεια που της παρέχει.» και συνεχίζεται στο ίδιο άρθρο: «Παρατηρητές σημείωναν ότι με δεδομένη την αντίθεσή του προς το κυβερνητικό δόγμα – ανήκομεν η στην Δύση- ο κ. Παπανδρέου θέλησε πιθανόν να προκαλέσει και το ΚΚΕ εξ. στα εθνικά θέματα επειδή πιστεύει ότι βρίσκονται σε κρίσιμη καμπή.¹⁴⁰

Τέλος αξίζει να αναφερθεί η προσπάθεια του ΠΑΣΟΚ να προσεγγίσει εκείνη την περίοδο και το κίνημα των αδεσμεύτων, σε μια προσπάθεια άσκησης εξωτερικής πολιτικής ανεξάρτητη από τις δύο υπερδυνάμεις.

Συμπερασματικά:

Το ΠΑΣΟΚ είναι το κόμμα που σχημάτισε ο Ανδρέας Παπανδρέου το Σεπτέμβριο του 1974. Κληρονόμος του αντιδικτατορικού ΠΑΚ με τη διακήρυξη της 3ής του Σεπτεμβρη έθεσε τις βάσεις για έναν νέο πολιτικό λόγο με έντονα σοσιαλιστικά ριζοσπαστικά στοιχεία και μια αντιαμερικανική ρητορική με βασικά προτάγματα την εθνική ανεξαρτησία και τη λαϊκή κυριαρχία.

Το ΠΑΣΟΚ απέναντι στα ελληνοτουρκικά θέματα υποστήριζε μια δυναμική και άκαμπτη πολιτική που επίκεντρο έχει την ελληνικότητα του Αιγαίου. Για τον Παπανδρέου η διασφάλιση της ειρήνης θα επιτευχθεί μόνο με σκληρή θέση και με την προειδοποίηση πως κάθε παραβίαση θα οδηγήσει σε δυναμική αντιμετώπιση.

¹⁴⁰ Εφημερίδα «Αυγή» στις 26-02-1978, σ. 1, 11

Ο κίνδυνος του πολέμου θα αποτραπεί με τον προσδιορισμό του Ελληνικού εθνικού χώρου με τον ορισμό της υφαλοκρηπίδας. Στο πολιτικό του λόγο το ΠΑΣΟΚ υποστηρίζει ότι η Ελλάδα δεν είχε καμία θέση στο ΝΑΤΟ και στην ΕΟΚ, ενώ επιτίθεται στη Νέα Δημοκρατία ότι ακολουθεί εθελόδουλη, φιλοδυτική - φιλοαμερικανική πολιτική εξάρτησης που οδηγεί σε Εθνικές παραχωρήσεις. Για το Κυπριακό το ΠΑΣΟΚ ζητούσε την διεθνοποίηση του ζητήματος ασκώντας κριτική στην κυβέρνηση για ΝΑΤΟποίησης του. Ταυτόχρονα ο Παπανδρέου εξέφρασε και την διαφωνία του για την πρόταση της κυβέρνησης Καραμανλή προς την Τουρκία για την υπογραφή ενός συμφώνου μη επιθέσεως αφού η εθνική ασφάλεια της Ελλάδας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με εκείνη της κατεχόμενης Κύπρου.

Το πασοκικό πολιτικό αφήγημα προσπαθεί σταδιακά να κυριαρχήσει στο μεγάλο κενό που άφησε η πτώση της ιδεολογία της Εθνικοφροσύνης, που σταδιακά ταυτίστηκε μέσω της κυπριακής τραγωδίας με την εθνική προδοσία. Αυτή είναι και η μεγάλη τομή της Μεταπολίτευσης, δηλαδή η σταδιακή κυριαρχία ενός αριστερόστροφου εθνικού πολιτικού λόγου. Με το κεντρικό πατριωτικό σύνθημα «η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες», ο όρος «λαός» διευρύνεται και συναντά το όρο «έθνος» το οποίο κινδυνεύει από έξωθεν επεμβάσεις και επιβουλές έως ότου τελικά κατοχυρωθεί η πολιτική ανεξαρτησία. Το ΠΑΣΟΚ διεκδικεί τη ρήξη με το παρελθόν, παρόλο που στον πολιτικό λόγο του Παπανδρέου βρίσκουμε αναφορές για τους δημοκρατικούς και προοδευτικούς αγώνες του ελληνικού λαού.

Στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ ενυπάρχουν στοιχεία και από τον Εθνικισμό και από τον Πατριωτισμό και από τον Λαϊκισμό και έτσι συντίθεται μια σύνθετη εθνικολαϊκή αφήγηση με την δυνατότητα πολλαπλών ερμηνειών. Υπό αυτό το πρίσμα η σταδιακή κυριαρχία του πολιτικού λόγου του ΠΑΣΟΚ, παρότι κατάφερε να δημιουργήσει σημαντικές τομές στην ελληνική κοινωνία, τελικά δεν φαίνεται να κατάφερε να αλλάξει την ουσία της εθνικής πρόσληψης, δηλαδή ένα έθνος προσδιοριζόμενο με βάση το χρώμα, τη φυλή και τη θρησκεία σε έθνος που προσδιορίζεται αποκλειστικά ως πολιτικό υποκείμενο.

5. ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ – ΕΔΗΚ

5.1 Η ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ / Ε.ΔΗ.Κ

Η Ένωση Κέντρου – Νέες Δυνάμεις (Ε.Κ. – Ν.Δ.) ήταν η πολιτική συνέχεια της Ένωσης Κέντρου του Γεωργίου Παπανδρέου, του κόμματος, που πριν από την χούντα του 1967 κυβέρνησε τη χώρα, συγκρούστηκε με το παλάτι και έγραψε την δική του ιστορία στο κοινοβουλευτικό βίο της χώρας μας. Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 η Ένωση Κέντρου υπό την αρχηγία πλέον του Γεωργίου Μαύρου (ο Γ. Παπανδρέου είχε πεθάνει και ο γιος του Ανδρέας δημιούργησε το ΠΑ.ΣΟΚ) συνεργάζεται με το Κίνημα των Νέων Πολιτικών Δυνάμεων (Ν.Π.Δ.) και σχηματίζουν τον συνδυασμό Ένωση Κέντρου – Νέες Δυνάμεις (Ε.Κ. – Ν.Δ.) στις 7 Οκτωβρίου 1974. Με αυτό το σχήμα στις εκλογές του 1974 η Ε.Κ. – Ν.Δ. αναδεικνύεται αξιωματική αντιπολίτευση με ποσοστό 20,42% και 60 έδρες έπεται της Νέας Δημοκρατίας (54,37% και 220 έδρες) και προηγείται του ΠΑΣΟΚ (13,58% και 12 έδρες).¹⁴¹

Στις 5 Φεβρουαρίου του 1976 η Ένωση Κέντρου – Νέες Δυνάμεις μαζί με το Ηνωμένο Δημοκρατικό Κέντρο του Ιωάννη Ζίγδη ενώθηκαν και δημιούργησαν την Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου (ΕΔΗΚ). Στις εκλογές του 1977 η ΕΔΗΚ αναδείχθηκε τρίτο κόμμα με ποσοστό 11,95%, χάνοντας σημαντικό μέρος της δύναμής της σε σχέση με το ποσοστό της στις εκλογές του 1974. Η εκλογική αποτυχία οδήγησε σε παραίτηση τον πρόεδρο του κόμματος Γεώργιο Μαύρο, ο οποίος στη συνέχεια αποχωρεί και από το κόμμα παραμένοντας ανεξάρτητος βουλευτής. Τον διαδέχθηκε ο Ιωάννης Ζίγδης, υπερψηφιζόμενος αρχικά από την κοινοβουλευτική ομάδα (29 Νοεμβρίου 1977) και από το έκτακτο συνέδριο του κόμματος στη συνέχεια (20 Μαρτίου 1978). Στα μέσα του 1978 το κόμμα διασπάστηκε, με αποτέλεσμα από τους 16 βουλευτές του μόνο οι 5 να παραμείνουν στην κοινοβουλευτική ομάδα, 7

¹⁴¹ www.hellenicparliament.gr στις 12-11-2015

να παραμείνουν στη βουλή ως ανεξάρτητοι και 4 να προσχωρήσουν στη Νέα Δημοκρατία. Αποδεκατισμένο από στελέχη αλλά και οπαδούς, το κόμμα στις βουλευτικές εκλογές και τις Ευρωεκλογές που διεξήχθησαν ταυτόχρονα το 1981, περιορίζεται στα πενιχρά ποσοστά του 0,40% και 1,12% αντίστοιχα.

5.2 Ο πολιτικός λόγος της ΕΝΩΣΗΣ ΚΕΝΤΡΟΥ / Ε.ΔΗ.Κ

Στα Ελληνοτουρκικά θέματα αλλά και γενικότερα την εξωτερική πολιτική η Ένωση Κέντρου θα συμπαραταχθεί, σχεδόν θα ταυτιστεί με τη Νέα Δημοκρατία. Ο πολιτικός λόγος της Ένωσης Κέντρου θα ακολουθήσει την κυβερνητική γραμμή, χρησιμοποιώντας κάπως διαφοροποιημένα επιχειρήματα, κυρίως σε θέματα τακτικής. Για την Ένωση Κέντρου η Ελλάδα ανήκει αναντίρρητα στην Ευρώπη αφού είναι χώρα ευρωπαϊκή και δεν μπορεί να ζήσει έξω από τον ζωτικό αυτόν οικονομικό χώρο, ο οποίος ελέγχει το 45% του διεθνούς εμπορίου. Κατά τον πρόεδρο της Ένωσης Κέντρου *«Η Ελλάδα είναι η Ευρώπη και δεν μπορεί με κανένα τρόπο να μείνει μακριά από τη κοσμογονία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης»*.¹⁴²

Η Ένωση Κέντρου υποστηρίζει την κυβερνητική πολιτική στα Βαλκάνια¹⁴³ και το άνοιγμα που προσπαθεί να κάνει ο Καραμανλής, αλλά ο Γεώργιος Μαύρος δεν είναι και πολύ αισιόδοξος αφού πιστεύει ότι κάτι τέτοιο, δηλαδή ένα βαλκανικό σύμφωνο δεν είναι εφικτό: *«Πώς θα καθίσουμε στο ίδιο τραπέζι με την Τουρκία, όταν η Τουρκία απειλεί το Αιγαίο και συνεχίζει την κατοχή της Κύπρου;»*¹⁴⁴ Κατά τον Γεώργιο Μαύρο *«Σπανίως εις την ιστορία των διεθνών διαφορών μια χώρα είχε τόσον δίκαιον όσον έχουν οι Έλληνες αυτήν την στιγμήν»*¹⁴⁵ ενώ ταυτόχρονα παραδέχεται ότι η θέση της Ελλάδας εξασθενεί διεθνώς αφού *«Η βασική αδυναμία*

¹⁴² Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 370

¹⁴³ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 371

¹⁴⁴ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 115

¹⁴⁵ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975, σ. 658

μας είναι ότι οι Δυτικοί σύμμαχοι μας θεωρούν δεδομένους φίλους και συμμάχους»

146

Ο Γεώργιος Μαύρος πιστός στην ιδέα του τουρκικού αναθεωρητισμού, πιστεύει ότι η Τουρκία κάθε τόσο αναζητά και ένα νέο πρόβλημα σε σχέση με την Ελλάδα. Κατά την Ένωση Κέντρου η Τουρκία απειλεί σαφώς την Ελλάδα και ετοιμάζεται για επίθεση εναντίον της χώρας μας. Η τουρκική πολιτική είναι επιθετική, πράγμα που στοιχειοθετείται από τις δηλώσεις τούρκων αξιωματούχων και στρατιωτικών και από την διάταξη του τουρκικού στρατού.¹⁴⁷ Κατά τον Γεώργιο Μαύρο η Τουρκία ασκεί μια πολιτική διεθνών εκβιασμών εκμεταλλευόμενη τη γεωστρατιγική της θέση και τις διαφορές μεταξύ των ΗΠΑ και ΕΣΣΔ¹⁴⁸. Ορθά η Ελληνική Κυβέρνηση προσέφυγε στο διεθνές δικαστήριο της Χάγης αφού «Υπάρχουν διεθνή προβλήματα, τα οποία συζητούνται και όταν υπάρχουν διαφωνίες λύνονται δια των διαδικασιών τας οποίας ορίζει το διεθνές δίκαιον».¹⁴⁹ Όσον αφορά το σύμφωνο μη επιθέσεως που προτείνει η κυβέρνηση Καραμανλή στην Τουρκία ο Γεώργιος Μαύρος ξαναθυμίζει την κατά τη γνώμη του παρελκυστική πολιτική της Τουρκίας αφού: « Η Τουρκία δεν διαπραγματεύεται εμπαιίζει. Η Ελλάδα δεν μπορεί να διαπραγματεύεται όταν αντιμετωπίζει απειλή από την Τουρκία. Το σύμφωνο μη επιθέσεως που προτείνει η κυβέρνηση και πιο πριν η Ένωση Κέντρου είναι στη σωστή βάση, ώστε να παύσουν οι απειλές.»¹⁵⁰ Σε αυτή τη βάση, στη βάση δηλαδή ενός συμφώνου μη επιθέσεως εξαρτά κατά κάποιο τρόπο και την συνέχεια του διαλόγου και των διπλωματικών επαφών με την Τουρκία αφού «δεν είναι δυνατόν να συνεχίζεται ο διάλογος με την Τουρκία όταν κατέχει την μισή Κύπρο και έχει σαράντα χιλιάδες στρατιώτες και τριακόσια άρματα μάχης στο νησί».¹⁵¹ Και βέβαια εκφράζει και τους φόβους του για τυχόν ελληνοτουρκικό πόλεμο ο οποίος

¹⁴⁶ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975, σ. 5409

¹⁴⁷ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975,, σ. 4496

¹⁴⁸ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975, σ. 4497

¹⁴⁹ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975, σ. 657

¹⁵⁰ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975, σ. 5444

¹⁵¹ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 370

μπορεί να κλιμακωθεί και να καταλήξει σε παγκόσμιο πυρηνικό πόλεμο -αφού θα εμπλακούν και οι μεγάλες πυρηνικές δυνάμεις¹⁵²,

Ενδεικτικό αυτής της άποψης είναι και το δημοσίευμα της εφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ» στις 6 Ιουλίου του 1976 με τίτλο η «*Η σύγκρουση δεν είναι αναπότρεπτη, πιστεύει ο Τίτο*», όπου εκεί «*Ο πρόεδρος Τίτο δεν πιστεύει ότι είναι αναπότρεπτη μια ελληνοτουρκική ένοπλη ρήξη. Σε περίπτωση όμως που υπάρξει πόλεμος, κρίνει ότι δεν θα περιοριστεί ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία αλλά θα επεκταθεί και θα έχει γενικότερες επιπτώσεις. Αυτές τις απόψεις – σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες- ανέπτυξε ο Γιουγκοσλάβος πρόεδρος στον αρχηγό της ΕΔΗΚ κ Γ. Μαύρο, κατά την συνομιλία τους της περασμένης παρασκευής στο Βελιγράδι.*»¹⁵³

Ο Γεώργιος Μαύρος θεωρεί ότι η Κυπριακή κατοχή αποτελεί πρόβλημα πρώτου μεγέθους για την Τουρκία, που έχει πολλά εσωτερικά προβλήματα με κυριότερο την άσχημη οικονομική κατάσταση. Το κατά κεφαλή εισόδημα στην Τουρκία σε σχέση με την Ελλάδα είναι το ένα τέταρτο και κατά συνέπεια η Τουρκία έχει μεγαλύτερη ανάγκη να λύσει το κυπριακό πρόβλημα με συμφωνία. Και στο ρητορικό ερώτημα για το τι θα κάνουμε στο Κυπριακό δηλώνει ότι: «*θα κάνουμε τα πάντα, πλην υποχωρήσεως και παραδόσεως στις τουρκικές αξιώσεις.*»¹⁵⁴

Για την Ε.ΔΗ.Κ ο ρόλος των ΗΠΑ είναι φιλοτουρκικός και ενισχύει την επιθετικότητα και την αδιαλλαξία των Τούρκων.¹⁵⁵ Όσον αφορά τον ρόλο του Αμερικανικού παράγοντα στην κυπριακή τραγωδία και σε συντονισμό και πάλι με την πολιτική της κυβέρνησης Καραμανλή ο Γεώργιος Μαύρος τονίζει ότι: «*Δεν βλέπω ποιο λόγο εξυπηρετούν όλες αυτές οι ξένες βάσεις στην χώρα μας όταν δεν κατόρθωσαν να προλάβουν την τραγωδία της Κύπρου*»¹⁵⁶ Κατά τον αρχηγό της

¹⁵² Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4497

¹⁵³ Εφημερίδα «Το βήμα», 6 Ιουλίου 1976, σ. 1

¹⁵⁴ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4495

¹⁵⁵ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1977, σ. 5407

¹⁵⁶ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975 σ. 658

ΕΔΗΚ η Ελλάδα ορθά ακολουθεί το παράδειγμα άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και αποσύρεται από το στρατιωτικό σκέλος και παραμένει στο πολιτικό σκέλος του ΝΑΤΟ.¹⁵⁷ Άλλωστε στην εν μέρει έξοδο από το ΝΑΤΟ βοήθησε και ο Γεώργιος Μαύρος ο οποίος ήταν υπουργός εξωτερικών της οικουμενικής κυβέρνησης που χειρίστηκε το θέμα. Το πλέγμα της ασφάλειας της χώρας και του τρόπου με τον οποίο η χώρα θα έπρεπε να πορευτεί απασχολούσε σε μεγάλο βαθμό όλα τα κόμματα. Για την ΕΔΗΚ το θέμα της επανόδου της χώρας μας στο ΝΑΤΟ δεν ήταν απλώς άρση των λόγων που την προκάλεσαν αλλά θέμα της συνολικής ευρωπαϊκής ασφάλειας. Η Ευρώπη δεν θα ήταν δυνατόν να εμπιστευτεί την ασφάλεια της σε μια χώρα εξωευρωπαϊκή.¹⁵⁸

Με αφορμή το αμερικανοτουρκικό σύμφωνο αμυντικής βοήθειας ο αρχηγός της ΕΔΗΚ ξεδιπλώνει τα επιχειρήματα του και δίνει το στίγμα το πώς αντιλαμβάνεται την πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στα Ελληνοτουρκικά. Κατά τον Γεώργιο Μαύρο *«Δεν μπορεί ποτέ ο επιτιθέμενος και το θύμα να τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης. Η πολιτική ίσων αποστάσεων δημιουργεί δεδομένα αρνητικά για την Ελλάδα π.χ. η Κυπριακή κατοχή. Οι ΗΠΑ θέλουν να ενθαρρύνουν και να ενισχύσουν τον τουρκικό πολεμικό επεκτατισμό»*.¹⁵⁹ Τα πυρά της Ε.ΔΗ.Κ συγκεντρώνει και προσωπικά ο Κίσιντζερ για τις επιδιώξεις του, ο οποίος στην προσπάθεια του να βοηθήσει την Τουρκία και να περάσει μια αμερικανοτουρκική συμφωνία από το κογκρέσο, προσέφερε και μια συμφωνία στην Ελλάδα. Κατά τον πρόεδρο της ΕΔΗΚ ήταν ένα τέχνασμα, μια παγίδα από την πλευρά του Κίσιντζερ αφού δεν είναι δυνατόν να υπάρχει ίση μεταχείριση μεταξύ του επιτιθέμενου και του αμυνόμενου.¹⁶⁰

Στην κορυφή των αιχμών κατά της κυβέρνησης βρίσκεται η έλλειψη πληροφόρησης από την κυβέρνηση για τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής αφού

¹⁵⁷ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1975, σ. 118

¹⁵⁸ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1977, σ. 5408

¹⁵⁹ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4497

¹⁶⁰ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 368

συνήθως η βουλή πληροφορείται τα γεγονότα από τις εφημερίδες και ότι : «Εμείς τουλάχιστον ως κόμμα Αντιπολιτεύσεως ευρισκόμεθα κατά κανόνα ενώπιων τετελεσμένων γεγονότων.»¹⁶¹ Η πρόταση της Ένωσης Κέντρου όπως εκφράζεται από το αρχηγό της στην βουλή περιλαμβάνει τρία βασικά σημεία για μια νέα θεώρηση της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Ο Γεώργιος Μαύρος πιστεύει ότι η ασφάλεια της χώρας είναι όχι μόνο θέμα εξοπλισμών αλλά και θέμα πολιτικών και διπλωματικών χειρισμών. Η Ελλάδα θα πρέπει να ασκήσει πολύ σκληρή κριτική κατά του NATO για την χρεωκοπία της συμμαχίας αλλά να μην προσχωρήσει στο μπλόκο των χωρών του τρίτου κόσμου, μια πρόταση που υποστηρίζει το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου. Μετά και το πάθημα του Κυπριακού η ανάδειξη της ασφάλειας της χώρας μας θα πρέπει να γίνει από την ίδια την Ευρώπη και όχι από τις ΗΠΑ.¹⁶² Όσον αφορά την πολιτική της κυβέρνησης για το θέμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων το κόμμα της Ένωσης Κέντρου πιστεύει ότι δεν πρέπει να κάνουμε κανένα απολύτως διάλογο υπό πίεση και να διακόψουμε πάσα συζήτηση.»¹⁶³

Όσον αφορά τις σχέσεις μας με τη Σοβιετική Ένωση ο αρχηγός της ΕΔΗΚ πιστεύει ότι είναι καλές αλλά βρίσκονται σε μια αδικαιολόγητη στασιμότητα. «Ευθύνες για αυτήν την στασιμότητα υπάρχουν και από τις δύο πλευρές. Εδώ και μήνες δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε την υπογραφή μιας εμπορικής συμφωνίας με τη Σοβιετική Ένωση. Και γενικότερα το κλίμα μεταξύ των δύο χωρών δεν είναι το αναμενόμενο».¹⁶⁴ Ο αρχηγός της ΈΔΗΚ σημειώνει ότι οι δύο υπερδυνάμεις παρόλη την αντιπαλότητά τους έχουν μεταξύ τους σημαντικές πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές επαφές και ότι η Τουρκία έχει αναπτύξει σοβαρές οικονομικές σχέσεις

¹⁶¹ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5446

¹⁶² Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4499

¹⁶³ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 373

¹⁶⁴ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 371

με τη Σοβιετική Ένωση ενώ η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που ο πρόεδρος της δεν έχει επισκεφτεί τη Μόσχα.¹⁶⁵

Όπως προαναφέρθηκε στις 29 Νοεμβρίου 1977 την ηγεσία της ΕΔΗΚ ανέλαβε ο Ιωάννης Ζίγδης ο οποίος και προσπάθησε να κλιμακώσει την κριτική του απέναντι στην κυβέρνηση. Το νέο πολιτικό στίγμα της ΕΔΗΚ προσπάθησε να δώσει ο νέος της πρόεδρος στη «κοινοβουλευτική διαπάλη» για την ταυτότητα της Ελλάδας. *«Εμείς δεν ανήκουμε ούτε στη Δύση ούτε στους αδέσμευτους. Ανήκουμε στους Έλληνες. Έχουμε την αντίληψη του Ελευθέριου Βενιζέλου».*¹⁶⁶ Στο ίδιο μήκος κύματος με την κριτική προς τη Νέα Δημοκρατία για την έλλειψη πληροφόρησης προς την Βουλή για τις εξωτερικές υποθέσεις, γίνεται και για το θέμα της Εθνικής Ενότητας. Η Νέα Δημοκρατία και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν συμβάλει στην εθνική ενότητα αφού *«Πήγε στο Μοντραί έχοντας για οδηγό μόνο τη σκέψη του. Αυτό δεν συμβάλει στην εθνική ενότητα».*¹⁶⁷

Επίσης για την ΕΔΗΚ είναι απαράδεκτη η συνάντηση του Έλληνα με τον Τούρκο πρωθυπουργό γιατί η Τουρκία δεν προβάλλει θέματα που ανακύπτουν μεταξύ των δύο χωρών αλλά αξιώσεις έναντι της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας¹⁶⁸. Ο Ιωάννης Ζίγδης θεωρεί επικίνδυνη την εμπλοκή της χώρας μας σε συζητήσεις που έχουν αντικείμενο την αμφισβήτηση των συνθηκών της Λωζάννης γιατί υπάρχει ο κίνδυνος το τέλος να είναι ανάλογο της Κύπρου.¹⁶⁹

Για την φυσιογνωμία της ΕΔΗΚ ο Ιωάννης Ζίγδης αναφέρει ότι: *«Η υπόθεση του κέντρου κύριε πρωθυπουργέ συνδέεται με την υπόσταση της Ελλάδας. Αν σας γίνει το χατίρι να χωριστούν οι Έλληνες σε δεξιούς και αριστερούς χαθήκαμε. Όχι μόνο γιατί θα έχουμε ένα καινούργιο εμφύλιο πόλεμο αλλά και γιατί θα μας*

¹⁶⁵ Πρακτικά της βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 371

¹⁶⁶ Πρακτικά της βουλής, Δεκέμβριος 1978 - Φεβρουάριος 1979, σ. 1684

¹⁶⁷ Πρακτικά της βουλής, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1978, σ. 1791

¹⁶⁸ Πρακτικά της βουλής, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1978, σ. 1793

¹⁶⁹ Πρακτικά της βουλής, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1978, σ. 1792

καταπιούν οι καταβόθρες των διεθνών αντιδικιών.¹⁷⁰ Εμείς όταν λέμε ότι ανήκουμε στην Ελλάδα δεν έχουμε αυτούς τους υπερτόνους του ξεπερασμένου εθνικισμού του 19 ου αιώνα. Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες για να γίνουμε ομότιμοι εταίροι με τους λαούς της διεθνούς κοινωνίας και ιδιαίτερα της Ευρωπαϊκής. Γιατί είναι αστείο να οραματιζόμαστε το μέλλον αυτής της χώρας εκτός της Ευρώπης είτε σαν «Μεσογειακής» Δυνάμεως είτε σαν δυνάμεως που ανήκει σε άλλες ηπείρους! Πιστεύουμε ότι η Ελλάδα έχει ένα απίθανο πλεονέκτημα, ένα μεγάλο ατού. Τη γεωγραφική της θέση. Πάνω σε αυτή τη θέση θέλουμε να γίνουμε οι τροχονόμοι των μεγάλων δυνάμεων και όχι οι υαλοκαθαριστήρες των αυτοκινήτων τους όταν σταματούν στο κόκκινο φως, στο σταυροδρόμι των διεθνών στρατηγικών συμφερόντων.¹⁷¹

Για την Τουρκία ο νέος αρχηγός της ΕΔΗΚ θέτει στη βουλή το ρητορικό ερώτημα ποια είναι η πραγματική σημασία της: «Έχουμε διαβεβαιώσεις, επίσημες διαρρήξεις στρατιωτικών ηγετών της Αμερικής οι οποίοι λένουν ότι «αν δεν έχουμε την Κρήτη και τις στρατιωτικές βάσεις τις Ελληνικές τότε η στρατηγική σημασία της Τουρκίας είναι μηδέν γιατί η χώρα αυτή θα αποκοπεί από την συμμαχία».¹⁷² Και συνεχίζει: «Ποια ήταν η δουλειά της κυβερνήσεως; Να πάει στο ΝΑΤΟ και να πει ότι ή θα υποχρεώσετε τους Τούρκους να φύγουν γρήγορα γρήγορα από την Κύπρο και να ανακαλέσουν τα αιτήματά τους κατά της Ελλάδας ή θα φύγετε από την Κρήτη τη Νέα Μάκρη από τις 50 βάσεις που έχετε στην Ελλάδα.» Και συνεχίζει: «Αν υιοθετούσαμε αυτή τη καθαρή γραμμή, την αντρίκια, την παλληκαρήσια, τη Βενιζελική, που θα ήταν η χώρα σήμερα; Θα ήταν πραγματικά σε περίλαμπρη θέση. Θα ήταν ένας παράγοντας δυνάμεως αλλά και ισορροπίας, θα ήταν παράγον αποφασιστικός για τη διασφάλιση της ειρήνης στη Μεσόγειο αλλά και της Ευρώπης» Η κυβέρνηση όμως ακολούθησε την οδό του ικέτη, ακολούθησε μια

¹⁷⁰ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1978 - Φεβρουάριος 1979, σ. 1687

¹⁷¹ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1978 - Φεβρουάριος 1979, σ. 1684

¹⁷² Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1979 - Ιανουάριος 1980, σ. 1621

πολιτική κατευνασμού CHAMBERLAIN που τελικά θα μας οδηγήσει στην καταστροφή».¹⁷³

Όσον αφορά τη Σοβιετική Ένωση η θέση του Ιωάννη Ζίγδη είναι ότι: «Δεν έχω καμία εχθρότητα ή καμία δυσμενή διάθεση απέναντι στη Ρωσία. Κάθε άλλο. Επειδή όμως είμαι Έλληνας θα εκμεταλλευτώ μέσα σε αυτή τη κατάσταση που δημιουργείται τις αντιθέσεις των μεγάλων για να κατοχυρώσω τα ελληνικά συμφέροντα. Γι αυτό και το περασμένο Μάιο σας είπα «Αστε τα ταξίδια στη Δύση, κάμετε ένα ταξίδι στη Μόσχα». Όχι βέβαια για να ικανοποιήσετε το διπλωματικό πρωτόκολλο αλλά για ουσιαστικές συζητήσεις. Και να συζητήσετε όχι βέβαια την εξαγωγή μερικών μανταρινιών ή για την επίσκεψη στη χώρα μας του θεάτρου Μπολσόι αλλά για μερικά αμοιβαία ουσιαστικά πράγματα.» Η Ελλάδα κατά τον Ζίγδη έχει το προνόμιο να μπορεί να παίξει τον τροχονόμο των μεγάλων.¹⁷⁴

Στις 03-08-1977 ο Βασίλης Φίλιας σε άρθρο του στην «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» αναπτύσσει την δική του προβληματική για το ζήτημα της επανόδου της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ αναφέροντας ότι: «Η κατάληξη της ανταρσίας μας , η σταδιακή επάνοδός μας (στο ΝΑΤΟ) με την ουρά κάτω από τα σκέλια δείχνει ότι μπλοφάραμε, αποδεικνύει ότι κάναμε μια κίνηση χωρίς να ξέρουμε ποια θα είναι η επόμενη, χωρίς να μελετήσουμε καμία πολιτική στήριξης αυτής μας της ενέργειας.»¹⁷⁵ Με αυτήν την προβληματική, από διαφορετική σκοπιά όμως, ο Ζίγδης επιτίθεται απέναντι στην κυβέρνηση Καραμανλή για την εξωτερική πολιτική της χώρας: «Τα δύο μεγάλα λάθη της Κυβέρνησης Καραμανλή: το ένα είναι η δήθεν αποχώρηση μας από το ΝΑΤΟ, γιατί ουδέποτε εφαρμόστηκε αλλά μας κληροδότησε όλα τα μειονεκτήματα που θα είχαμε αν είχαμε φύγει πραγματικά από το ΝΑΤΟ. Το δεύτερο λάθος είναι η βιαστική αίτηση εντάξεως στην ΕΟΚ».¹⁷⁶

¹⁷³ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1979- Ιανουάριος 1980, σ. 1622

¹⁷⁴ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1978 - Φεβρουάριος 1979, σ. 1687

¹⁷⁵ Φίλιας Β. ο.π., σ. 201

¹⁷⁶ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1978 - Φεβρουάριος 1979 σ. 1685

Συμπερασματικά:

Η Ένωση Κέντρου και κατόπιν Ε.Δ.Η.Κ ήταν η πολιτική συνέχεια του προδικτατορικού κόμματος του Γεωργίου Παπανδρέου που προσπάθησε να συνεχίσει την παράδοση του «κεντρώου» πολιτικού χώρου. Μετά τη νομιμοποίηση της Αριστεράς η Ένωση Κέντρου προσπαθεί να αναδιατάξει τον πολιτικό της λόγο εν μέσω των δυο μεγάλων ιδεολογικών συμπληγμάτων του φιλελευθερισμού και του Σοσιαλισμού, και εν μέσω ριζοσπαστικών βημάτων από την ελληνική κοινωνία. Μετά και τις εκλογές του 1977, όταν είναι ολοφάνερη η φθορά του κόμματος, έγινε μια προσπάθεια με την αλλαγή αρχηγού να σταματήσει αυτή την πτωτική τάση.

Ο Γεώργιος Μαύρος πίστευε ότι η Τουρκία είναι αναθεωρητική δύναμη και κάθε τόσο αναζητά και ένα νέο πρόβλημα σε σχέση με την Ελλάδα. Στηρίζει την κυβέρνηση στις προσπάθειες της να λυθούν τα ελληνοτουρκικά προβλήματα στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου ενώ και αυτός προκρίνει τη διεθνοποίηση του Κυπριακού. Γενικότερα ο πολιτικός λόγος της ΕΔΗΚ ήταν σύμφωνος με τις βασικές συλλήψεις της εξωτερικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας. Η ασφάλεια της χώρας μας θα πρέπει να συναρτάται με χώρες της δυτικής Ευρώπης στην οποία ανήκει η Ελλάδα. Καλώς η Ελλάδα αποχώρησε μόνο από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. η διαφοροποίησή της σε σχέση με την πολιτικό λόγο της Νέας Δημοκρατίας ήταν ότι η ΕΔΗΚ θεωρούσε ότι ο ρόλος των ΗΠΑ δεν είναι ουδέτερος, αλλά είναι φιλοτουρκικός γιατί ενισχύει την επιθετικότητα και την αδιαλλαξία των Τούρκων.

Ο Ιωάννης Ζίγδης που διαδέχθηκε στην αρχηγία τον Γεώργιο Μαύρο θεωρούσε ότι η πολιτική της Νέας Δημοκρατίας είναι μια πολιτική ικέτη και τελικά θα έχει ολέθρια αποτελέσματα για τη χώρα. Εντοπίζει δύο μεγάλα λάθη στην Κυβέρνηση Καραμανλή: το ένα είναι η δήθεν αποχώρηση από το ΝΑΤΟ, η οποία δεν εφαρμόστηκε αλλά κληροδότησε όμως όλα τα μειονεκτήματα και το δεύτερο λάθος είναι η βιαστική αίτηση εντάξεως στην ΕΟΚ.

Ο πολιτικός λόγος της ΕΔΗΚ δεν φαίνεται να μπορούσε να αυτονομηθεί από τη Νέα Δημοκρατία αφού η ταύτιση των απόψεων των δύο κομμάτων ήταν πολύ μεγάλη τόσο για την ΕΕ όσο και για τις ΗΠΑ το ΝΑΤΟ, αλλά και τελικά για τον τρόπο

αντιμετώπισης της Τουρκίας και την εξωτερική πολιτική. Η κριτική της Ένωσης Κέντρου όλο αυτό το διάστημα εστιάστηκε σε λάθος χειρισμούς ή διαδικασίες της κυβέρνησης, ενώ από την άλλη ήταν πολύ ισχυρές οι αντιθέσεις της με την αριστερά και το ΠΑΣΟΚ. Ίσως ένας από τους λόγους της μείωσης της εκλογικής δύναμης της ΕΔΗΚ ήταν και αυτή η αδυναμία στην χάραξη διακριτού πολιτικού λόγου στην εξωτερική πολιτική και τα ελληνοτουρκικά.

6. ΕΝΩΜΕΝΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ (Ε.Α.) - ΕΔΑ

6.1 Η ΕΝΩΜΕΝΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Η Ενωμένη Αριστερά ήταν ένας συνασπισμός αριστερών κομμάτων που δημιουργήθηκε με σκοπό να συμμετάσχει στις πρώτες μετά τη μεταπολίτευση εκλογές του 1974. Τα κύρια κόμματα που την αποτελούσαν ήταν τα πολύ πρόσφατα νομιμοποιηθέντα ΚΚΕ με γραμματέα τον Χαρίλαο Φλωράκη, ΚΚΕ Εσωτερικού με γραμματέα τον Μπάμπη Δρακόπουλο και ΕΔΑ με πρόεδρο τον Ηλία Ηλιού. Ο τελευταίος ήταν και ο πρόεδρος της διοικούσας επιτροπής της Ενωμένης Αριστεράς. Στις εκλογές του 1974 η Ενωμένη Αριστερά απέσπασε ποσοστό 9,47% και εξασφάλισε 8 έδρες στη βουλή. Με τη λήξη της κοινοβουλευτικής της θητείας, η Ενωμένη Αριστερά διασπάστηκε αφού το ΚΚΕ συνέχισε αυτόνομη πορεία, ενώ τα υπόλοιπα κόμματα μαζί με άλλους σχηματισμούς δημιούργησαν στη συνέχεια τη Συμμαχία Προοδευτικών και Αριστερών Δυνάμεων. Η Συμμαχία Προοδευτικών και Αριστερών Δυνάμεων στις εκλογές του 1977 απέσπασε το ποσοστό του 2,72% και 2 έδρες στο κοινοβούλιο μία για τον Ηλία Ηλιού και μία για τον Λεωνίδα Κύρκο, ενώ το ΚΚΕ απέσπασε ποσοστό 9,36%.¹⁷⁷

Η καταγωγή της Ενωμένης Αριστεράς προερχόταν από το δημοκρατικό, αριστερό και κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα. Παρόλη την διάσπαση του 1968 σε ΚΚΕ και ΚΚΕ εσωτερικού, μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, επικράτησε η άποψη για κοινή κάθοδο στις επερχόμενες εκλογές. Στην διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Ενωμένης Αριστεράς δέσποζε η προσωπικότητα του Ηλία Ηλιού, ο οποίος ανέπτυξε στη Βουλή το πολιτικό λόγο του κόμματος. Αν και οι τρεις σημαντικότεροι πόλοι της Ενωμένης Αριστεράς (ΚΚΕ, ΕΔΑ, ΚΚΕ Εσωτ.) δεν είχαν ενιαίες απόψεις για την εξωτερική πολιτική, στην παρούσα μελέτη θα

¹⁷⁷ www.hellenicparliament.gr, στις 27-01-2016

αναλυθεί μόνο ο εκφερόμενος επίσημος λόγος του προέδρου του κόμματος και αργότερα ανεξάρτητου βουλευτή με την ΕΔΑ, του Ηλία Ηλίου. Στην ανάλυσή μας ενδεικτικά θα αναφερθούν και κάποια άρθρα από την εφημερίδα « Η ΑΥΓΗ» που δείχνουν τις τάσεις και τις απόψεις στο χώρο της ανανεωτικής αριστεράς. Ο Ηλίας Ηλίου επηρεάστηκε βαθιά από την ιδεολογική τάση της ευρωπαϊκής Αριστερά που ονομάστηκε Ευρωκομμουνισμός. Απέναντι στο ΚΚΕ οι προγραμματικές θέσεις του κόμματος ήταν χαρακτηριστικές: Η ΕΔΑ δεν αποδέχεται τις απόψεις περί δημοκρατικού συγκεντρωτισμού του ΚΚΕ, υποστηρίζει το σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία και δέχεται τις τάσεις μέσα στις γραμμές του κόμματος. Ο Ηλίου ως βουλευτής και πρόεδρος της ΕΔΑ, συνεργαζόμενος με το ΚΚΕ Εσωτερικού, κατέθεσε δήλωση στη Βουλή και ως, του οποίου οι προγραμματικές αρχές και θέσεις συνταυτίζονται με αυτές του ευρωκομμουνισμού. Απέβλεπε στο σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας ενώ διαφωνούσε με το ΚΚΕ ότι ο ίδιος και η ΕΔΑ δεν πορεύονται στο δρόμο της αλλαγής. Απέκρουε τη δικτατορία του προλεταριάτου, διότι κατά κανόνα καταλήγει στη δικτατορία του κόμματος πάνω στο προλεταριάτο και σε όλες τις κοινωνικές τάξεις ενώ η ΕΔΑ δε δέχεται εξ ορισμού ηγετικό ρόλο καμιάς τάξης και κανενός κόμματος.¹⁷⁸

6.2 Ο πολιτικός λόγος της Ενωμένης Αριστεράς

*«Αποτελεί για την αριστερά τίτλο τιμής ότι έδειξε και σε αυτό το σημείο το δρόμο, κει είναι μεγάλη η ικανοποίησή μας γιατί τα συνθήματά μας έγιναν εθνική συνείδηση. Η ζωή μας δικαιώνει και πάλι. Η διαπίστωση αυτή μας φέρνει στο θέμα της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.»*¹⁷⁹

Στη βάση της πολιτικής της Ενωμένης Αριστεράς ο Ηλίας Ηλίου τονίζει ότι η Ελλάδα θα πρέπει να ασκήσει μια εξωτερική πολιτική ανεξάρτητη και αυτόνομη η οποία θα αναζητήσει τα στηρίγματα χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς να επιλέξει

¹⁷⁸ Μπρακατσούλας Β. (2014), *Ηλίας Ηλίου, η ζωή και η δράση του*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, σ. 327

¹⁷⁹ Μπρακατσούλας Β. ο.π, σ. 327

μεταξύ δυτικών, ανατολικών ή αδέσμευτων.¹⁸⁰ «Παλεύουμε κατά της στυγνής αμερικάνικης επικυριαρχίας. Κατά της υποτέλειας. Η έξοδος από το ΝΑΤΟ πρέπει να ολοκληρωθεί με την πλήρη αποσύνδεση και από το πολιτικό ΝΑΤΟ. επιδιώκουμε να στηριχτεί η εξωτερική μας πολιτική στις αρχές της ειρηνικής συνυπάρξεως. Στην αναζήτηση συστήματος συλλογικής ασφάλειας, στην κατάργηση των στρατιωτικών συνασπισμών και συμμαχιών και στη συνεργασία με όλους τους λαούς. Στη βελτίωση των εμπορικών ανταλλαγών πάνω στη βάση της ισοτιμίας και της αμοιβαίας ωφέλειας».¹⁸¹ Κατά τη γνώμη του προέδρου της Ενωμένης Αριστεράς η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας θα πρέπει να προσανατολισθεί στην κατανόηση του γεγονότος ότι σήμερα στο κόσμο υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερα κέντρα δύναμης ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Κίνα, Ευρώπη.¹⁸²

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η απόφαση του 1ού συνέδριου του ΚΚΕ Εσωτερικού, που στην εφημερίδα « Η ΑΥΓΗ» τιτλοφορείται: «Να υπερασπίσουμε τη Δημοκρατία, τα συμφέροντα των εργαζομένων και την Εθνική Ανεξαρτησία» και αναφέρει: «Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής τα αρχικά θετικά βήματα της κυβέρνησης προς την κατεύθυνση μιας μεγαλύτερης ανεξαρτησίας απέναντι στις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ και της ανάπτυξης ισότιμων και ενισχυτικών για την ανεξαρτησία της σχέσεων πρώτα και κύρια με τις Βαλκανικές, με τις σοσιαλιστικές και τις αδέσμευτες χώρες διακυβεύονται, εξ αιτίας των υποχωρήσεων της στις πιέσεις και τους εκβιασμούς των Αμερικάνων ιμπεριαλιστών, με αποκορύφωμα την υπογραφή της πρόσφατης ελληνοαμερικάνικης συμφωνίας. Οι υποχωρήσεις αυτές αντί να μειώσουν, μεγαλώνουν τους κινδύνους που απειλούν την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδος και της Κύπρου. Και αντί να εκτονώνουν την αδιλλαξία και την επιθετική βουλμία του τουρκικού σοβινισμού και επεκτατισμού, τις τροφοδοτούν και τις ενισχύουν.»¹⁸³

¹⁸⁰ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 - Μάρτιος 1975, σ. 663

¹⁸¹ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 327

¹⁸² Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5455

¹⁸³ Εφημερίδα « Η Αυγή», 4 Ιουλίου 1976, σ. 9

Η ΕΔΑ δεν μπορεί να αγνοήσει το βάρος που έχουν στη διεθνή σκηνή οι Μεγάλες δυνάμεις και πόσο επηρεάζουν την πολιτική των μικρότερων χωρών. «Από κει όμως έως την υποτέλεια και τη δορυφοροποίηση υπάρχει απόσταση. Υπάρχουν άνετα περιθώρια για την άσκηση αυτόνομης εθνικής πολιτικής. Το παράδειγμα της Πορτογαλίας δείχνει ότι η λαϊκή πάλη μπορεί να ξηλώσει τα υπολείμματα του Ψυχρού Πολέμου.»¹⁸⁴

Για τον πρόεδρο της ΕΔΑ δεν υπάρχουν υπεραπλουστεύσεις στην εξωτερική πολιτική της χώρας αφού πολλά πράγματα άλλαξαν από το 1945. «Είχαμε πολιτικούς που έλεγαν ότι τα σύνορά μας είναι στο Αφγανιστάν ή ότι μαχόμαστε στην Κορέα για την ελευθερία της Ελλάδος. Το αντίστροφο από την άλλη πλευρά. Αριστεροί και δεξιοί έχουμε αντικρύσει πραγματικότητες που θέτουν υπό δοκιμασία και επανασυζήτηση την εξωτερική πολιτική της χώρας.»¹⁸⁵

Ο Ηλίας Ηλίου πιστεύει ότι η αποτελεσματική άμυνα της χώρας θα στηριχθεί στην αναζήτηση νέων διεθνών συνδυασμών, με βάση άκρως μελετημένους ελιγμούς και νέα αντίληψη για την αποστολή των ενόπλων δυνάμεων, για την οργάνωση και τον εξοπλισμό τους. «Η νέα σύλληψη της εξωτερικής πολιτικής μας προϋποθέτει την εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών που, αυτοί και μόνοι, είναι δυνατόν να κινητοποιήσουν τις ζωτικές δυνάμεις του έθνους.»¹⁸⁶ Και συνεχίζει: «Είναι αυτονόητο ότι στην περιοχή του κόσμου που βρίσκεται η Ελλάδα τα ζητήματα περιπλέκονται. Τα Βαλκάνια, η Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή, οι πετρελαιοφόρες περιοχές έως το Περσικό κόλπο, οι αραβικές χώρες, το Ισραήλ, η Κύπρος με την ιδιαίζουσα στρατηγική της θέση αποτελούν μια μπλεγμένη αλυσίδα αλληλοεπηρεαζόμενων τοπικών αντιθέσεων και επεμβάσεων των μεγάλων και δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς ότι θα μπορούσε να λυθεί χωριστά, απομονωμένο, οποιοδήποτε από τα ζητήματα αυτά, όσο όλα τα άλλα θα βρίσκονται

¹⁸⁴ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 328

¹⁸⁵ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 330

¹⁸⁶ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 330

σε έξαρση. Για αυτό ακριβώς η εξωτερική πολιτική χρειάζεται άγρυπνη προσοχή και σωστούς ελιγμούς.¹⁸⁷

Όσον αφορά τα σύνορα της χώρας η Ενωμένη Αριστερά δεν διακατέχεται από κανενός είδους ρεβανσισμό ή μεγαλοιδεατισμό. Όπως τονίζει και ο Ηλίας Ηλίου: «Εμείς κατ επανάληψη έχουμε τονίσει ότι η Ελλάδα θεωρεί τα σύνορά της οριστικά, ότι δεν διεκδικεί τίποτα από κανέναν αλλά και δεν παραχωρεί και τίποτα σε κανέναν».¹⁸⁸ Όπως λέγεται χαρακτηριστικά «Εμείς προτάσσουμε το εθνικό συμφέρον και όχι την ιδεολογική πίστη, δεν διεκδικούμε τίποτα από κανένα άλλο και δεν παραχωρούμε τίποτα σε κανέναν».¹⁸⁹

Για τον Ηλία Ηλίου είναι δεδομένο ότι οι στρατηγικές επιδιώξεις των ΗΠΑ στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή υποδαυλίζουν και υποκινούν τις διεκδικήσεις της Τουρκίας και την ωμή επεκτατική πολιτική της,¹⁹⁰ ενώ στην συνέχεια προειδοποιεί ότι ο φρενήρης δρόμος των εξοπλισμών θα έχει ως αποτέλεσμα την χρεωκοπία των δύο χωρών.¹⁹¹ Πιο συγκεκριμένα η απόφαση της Ε' Συνόδου της Δ.Ε. της ΕΔΑ αναφέρει ότι: «Οι κίνδυνοι που δημιουργεί για την ειρήνη στο Αιγαίο και τα εθνικά μας συμφέροντα η επιθετικότητα της Άγκυρας, ενισχυόμενης από την Ουάσιγκτον, παραμένει το κύριο πρόβλημα για τη χώρα και το λαό μας. Η ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, επηρεάζει την πολιτική ζωή και την οικονομία της χώρας και δυσκολεύει τη δημοκρατική της πορεία και την οικονομική της ανάπτυξη. Προς το συμφέρον και του τουρκικού λαού είναι να σταματήσει ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών που επιδρά αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη και των δύο χωρών και διευκολύνει τα σχέδια των αμερικάνων και άλλων μεγάλων δυνάμεων, που θέλουν

¹⁸⁷ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 331

¹⁸⁸ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 382

¹⁸⁹ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4508

¹⁹⁰ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5422

¹⁹¹ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4509

να κρατούν την Ελλάδα και την Τουρκία σε εξάρτηση για τους δικούς τους σκοπούς.»¹⁹²

Σε άρθρο του στην εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» στις 08-04-1976, ο Βασίλης Φίλιας αναφέρει ότι: *Η Τουρκία προσφέρεται να εξυπηρετήσει τις επιδιώξεις του ιμπεριαλισμού, που κάνει επενδύσεις όπλων και μέσων στην Τουρκία.»*¹⁹³ Ο πρόεδρος της Ενωμένης Αριστεράς δεν βλέπει την Τουρκία ως ενιαίο και αδιαίρετο υποκείμενο. Εκκινεί από μία βασική διαπίστωση ότι θα πρέπει να ξεχωρίσουμε την οξύτητα που προκαλούν επεκτατικοί και σοβινιστές πολιτικοί ηγέτες υποκινούμενοι από ιμπεριαλιστικά κέντρα, από τους λαούς.¹⁹⁴ Μέσα σε αυτή τη λογική ο Ηλίας Ηλίου δεν διστάζει να επισημαίνει ότι «ο τουρκικός λαός είναι εξίσου φιλειρηνικός με τον Ελληνικό».¹⁹⁵ Για τον πρόεδρο της ΕΔΑ και της Ενωμένης Αριστεράς «Οι δύο λαοί, ελληνικός και τουρκικός, δεν αλληλομισιούνται. Ξένες υποκινήσεις ή υποκινήσεις ντόπιων εξτρεμιστικών στοιχείων είναι δυνατόν να υποθάλπουν εχθρότητες, ενώ επί αιώνες έχουν ζήσει οι εθνικές κοινότητες στην Κύπρο σε απόλυτη σύμπνοια και συνεργασία. Και τώρα παρά την τεχνητή όξυνση, έχουν το χέρι απλωμένο η μία προς την άλλη.»¹⁹⁶ Ενδεικτικά στο ίδιο μήκος κύματος και η εφημερίδα «Η ΑΥΓΗ» την 1ή Ιουλίου του 1976 αναφέρει ότι: «Δεν είναι πια για κανένα μυστικό, πως η τουρκική ιθύνουσα τάξη καλλιεργεί την σοβινιστική και επεκτατική πολιτική, για να αποσπάσει την προσοχή του τουρκικού λαού από τα οξύτατα κοινωνικά του προβλήματα. Ενώ ο τουρκικός λαός πεινά, η Τουρκία διαθέτει κολοσσιαίες δαπάνες για εξοπλισμούς, στους οποίους φιλοδοξεί μάλιστα να συμπεριλάβει και πυρηνικά όπλα.»¹⁹⁷

¹⁹² Εφημερίδα «Η Αυγή», στις 13-07-1976, σ. 1

¹⁹³ Φίλιας Β. ο.π., σ. 190-191

¹⁹⁴ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4509

¹⁹⁵ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 έως Μάρτιος 1975, σ. 662

¹⁹⁶ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 331

¹⁹⁷ Εφημερίδα «Η Αυγή», στις 01-07-1976, σ. 5

Όσον αφορά το θέμα της Χάγης, η υπαγωγή μιας διαφοράς μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας στη Χάγη αποτελούν ένα σοβαρό βήμα που μπορεί να εκτονώσει τις καταστάσεις.¹⁹⁸ Για την Ενωμένη Αριστερά η Χάγη αποτελεί μια άκρως θετική ενέργεια γιατί οι δύο χώρες, η Ελλάδα και η Τουρκία φτάνουν σε ένα τραπέζι διαπραγματεύσεων, σε ένα δικαστήριο συζητήσεων διαφορών, φεύγοντας από το στάδιο των απειλών πολέμου και των εκβιασμών.¹⁹⁹ Προφανής είναι η διαπίστωση ότι το κυπριακό πρόβλημα δεν μπορεί να απομονωθεί αφού επιδρά μόνιμα πάνω στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις.²⁰⁰

Για τις Βάσεις ο πρόεδρος της διοικούσας επιτροπής της Ενωμένης Αριστεράς υποστηρίζει ότι οι βάσεις των Αμερικάνων και του NATO αποτελούν προωθημένα φυλάκια του ιμπεριαλισμού και είναι κυριολεκτικά κατασκοπευτικά κέντρα. Και συνεχίζει «Έχει αποδειχτεί ότι ενώ οι βάσεις προστατεύουν ξένα συμφέροντα και βαθαίνουν την εξάρτηση της χώρας δεν μπόρεσαν να μας διαφυλάξουν και να μας προστατεύσουν κάθε φορά που κινδύνεψε η πατρίδα μας (1955 Κωνσταντινούπολη, Κύπρος 1974)».²⁰¹ Παρόλο το μεγάλο βάρος που φέρει η ιστορία της αριστεράς - και του ακόλουθου αντιαμερικανισμού- ο Ηλίας Ηλίου ψύχραιμα τονίζει ότι : «Χαιρετίζουμε την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την αναθεώρηση του καθεστώτος των βάσεων. Ίσως δεν καταστεί δυνατόν ή και σκόπιμο να προχωρήσουμε σε πλήρη κατάργηση. Μένει να αποδειχτούν ποιες βάσεις εξυπηρετούν το εθνικό συμφέρον. Μια αρχή θα πρέπει να γίνει». Στην συνέχεια τοποθετεί το θέμα στο ψυχροπολεμικό του πλαίσιο λέγοντας ότι οι Νατοϊκές Βάσεις γίνονται μαγνήτες θανάτου σε ενδεχόμενη σύρραξη των δύο υπερδυνάμεων.²⁰²

¹⁹⁸ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 - Μάρτιος 1975, σ. 663

¹⁹⁹ Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 - Μάρτιος 1975, σ. 664

²⁰⁰ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 382

²⁰¹ Πρακτικά της Βουλής, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, σ. 381

²⁰² Πρακτικά της Βουλής, Δεκέμβριος 1974 - Μάρτιος 1975, σ. 664

Όσον αφορά το NATO ο Ηλίας Ηλίου τονίζει την ανάγκη οριστικοποίησης της εξόδου μας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO²⁰³ και ότι: «Μέσα σε αυτό, από ψυχροπολεμική νοοτροπία, είχαμε προσανατολίσει την άμυνα μας εναντίον ανύπαρκτων κινδύνων, ενώ μέναμε ακάλυπτοι από τους μεγάλους, υπαρκτούς και παρόντες κινδύνους, από τις επεκτατικές τάσεις της τουρκικής κυβέρνησης και των στρατοκρατικών και άλλων ιμπεριαλιστικών που την στηρίζουν και την εξωθούν.²⁰⁴ Ο Ηλίας Ηλίου τονίζει ότι: «Δεν υποβλέπουμε σήμερα σε ανατροπή της κυβέρνησης Καραμανλή. Γι αυτό και δε θέτουμε θέμα εξόδου της χώρας από το πολιτικό σκέλος του NATO.»²⁰⁵ Αναγνωρίζεται η ανάγκη της σταδιακής απαγκίστρωσης από τον προσανατολισμό αυτό με μια διαδικασία που χρειάζεται πολύ προσοχή.²⁰⁶ Ενώ σαν τελική σκέψη προκρίνεται η επιθυμία για την κατάργηση των στρατιωτικών συνασπισμών του NATO και της Βαρσοβίας για να επικρατήσει η ειρηνική συνύπαρξη.²⁰⁷

Εν συνεχεία και όταν πλέον έχει γίνει αντικείμενο πολιτικών εντάσεων η προσπάθειες της κυβέρνησης για την ουσιαστική επιστροφή της Ελλάδας στο NATO μέσω «ειδικής σχέσης» η εφημερίδα « Η ΑΥΓΗ» προσπαθεί να δώσει την δική της διάσταση στα γεγονότα με τίτλο «Ενημέρωση και εθνική πολιτική» στις 21 Φεβρουαρίου του 1978 όπου αναφέρει ότι: «Η υπόθεση του επανεγλωβισμού μας στο στρατιωτικό NATO – και μάλιστα τη στιγμή που τα μεγάλα εθνικά μας θέματα παραμένουν ανοιχτά και διέρχονται μια οξύτατη φάση – η οποία εμφανίζεται με το ψευδώνυμο των «ειδικών σχέσεων», μεθοδεύτηκε από την αρχή χωρίς καμία επαρκής πληροφόρηση της Βουλής και του λαού για τον χαρακτήρα αυτού του νέου καθεστώτος των σχέσεων. Τώρα μαθαίνουμε από δημοσιεύματα του Τύπου, ότι οι ελληνικές προτάσεις έγιναν δεκτές από το NATO και ότι ως τον Ιούνιο «θα

²⁰³ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4510

²⁰⁴ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 328

²⁰⁵ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5454

²⁰⁶ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 4508

²⁰⁷ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5454

προσδιοριστεί η ειδική σχέση της χώρας μας με το ΝΑΤΟ» σύμφωνα με ανακοινώσεις των επισήμων κύκλων της συμμαχίας. Και μόνο το γεγονός ότι η κυβέρνηση εξακολουθεί να τηρεί σιγή για το θέμα, φανερώνει την ένοχη ανακολουθία και ασυνέπειά της σε σχέση με τις παλιότερες δηλώσεις της. Οι αμερικανονατοικοί εκβιασμοί και οι πιέσεις έφεραν το ποθούμενο αποτέλεσμα. Αν πάρουμε υπόψη ότι η νέα συμφωνία με το ΝΑΤΟ προβλέπει και ίδρυση ελληνικού στρατηγείου του ΝΑΤΟ στη Θεσσαλονίκη, δεν μένει κανένα περιθώριο αμφιβολίας ότι η ελληνική κυβέρνηση υπέκυψε πλήρως στις ατλαντικές πιέσεις. Και αυτό, τη στιγμή ακριβώς που εκδηλώνεται όλο και πιο καθαρά η εχθρότητα των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ απέναντι στα εθνικά μας συμφέροντα στο Κυπριακό και στο Αιγαίο. Ο Ελληνικός Λαός, που πλήρωσε μέχρι σήμερα πολύ ακριβά την ατλαντική πολιτική της ελληνικής Δεξιάς, κατέχεται από έντονη ανησυχία για τη βαθμιαία κατολίσθηση στη γνώριμη γραμμή της υποτέλειας, που εγκυμονεί μεγάλους εθνικούς κινδύνους. Γι αυτό και αξιώνει πλήρη ενημέρωση για την πορεία των εθνικών μας θεμάτων και εθνική πολιτική, για την προάσπιση της εθνικής μας ανεξαρτησίας και των εθνικών μας συμφερόντων.»²⁰⁸

Όσον αφορά την Σοβιετική Ένωση χαρακτηριστικές είναι οι απόψεις που εκφράζονται στην ίδια εφημερίδα στις 19 Φεβρουαρίου του 1978 με τίτλο «Μια καλή αρχή» όπου αναφέρεται ότι: «Η προσεχής επίσκεψη του κ. Παπαληγούρα στη Μόσχα, έπειτα από πρόσκληση της Σοβιετικής κυβέρνησης είναι ένα γεγονός που χαιρετίζεται από ολόκληρο τον ελληνικό λαό. Η τυφλή θητεία της Δεξιάς στην πολιτική της υποτέλειας στις ΗΠΑ και του χυδαίου αντικομμουνισμού είχε σαν επακόλουθο η Ελλάδα να μην έχει ουσιαστικά εξωτερική πολιτική, ακόμα και όταν πέρασε η κρίση του ψυχρού πολέμου κι οι ΗΠΑ αποκατέστησαν και διατηρούσαν άριστες σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση. Ο ζωώδης φόβος της άρχουσας ολιγαρχίας μπροστά στην ορμητική ανάπτυξη του δημοκρατικού και προοδευτικού κινήματος στη χώρα μας την έκανε να θυσιάζει πρόθυμα την εθνική ανεξαρτησία και το εθνικό συμφέρον στην ταξική της προστασία και τη μονοπώληση της εξουσίας. Δεν είναι

²⁰⁸ Εφημερίδα « Η Αυγή», στις 21-02-1978, σ. 2

ανάγκη να είναι κανείς κομμουνιστής ή και απλά αριστερός για να αντιληφθεί σήμερα την απλή αλήθεια πως ιδιαίτερα, για μια χώρα σαν τη δική μας, μια πολιτική αντιπαράθεση προς την ΕΣΣΔ αποτελεί ουσιαστικά εθνική αυτοκτονία. Χρειαζόμαστε την ανάπτυξη των πιο φιλικών σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση και με το σοσιαλιστικό χώρο γενικότερα, σαν αναγκαίο στοιχείο μιας πολιτικής εθνικής ανεξαρτησίας και υπεράσπισης των εθνικών μας συμφερόντων από την ιμπεριαλιστική επιβουλή που γίνεται κάθε μέρα και πιο πιεστική.»²⁰⁹

Τέλος όσον αφορά το θέμα της ένταξης στην ΕΟΚ ο Ηλίας Ηλίου συμφωνεί στην ένταξη της Ελλάδας και υποστηρίζει ότι υπάρχει η δυνατότητα να «αγωνισθούμε ώστε η σημερινή Ευρώπη των μονοπωλίων να γίνει Ευρώπη των εργαζομένων».²¹⁰ Επίσης «Η ΕΔΑ συμφωνεί με την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Δεν αποκρούει τη συνεργασία με το ξένο κεφάλαιο ή την τεχνική συνεργασία, χωρίς όμως προνόμια και εκχωρήσεις». Εκ των υστέρων αποδείχτηκε ότι η ένταξη στην ΕΟΚ βοήθησε να αναπτυχθούν ρήγματα στην αμερικανική απόλυτη οικονομική κυριαρχία στην Ελλάδα και στην διαδικασία της αποδέσμευσης της οικονομίας και της πολιτικής από τον αποπνικτικό εναγκαλισμό με τις ΗΠΑ.²¹¹

6.3 Αριστερά & ΠΑΣΟΚ

Η σχέση της αριστεράς με το ΠΑΣΟΚ την περίοδο αυτή ήταν πολυκύμαντη και σίγουρα δεν μπορεί να αποτελέσει, λόγω του όγκου και της πολυπλοκότητας των θεμάτων, αντικείμενο αυτής της εργασίας. Μόλα ταύτα θα γίνει αναφορά των σκέψεων για τον τρόπο με τον οποίο το ΠΑΣΟΚ κατάφερε να «υιοθετήσει» τα αριστερά οράματα και να εκπαραθυρώσει τον πολιτικό λόγο των άλλων αριστερών κομμάτων. Το «Μπλοκ της αλλαγής» που διαμορφώθηκε εκείνα τα χρόνια, η άτυπη δηλαδή συμμαχία του ΚΚΕ με το ΠΑΣΟΚ, στηρίχτηκε κυρίως στην αντιδεξιά

²⁰⁹ Εφημερίδα «Η Αυγή», στις 19-02-1978, σ. 2

²¹⁰ Πρακτικά της Βουλής, Μάιος 1976, σ. 5455

²¹¹ Μπρακατσούλας Β. ο.π., σ. 321

υπόσταση του κόμματος του Παπανδρέου. Το παράδοξο της υπόθεσης είναι ότι εκτός της συμμαχίας έμεινε το ΚΚΕ εσωτερικού, κυρίως λόγω αντιδράσεων στο εσωτερικό του κόμματος, αλλά και εξαιτίας των αναλύσεων του για το ρόλο του ΠΑΣΟΚ και του Παπανδρέου στην παρεμπόδιση της ανάπτυξης του κομμουνιστικού κινήματος και του κυματοθραύστη των λαϊκών ψήφων υπέρ της Δεξιάς, που σε διαφορετική περίπτωση θα πήγαιναν στην Αριστερά.²¹²

Πολλοί στην Αριστερά δεν θεωρούσαν το ΠΑΣΟΚ κομμάτι της αριστερής μαρξιστικής παράδοσης γιατί *«Το αίτημα για αλλαγή και δικαιοσύνη δεν αρκεί για την τοποθέτηση κάποιου κόμματος στο μαρξιστικό στρατόπεδο. Ο Μαρξισμός επιδιώκει την ριζική αναδιάρθρωση των κοινωνικών δομών και των κοινωνικών σχέσεων. Το ΠΑΣΟΚ δεν είναι μαρξιστικό κόμμα»*²¹³. Από την άλλη μεριά το ΠΑΣΟΚ εφάρμοσε διμέτωπο πολιτικό αγώνα και προς τη Δεξιά και προς την Αριστερά δημιουργώντας έναν πολιτικό λόγο της κεντροαριστεράς η οποία στη Μεταπολίτευση αυτοπροσδιορίζεται ως δημοκρατική προοδευτική παράταξη και προσπαθεί να στοιχειοθετήσει την ηθική της υπεροχή εκδηλώνοντας τη διάθεση ενοχοποίησης της δεξιάς παράταξης συνολικά για την υπονόμευση της εθνικής ανεξαρτησίας.²¹⁴

Στην νέα πατριωτική ιδεολογία όπου η αυτονομία και η αυτάρκεια της Ελλάδας ήταν δύο στοιχεία που είχαν κεντρικό ρόλο η προσέγγιση κυρίως του ΚΚΕ με τη ΕΣΣΔ προκαλούσε σε πολλούς δεύτερες σκέψεις γιατί ερχόταν σε αντίθεση με τις θέσεις περί εθνικής ανεξαρτησίας. Γενικότερα ο «αυταρχισμός» της Σοβιετικής Ένωσης ήταν ένα σοβαρό πρόβλημα για εκείνους στην ελληνική Αριστερά που δεν ανήκαν στο ΚΚΕ. Ταυτόχρονα με το άνοιγμα του πολιτικού συστήματος, την νομιμοποίηση του ΚΚΕ και την κατάργηση όλων των αντικομμουνιστικών μέτρων, δεν προσφέρεται

²¹² Ψαρράς Δ., «Ο γρίφος του πατεριναλιστικού σοσιαλισμού», ειδικό ένθετο της «Εφημερίδας των Συντακτών» στις 25-06-2016 *Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η Αριστερά*, επιμέλεια Κωστόπουλος Τ. – Ψαρράς Δ., σ. 27

²¹³ Φίλιας Β. ο.π., σ. 96

²¹⁴ Λιαλιούτη Τ. (2015), «Αντιαμερικανισμός και εθνικό αφήγημα της Μεταπολίτευσης», συλλογικό *Μεταπολίτευση. Η Ελλάδα στο μεταίχμιο των δύο αιώνων*, επιμέλεια Αυγερίδης Μ., Γαζή Ε., Κουρνέτης Κ., εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα σ. 200

η αναγκαία υποστήριξη για τα νέα κοινωνικά κινήματα και τις νέες μορφές λαϊκής συμμετοχής λόγω της αυταρχικής δομής των κομμάτων της Αριστεράς.²¹⁵

«Υπάρχει μια αμηχανία της Αριστεράς, η οποία βρίσκεται αρκετά στριμωγμένη, στο πώς αντιμετωπίζει την υιοθέτηση αποσπασμάτων του λόγου της, συνθημάτων, στόχων από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ. Και αυτή η αμηχανία καταγράφηκε σε μια σειρά θέματα. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι, αν τα βάλουμε σε μια σειρά, είναι ασύμπτωτα, δηλαδή θα δούμε ότι είναι ένα τοπίο πολύ διαφορετικών πραγμάτων. Είναι η ίδια η έννοια του σοσιαλισμού που στον λόγο εκείνης της εποχής κατακτάται από τη μια μέρα στην άλλη, είναι το πώς διακηρύχθηκαν και πώς υλοποιήθηκαν θεσμοί συμμετοχής και αυτοδιοίκησης, είναι τα συνδικάτα και οι συνεταιρισμοί, είναι η ύπαιθρος με την αλματώδη της ανάπτυξη επί ΠΑΣΟΚ, αλλά και οι διορισμοί, οι «ημέτεροι», η πλασματική παραγωγή, οι «εργατοπατέρες». Καθένα από τα θέματα αυτά αγγίζει πτυχές, όρους ύπαρξης, διακηρύξει της Αριστεράς. Κι έτσι έχουμε, από τη μια πλευρά, την —έστω και καλυμμένη— καταγγελία της στρέβλωσης και, από την άλλη, τη διάσωση της αξίωσης που ενυπάρχει στις πασοκικές αναφορές. Το πρώτο πιο έντονα τότε, το δεύτερο πιο έντονα τώρα, αλλά πράγματι ως πρόβλημα προς επίλυση, ως πρόβλημα επανασύνδεσης της οργανωμένης Αριστεράς με τις ταξικές διεκδικήσεις που εκφράζονται με το επίθετο «λαϊκός. Το υποκείμενο που διεκδικούσε η αριστερά, τουλάχιστον ένα μέρος της, ήταν η λαικότητα ως μέσον χειραφέτησης των πολιτών, ως μέσον συνειδητοποίησης των ατόμων ως πολιτών. Για την ανανεωτική αριστερά η ουσία του προβλήματος βρισκόταν στο εξής: το συγκροτητικό στοιχείο του ελληνικού έθνους η λαικότητά του- ήταν η Ευρωπαϊκότητά του και όχι μία δήθεν καθ' ημάς ανατολικότητα. Η απόσταση της Αριστεράς, κατά την περίοδο παντοκρατορίας του ΠΑΣΟΚ, από τις πρακτικές που επικρίθηκαν ως «λαϊκισμός» έχει επομένως κατ' ανάγκη διττές και ίσως αντιφατικές ρίζες. Τώρα αν είναι «ελιτισμός», όπως την αποκάλεσα με μια λέξη πολύ έντονα φορτισμένη αλλά και συνδεδεμένη με θεωρητικές συζητήσεις για τη σχέση Αριστεράς και πολιτισμού, νομίζω πως θέλει και προσοχή και εξέταση.

²¹⁵ Κουμανταράκη, Α, Τσακίρης Θ, Οι αγνοημένες όψεις της μεταπολίτευσης, Από το εργοστασιακό κίνημα στην κομματικοποίηση των συνδικάτων, Εφημερίδα «Η Εποχή», στις 27-07-2014, σ. 30

Ξαναλέω πάντως πως ένα νήμα, νήμα βιογραφικό αλλά και σχημάτων λόγου, συνδέει την τότε κατηγορία με αυτήν που τώρα διατυπώνεται εναντίον της Αριστεράς.»²¹⁶

Συμπερασματικά:

Παρά τη διάσπαση στο χώρο της Αριστεράς, η Μεταπολίτευση κατάφερε να συνενώσει σε μια εκλογική συνεργασία τα κυριότερα κομμάτια της. Έτσι το φθινόπωρο του 1974 προέκυψε η Ενωμένη Αριστερά η οποία αποτελούταν κυρίως από την ΕΔΑ, το ΚΚΕ και το ΚΚΕ εσωτερικού. Πρόεδρος και εξέχουσα φυσιογνωμία ήταν ο Ηλίας Ηλίου ο οποίος συνέδεε την προδικτατορική ΕΔΑ με την Ενωμένη Αριστερά.

Ο πρόεδρος της ΕΔΑ υποστηρίζει ότι η Ελλάδα θα πρέπει να ασκήσει μια εξωτερική πολιτική ανεξάρτητη και αυτόνομη και η οποία θα πρέπει να αναζητήσει τα στηρίγματα χωρίς προκαταλήψεις μεταξύ δυτικών, ανατολικών ή αδέσμευτων κρατών. Η Ενωμένη Αριστερά θεωρεί τα σύνορά της Ελλάδας οριστικά, δεν διεκδικεί τίποτα από κανέναν αλλά και δεν παραχωρεί και τίποτα σε κανέναν. Η ένταση αυτή μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας οδηγεί σε ένα φρενήρη δρόμο εξοπλισμών που θα έχει ως αποτέλεσμα την χρεωκοπία των δύο χωρών. Ο Ηλίας Ηλίου στηρίζει την παραπομπή του θέματος της Υφαλοκρηπίδας στη Χάγη γιατί έτσι ξεφεύγουν οι δύο χώρες από το στάδιο των απειλών πολέμου και εκβιασμών.

Ο Ηλίας Ηλίου πιστεύει ότι είναι θετικό βήμα ή ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ότι με την πάλη θα πρέπει να μετατραπεί η Ευρώπη των μονοπωλίων σε Ευρώπη των εργαζομένων. Για το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ ο πρόεδρος της ΕΔΑ πιστεύει ότι οι επιδιώξεις των ΗΠΑ στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή υποκινούν τις διεκδικήσεις της Τουρκίας και την επεκτατική πολιτική της ενώ η

²¹⁶ Αναγνωστοπούλου Σ., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ – Εφημερίδα Αυγή, Νοέμβριος 2014, σ. 36,37

έξοδος από το ΝΑΤΟ πρέπει να ολοκληρωθεί, έστω και σταδιακά. Τέλος για τις Βάσεις ο Ηλίας Ηλίου επισημαίνει ότι αν δεν καταστεί δυνατόν η Ελλάδα να προχωρήσει σε πλήρη κατάργηση να αποδειχτεί ποιες βάσεις εξυπηρετούν το εθνικό συμφέρον.

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Την ώρα που η Ελλάδα περνούσε από τη Χούντα των Συνταγματαρχών στην οικουμενική κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, η Δύση ζούσε την δική της μετάβαση σε μία σοβαρή οικονομική ύφεση με αποτέλεσμα οξύτατες οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Αύξηση του πληθωρισμού και της ανεργίας, εμφάνιση μαζικών πολιτικών κινημάτων για την Ειρήνη, τον Πυρηνικό αφοπλισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα κινήματα αυτά απέρριπταν την καθιερωμένη διπολική ψυχροπολεμική αντιπαλότητα και χαρακτηρίζονταν από αντι-ιμπεριαλιστικό και Αντιαμερικανικό πολιτικό λόγο.

Η απειλή μιας ένοπλης σύρραξης με την Τουρκία πιέζει την Ελλάδα να αναπροσαρμόσει το Αμυντικό της δόγμα από τον Βορρά προς την Ανατολή. Για την Νέα Δημοκρατία η ένταξη της Ελλάδας στην Ενωμένη Ευρώπη θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την ειρηνική επίλυση των προβλημάτων με την Τουρκία. Η διευθέτηση των διμερών προβλημάτων θα προέκυπτε από την προσφυγή της Ελλάδας στους διεθνείς οργανισμούς και το διεθνές δικαστήριο. Η ειρηνική προσέγγιση και ο φιλοδυτικός προσανατολισμός των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας εξυπηρετούσε και έναν άλλο σκοπό: την ανάγκη διατήρησης της συνοχής της Ατλαντικής Συμμαχίας σε μία πολύ ευαίσθητη περιοχή του κόσμου.

Τα νέα δεδομένα τοποθετούσαν την εξωτερική πολιτική της χώρας σε ένα νέο πλαίσιο: Το μετεμφυλιακό ιδεολόγημα της εθνοφροσύνης κατέρρευε και μαζί του κατέρρευε και ο εξοβελισμός της Αριστεράς από το εθνικό σώμα. Η Τουρκική κατοχή της μισής Κύπρου στέρησαν από τη Δεξιά την αξιοπιστία της ως θεματοφύλακα των εθνικών συμφερόντων. Η ελληνική Αριστερά αναβαπτισμένη, συγκροτεί έναν αριστερό πατριωτικό λόγο που δομείται σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο βρίσκεται η τουρκική επιθετικότητα, η οποία έχει μόνο μερική αυτονομία, ενώ σε δεύτερο επίπεδο, πίσω από τον τουρκικό επεκτατισμό βρίσκεται ο αμερικανικός

ιμπεριαλισμός για την διαίωνιση της δυτικής κυριαρχίας στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο. Οι Έλληνες δυσπιστούσαν προς τις ΗΠΑ η οποία είχε στηρίξει την Χούντα της 21ής Απριλίου και αδιαφόρησε για την τουρκική απόβαση στην Κύπρο. Ο παρεμβατικός ρόλος των ΗΠΑ στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο πόλεμο και η κυπριακή τραγωδία κληροδότησαν στην Ελλάδα ως τις μέρες μας έναν ισχυρό αντιαμερικανισμό που εκφράζει και κόμματα με αντίθετη ιδεολογική κατεύθυνση.

Η Νέα Δημοκρατία είναι το κόμμα που ίδρυσε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής το 1974 και εκπροσωπεί την συντηρητική παράταξη. Η ιδέα περί εθνικού συμφέροντος είναι άμεσα συνυφασμένη με την πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική ταύτιση με τις χώρες της Δύσης και των ΗΠΑ. Το κυβερνών κόμμα θέτει τις βάσεις για μια νέα αναβαπτισμένη δυτικόστροφη εξωτερική πολιτική, μια πολιτική και πάλι σταθερά αντικομμουνιστική, που όμως πλέον δεν εκφράζεται από τις πρακτικές αλλοτινών καιρών, αλλά νομιμοποιείται μέσα από την επιλογή της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή κοινότητα ως αντιστάθμισα στην τουρκική επιθετικότητα. Μετά την κατάρρευση της εθνοφροσύνης το κυβερνητικό κόμμα αντιμετώπιζε μια διογκούμενη και αποτελεσματική ιδεολογική επίθεση από την Αριστερά και κυρίως από το ΠΑΣΟΚ όπου κύρια στοιχεία της ήταν ο Αντιαμερικανισμός και το αντιδυτικό πνεύμα. Η νέα πολιτική συνθήκη της συντηρητικής παράταξης προσδιόριζε την θέση της Ελλάδας και πάλι στον «ελεύθερο κόσμο» με τη διαφορά όμως ότι εγκαταλείφθηκε η μονοδιάστατη προσήλωση στις ΗΠΑ και επιδιώχθηκε η στενότερη συνεργασία με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η συνεργασία αυτή θα προσέφερε την επιθυμούμενη ασφάλεια σε μια κρίσιμη περίοδο για τη χώρα ενισχύοντας την διπλωματική της δυνατότητα. Τα πολιτικά, οικονομικά και γεωστρατηγικά συμφέροντα της χώρας, σχεδόν αυθύπαρκτα και υπερβατικά, ένωναν την Ελλάδα με την Ευρωπαϊκή Δύση. Για τον Καραμανλή η ασφάλεια των εθνικών συμφερόντων εξουδετέρωνε την υποχρέωση του κοινοβουλευτικού ελέγχου της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας.

Η ψυχροπολεμική ύφεση δίνει την δυνατότητα στην Νέα Δημοκρατία για την ανάπτυξη διμερών οικονομικών σχέσεων με την ΕΣΣΔ και την προώθηση της Βαλκανικής συνεργασίας. Με τα ανοίγματα αυτά η κυβέρνηση προσπαθούσε να

εξασφαλίσει τα βόρεια σύνορα της χώρας σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου που τότε ήταν πολύ πιθανός. Ταυτόχρονα ο Καραμανλής θα προσπαθούσε να μεταφέρει και ενός είδους πίεση προς τις ΗΠΑ, ώστε την κατάλληλη στιγμή να αποκομίσει οφέλη όσον αφορά τα Ελληνοτουρκικά. Η Νέα Δημοκρατία, παρ' όλο το θετικό διμερές κλίμα με την ΕΣΣΔ, δεν παρέκκλινε της κατεύθυνσης της εξωτερικής πολιτικής και του πνεύματος «ανήκουμε στην Δύση». Η έξοδος της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO μαρτυρούσε την δυσαρέσκεια της Ελληνικής συντηρητικής παράταξης προς τη Δύση, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν έδειχνε και αλλαγή στην κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής. Στην αφήγηση της Νέας Δημοκρατίας, η Δύση παρουσιαζόταν να τρέφει μόνο φιλικά αισθήματα για την Ελλάδα αφού δέχονταν να εντάξει την Ελλάδα στην ευρωπαϊκή οικογένεια, μια ωραιοποιημένη και αφελής προσέγγιση που παραγνώριζε τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα της Δύσης. Η φιλοδυτική πολιτική για τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας ήταν ο μόνος συνεπής δρόμος της εξωτερικής πολιτικής, ο δρόμος χωρίς επικίνδυνες αντιφάσεις. Η Ελληνική Αριστερά για τον Καραμανλή είναι απροσάρμοστη σε σχέση με αυτήν της Ευρώπης, πράγμα που υποδεικνύει την υπεροχή της δυτικής διανόησης έναντι των τρίτων, ακόμη και στο πολιτικό πεδίο της Αριστεράς. Ο χαρακτηρισμός της Ελληνικής Αριστεράς ως αναχρονιστικής στόχο έχει να προβάλλει αριστερόστροφα το επιχείρημα της ευρωπαϊκής ένταξης της Ελλάδας, μέσα από την σοσιαλιστική ανάγνωση της Ευρώπης.

Στην Ελλάδα του 1974 δύο ήταν τα επίδικα : Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας ύστερα από την επτάχρονη χούντα και η ασφάλεια της χώρας που απειλούνταν από το ξέσπασμα ενός Ελληνοτουρκικού πολέμου. Η μετεμφυλιακή εθνοκτροφούσα είχε τοποθέτησε την Αριστερά στο σκαμνάκι της εθνικής προδοσίας, ηθικά καταδικασμένη στον εθνικό πολιτικό λόγο. Μέχρι το 1974 οι ίδιες πολιτικές δυνάμεις, σε διαφορετικά κομματικά σχήματα, είχαν κυβερνήσει τη χώρα και είχαν αναγάγει την αρχή της ταύτισης της εθνικής ασφάλειας με εκείνη του Δυτικού κόσμου σε ουσιώδες συστατικό της εσωτερικής πολιτικής τάξης. Τα γεγονότα της Κύπρου το καλοκαίρι του 1974 ανέτρεψαν τα πάντα. Στο βαθμό που η συντηρητική παράταξη δεν ήταν σε θέση να δώσει ικανοποιητική απάντηση στις τουρκικές

απειλές στο Αιγαίο, η αμφισβήτηση του δυτικού παράγοντα από την Αριστερά ήταν φυσικό να έχει ευρεία απήχηση στις λαϊκές μάζες. Αυτό συνιστά και μια σημαντική τομή της μεταπολίτευσης: Είναι το τέλος της εποχής αποκλεισμού της αριστεράς από την εθνική αφήγηση και η έναρξη μιας νέας όπου κατασκευάζεται ένας αριστερός πατριωτικός λόγος που κεντρικό του σημείο είναι ο Αντιαμερικανισμός.

Η Νέα Δημοκρατία, το ιδεολογικό τέκνο του παλιού μετεμφυλιακού κατεστημένου και της αναβαπτισμένης δημοκρατικής και φιλελεύθερης ιδεολογίας αποτελεί την γέφυρα και την συνέχεια της συντηρητικής παράταξης με τη μεταπολίτευση. Για να θεμελιωθεί η νέα φιλελεύθερη αστική δημοκρατία ήταν απαραίτητο για την συντηρητική παράταξη να αναδιατάξει τον πολιτικό της λόγο στο συνεχές της ιδέας του έθνους και της προάσπισης των εθνικών συμφερόντων με σταθερή αναφορά στη Δύση. Η συνέχεια αυτή ορίζεται στον πολιτικό λόγο της Νέας Δημοκρατίας και από τον ίδιο των Καραμανλή που επισημαίνει ότι η Νέα Δημοκρατία υιοθετεί τα θετικά και τα χρήσιμα της παράδοσης, σε αντιδιαστολή βέβαια με τον Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ που φαινομενικά τουλάχιστον εκπροσωπούν την πλήρη ρήξη με το παρελθόν.

Και ενώ οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας που ακολούθησαν τη πτώση της χούντας προσπάθησαν να διαχειριστούν τα ελληνοτουρκικά θέματα που ανέκυψαν με νομικές και διπλωματικές ενέργειες ο Ανδρέας Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ είχαν διαφορετική άποψη. Για αυτούς η Ελλάδα δεν είχε καμία θέση στο ΝΑΤΟ και στην ΕΟΚ και απέναντι στην Τουρκία υποστήριζαν μια δυναμική και άκαμπτη πολιτική, που στο κέντρο της ήταν η θεώρηση ότι το Αιγαίο είναι ελληνικό και ότι κάθε διαπραγμάτευση θα οδηγούσε σε παραχώρηση εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων. Τελικά η καλύτερη λύση για την αποφυγή του πολέμου, που ήταν πιθανός, ήταν η δυναμική και επιθετική πολιτική.

Για τον Παπανδρέου η Νέα Δημοκρατία ακολουθεί εθελόδουλη, φιλοδυτική - φιλοαμερικανική πολιτική εξάρτησης που οδηγεί σε Εθνικές παραχωρήσεις. Στον αντίποδα με τη Νέα Δημοκρατία το ΠΑΣΟΚ πιστεύει ότι η διασφάλιση της ειρήνης θα επιτευχθεί μόνο με σκληρή θέση και προειδοποίηση πως κάθε παραβίαση θα

οδηγήσει σε δυναμική αντιμετώπιση. Η ασάφεια, η υποχωρητικότητα και η διαλλακτικότητα της ελληνικής κυβέρνησης θα αποθρασύνει την Τουρκία και θα οδηγήσει σε πόλεμο. Η ειρήνη θα διασφαλιστεί με την προειδοποίηση πως κάθε παραβίαση θα οδηγήσει σε δυναμική αντιμετώπιση και πως ο κίνδυνος πολέμου θα αποτραπεί με τον προσδιορισμό του Ελληνικού εθνικού χώρου με τον ορισμό της υφαλοκρηπίδας. Στη λογική του Παπανδρέου δεν υπάρχουν περιθώρια για διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, αφού κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με κάποιες εθνικές παραχωρήσεις, αλλάζοντας ταυτόχρονα και το νομικό καθεστώς του Αιγαίου. Όσον αφορά την Κύπρο το ΠΑΣΟΚ ζητούσε την διεθνοποίηση του ζητήματος ασκώντας κριτική στην κυβέρνηση για ΝΑΤΟποίησή του. Ταυτόχρονα ο Παπανδρέου εξέφρασε και την διαφωνία του για την πρόταση της κυβέρνησης Καραμανλή προς την Τουρκία για την υπογραφή ενός συμφώνου μη επιθέσεως αφού η εθνική ασφάλεια της Ελλάδας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με εκείνη της κατεχόμενης Κύπρου.

Η συντηρητική παράταξη με τη φιλοαμερικάνικη και φιλοδυτική πολιτική της φαινόταν ότι δεν ήταν σε θέση να δώσει ικανοποιητική απάντηση στις τουρκικές απειλές στο Αιγαίο. Αυτό το κενό ασφάλειας στην ελληνική εξωτερική πολιτική έσπευσε να εκμεταλλευτεί η Αριστερά με την αμφισβήτηση του δυτικού παράγοντα που όπως ήταν φυσικό να έχει ευρεία απήχηση στην ελληνική κοινωνία. Αυτή η κρίση της πολιτικής νομιμοποίησης δίνει την ευκαιρία στον Ανδρέα Παπανδρέου με το ριζοσπαστικό του λόγο να καρπωθεί μέρος του «εθνικού χώρου» που έως τότε εκφραζόταν προνομιακά από την εθνοφροσύνη.

Ο νέος αριστερόστροφος εθνικό – λαϊκός λόγος του ΠΑΣΟΚ συνιστά μια βαθιά τομή, στην εθνική αφήγηση. Το Πασοκικό αφήγημα περί της Δεξιάς – Αντιδεξιάς με κεντρικό πατριωτικό σύνθημα «η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες» έχει σαφής αντιιμπεριαλιστικές, αντιευρωπαϊκές και αντινατοϊκές εκφάνσεις. Στο νέο εθνικό σώμα, στη νέα αριστερόστροφη εθνική ταυτότητα υπήρχαν όπως και πριν εσωτερικοί εχθροί αλλά και εξωτερικές απειλές, μόνο που τώρα είχαν διαφορετικό πρόσημο, το πρόσημο του αντιιμπεριαλιστή λαού, που εξέφραζε το ΠΑΣΟΚ. Ο όρος «λαός» διευρύνεται και συναντά το έθνος το οποίο κινδυνεύει από έξωθεν

επεμβάσεις και επιβουλές έως ότου τελικά κατοχυρωθεί η πολιτική ανεξαρτησία. Σε αυτόν τον πολιτικό λόγο, παρότι δεν διεκδικείται καμία ιστορική συνέχεια και ενέχει σημάδια ολικής ρήξης με το παρελθόν, μπορούμε να διακρίνουμε ξεκάθαρα την συσχέτιση του με τους δημοκρατικούς και προοδευτικούς αγώνες του ελληνικού λαού στον 20ό αιώνα τους οποίους επικαλείται ο Ανδρέας Παπανδρέου συχνά πυκνά στο λόγο του. (ΕΑΜ, ΕΔΑ, ανένδοτο της Ένωσης Κέντρου).

Ο Παπανδρειακός λόγος καταφέρνει να συσχετίσει την εθνική ανεξαρτησία με την σοσιαλδημοκρατία διαφέροντας από τους συστημικούς ομόλογούς του στην Δυτική Ευρώπη, όπου η σοσιαλδημοκρατία αν μη τι άλλο εκείνη τη περίοδο έχει χάσει την ορμή της και σε κάποιες περιπτώσεις έχει συνδυαστεί με το κράτος καταστολής (βλέπε Γερμανία). Στο κυρίως σώμα της εργασίας προσπάθησα να εντοπίσω τα στοιχεία των τριών ιδεολογιών του εθνικισμού, του πατριωτισμού και του λαϊκισμού στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ, ώστε να αποκρυσταλλωθεί η σύνθετη αυτή σχηματοποίηση. Η απάντηση λοιπόν στο ερώτημα που τέθηκε πρωτύτερα για την εθνικιστική χροιά του πολιτικού λόγου του ΠΑΣΟΚ είναι περιττή. Ο πολιτικός λόγος του ΠΑΣΟΚ περιλαμβάνει μια σύνθετη εθνικολαϊκή αφήγηση με την δυνατότητα πολλαπλών ερμηνειών. Ο εύπλαστος εθνικιστικός συμβολισμός, αλλά και ο υπερταξικός χαρακτήρας του εθνικιστικού λόγου έδωσαν την ευκαιρία στο ΠΑΣΟΚ να «λαϊκοποιήσει» επιφανειακά το έθνος και εν μέρει να οικειοποιηθεί τον εθνικό χώρο και τα συμφραζόμενα του. Στην προσπάθειά του αυτή όμως δεν φάνηκε να καταφέρνει να δημιουργήσει τομές στην εθνική πρόσληψη αφού δεν τέθηκαν στα ελληνοτουρκικά ζητήματα και προτάγματα της αριστεράς που είναι αντίθετα με τους εθνικιστικούς πολεμόχαρους κύκλους. Στο ερώτημα για το αν κατάφερε τελικά το ΠΑΣΟΚ μέσα από τον πολιτικό του λόγο να φέρει την αλλαγή στην ουσιαστική πρόσληψη της έννοιας του έθνους, εκ του αποτελέσματος θα απαντούσα πως όχι. Νομίζω ότι μια τέτοια αλλαγή στην ουσία της εθνικής πρόσληψης, δηλαδή στην μεταβολή του προσδιορισμού του έθνους με βάση το χρώμα, τη φυλή και τη θρησκεία σε έθνος που προσδιορίζεται αποκλειστικά από το πολιτικό υποκείμενο, δεν πραγματοποιήθηκε.

Η Ένωση Κέντρου που κατόπιν μετονομάστηκε σε Ε.ΔΗ.Κ προσπάθησε να συνεχίσει την προδικτατορική δημοκρατική παράδοση του «κεντρώου» πολιτικού χώρου. Οι συνθήκες βέβαια τώρα είναι κατά πολύ διαφορετικές. Η ελληνική κοινωνία μετά από την επτάχρονη χούντα και το πλήγμα της Κύπρου φαίνεται έτοιμη να κάνει ριζοσπαστικά βήματα.

Σε αυτές τις συνθήκες ο κεντρώος πολιτικός χώρος προσπαθεί να επιβιώσει ανάμεσα στις συμπληγάδες των δύο μεγάλων ιδεολογιών, του φιλελευθερισμού και του Σοσιαλισμού και να αναδιατάξει τον πολιτικό του λόγο. Σε αυτήν την περίοδο που μελετάμε το κόμμα της Ένωσης Κέντρου ανασυντάσσεται μετά την μείωση της εκλογικής του δύναμης στις εκλογές του 1977 και τη θέση του προέδρου αναλαμβάνει ο Ιωάννης Ζίγδης. Ο νέος πρόεδρος θα προσπαθήσει να «απογαλακτιστεί» τρόπον τινά από τη Νέα Δημοκρατία του Καραμανλή, πιστεύοντας ότι η εκλογική πτώση οφείλονταν σε αυτό.

Ο Γεώργιος Μαύρος πιστός στην ιδέα του τουρκικού αναθεωρητισμού και υποστήριζε ότι η Τουρκία κάθε τόσο αναζητά και ένα νέο πρόβλημα σε σχέση με την Ελλάδα και ότι δεν πρέπει να κάνουμε διάλογο με την Τουρκία υπό πίεση. Κατά τα άλλα επικροτεί τις προσπάθειες της κυβέρνησης για λύσεις εντός του διεθνούς δικαίου όταν υπάρχουν διαφορές (Υφαλοκρηπίδα – Χάγη, ελληνοτουρκικό σύμφωνο μη επιθέσεως). Για το κυπριακό συντάσσεται και αυτός με τη διεθνοποίηση του ζητήματος και πιστεύει ότι τελικά η Τουρκία λόγω εσωτερικών παραγόντων έχει μεγαλύτερη ανάγκη να λύσει το θέμα. Για την Ε.ΔΗ.Κ ο ρόλος των ΗΠΑ δεν είναι ουδέτερος, αλλά είναι φιλοτουρκικός γιατί ενισχύει την επιθετικότητα και την αδιαλλαξία των Τούρκων, και μάλιστα προσάπτει και προσωπικές ευθύνες στον Κίσινγκερ. Όσον αφορά τις Νατοϊκές βάσεις, αλλά και την αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ η Ένωση Κέντρου συντάσσεται πλήρως με τις θέσεις της Νέας Δημοκρατίας, αφού άλλωστε ο Γεώργιος Μαύρος ήταν και υπουργός εξωτερικών εκείνη την περίοδο. Η ασφάλεια της χώρας μας, που είναι το επίδικο τη συγκεκριμένη περίοδο, είναι όχι μόνο θέμα εξοπλισμών αλλά και θέμα πολιτικών και διπλωματικών χειρισμών. Σε αυτό το πλαίσιο η ασφάλεια της Ελλάδας εξαρτάται από την Ευρώπη (στην οποία η Ελλάδα ανήκει) και όχι από τις

ΗΠΑ, την ΕΣΣΔ ή τον τρίτο κόσμο. Όσον αφορά τις σχέσεις μας με τη Σοβιετική Ένωση ο αρχηγός της ΕΔΗΚ πιστεύει ότι είναι καλές αλλά βρίσκονται σε μια αδικαιολόγητη στασιμότητα.

Ο επόμενος αρχηγός της ΕΔΗΚ Ιωάννης Ζίγδης, προσπάθησε να κλιμακώσει την κριτική του απέναντι στην κυβέρνηση υποστηρίζοντας ότι η πολιτική της Νέας Δημοκρατίας είναι μια πολιτική ικέτη, μια πολιτική κατευνασμού τύπου CHAMBERLAIN που τελικά θα έχει ολέθρια αποτελέσματα. Εντοπίζει δύο μεγάλα λάθη στην Κυβέρνηση Καραμανλή: το ένα είναι η δήθεν αποχώρηση από το ΝΑΤΟ, η οποία δεν εφαρμόστηκε αλλά κληροδότησε όμως όλα τα μειονεκτήματα και το δεύτερο λάθος είναι η βιαστική αίτηση εντάξεως στην ΕΟΚ. Αυτό που χρειάζεται η Ελλάδα στις εξωτερικές υποθέσεις είναι η πολιτική πυγμής, μιας και λόγου των συνθηκών μπορεί να παίξει το ρόλο τροχονόμου των μεγάλων δυνάμεων.

Η Ένωση Κέντρου παρότι διεκδίκησε την συνέχεια και την κληρονομιά του Γεωργίου Παπανδρέου, δεν κατάφερε να αρθρώσει αυτόνομο πολιτικό λόγο όσον αφορά τα ελληνοτουρκικά ώστε να διαφοροποιηθεί από τη Νέα Δημοκρατία και τις συντηρητικές θέσεις της. Η ταύτιση των απόψεων των δύο κομμάτων είναι πολύ μεγάλη τόσο για την ΕΕ όσο και για τις ΗΠΑ το ΝΑΤΟ, αλλά και τελικά για τον τρόπο αντιμετώπισης της Τουρκίας. Ο πολιτικός λόγος της Ένωσης Κέντρου όλο αυτό το διάστημα εστιάστηκε σε λάθος χειρισμούς ή διαδικασίες της κυβέρνησης χωρίς να αμφισβητεί επί της ουσίας την εξωτερική πολιτική, ενώ από την άλλη υπήρχαν πολύ ισχυρές αντιθέσεις με την Αριστερά και το ΠΑΣΟΚ.

Ο πολιτικός λόγος της Ενωμένης Αριστεράς εκφράζεται από τον ηγέτη της ΕΔΑ Ηλία Ηλίου και είναι αυτός που συνδέει τις δύο κοινοβουλευτικές περιόδους με μια συνέχεια και συνέπεια αριστερών απόψεων και θέσεων. Οι απόψεις του αρχηγού της ΕΔΑ συνέκλιναν κατά πολύ με τις απόψεις και τις θέσεις του κόμματος του ΚΚΕ εσωτερικού και παρόλο το έντονο φλερτ εκείνης της περιόδου δεν έγινε κατορθωτή μια συμπόρευση. Ο Ηλίας Ηλίου τονίζει ότι η Ελλάδα θα πρέπει να ασκήσει μια εξωτερική πολιτική ανεξάρτητη και αυτόνομη η οποία θα αναζητήσει τα στηρίγματα χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς να επιλέξει μεταξύ δυτικών,

ανατολικών ή αδέσμευτων ενώ θα πρέπει να λάβει υπόψη της ότι σήμερα στο κόσμο υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερα κέντρα δύναμης: ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Κίνα, Ευρώπη. Η εξωτερική πολιτική δεν μπορεί να μπει σε βεβαιότητες και καλούπια προηγούμενων ετών καθότι τα Βαλκάνια, η Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή αποτελούν μια μπλεγμένη αλυσίδα αλληλοεπηρεαζόμενων τοπικών αντιθέσεων και δεν είναι εύκολο να λυθούν χωριστά και απομονωμένα οποιοδήποτε από τα ζητήματα αυτά. Για αυτό ακριβώς η εξωτερική πολιτική χρειάζεται άγρυπνη προσοχή και σωστούς ελιγμούς

Οι επιδιώξεις των ΗΠΑ στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή υποδαυλίζουν και υποκινούν τις διεκδικήσεις της Τουρκίας και την ωμή επεκτατική πολιτική της. Η Ενωμένη Αριστερά έχει τονίσει ότι η Ελλάδα θεωρεί τα σύνορά της οριστικά, ότι δεν διεκδικεί τίποτα από κανέναν αλλά και δεν παραχωρεί και τίποτα σε κανέναν. Δυστυχώς συμπεραίνει ότι η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν μπει σε ένα φρενήρη δρόμο εξοπλισμών που θα έχει ως αποτέλεσμα την χρεωκοπία των δύο χωρών. Επίσης ο Ηλίας Ηλίου κρίνει ότι είναι θετική ενέργεια η παραπομπή του θέματος της υφαλοκρηπίδας στη Χάγη γιατί ξεφεύγουν οι δύο χώρες από το στάδιο των απειλών πολέμου και εκβιασμών ενώ δεν διστάζει να επισημαίνει ότι «ο τουρκικός λαός είναι εξίσου φιλειρηνικός με τον Ελληνικό. Η έξοδος από το ΝΑΤΟ πρέπει να ολοκληρωθεί, έστω και σταδιακά, με την πλήρη αποσύνδεση και από το πολιτικό ΝΑΤΟ ενώ και για τις Βάσεις τονίζεται ότι απέτυχαν να επιτύχουν τον σκοπό για τον οποίο φτιάχτηκαν, δηλαδή την ασφάλεια της χώρας. Τελικά αν δεν καταστεί δυνατόν η Ελλάδα να προχωρήσει σε πλήρη κατάργηση να αποδειχτεί ποιες βάσεις εξυπηρετούν το εθνικό συμφέρον. Τέλος η ΕΔΑ αποδέχεται την ένταξη της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και απαντώντας στις ενστάσεις υποστηρίζεται ότι είναι δυνατόν με την πάλη των εργαζομένων η σημερινή Ευρώπη των μονοπωλίων να γίνει Ευρώπη των εργαζομένων.

Στον νέο αριστερόστροφο εθνικό λόγο, σε αυτή την σημαντική τομή της Μεταπολίτευσης, η Αριστερά φαίνεται να μένει στην άκρη. Ο πολιτικός λόγος της Ενωμένης Αριστεράς είναι συνεπής στην πολιτική ιδεολογία και στα διαχρονικά οράματα της Αριστεράς, δεν χωράει στα καλούπια κανενός είδους εθνικοφροσύνης.

Εμφανής όμως είναι και η αδυναμία εκλαΐκευσης αυτών των οραμάτων ίσως εξαιτίας των κομματικών πρακτικών. Βέβαια δεν θα πρέπει να ξεχνάμε και την γεωμετρική δυναμική του ΠΑΣΟΚ που με την προσωπικότητα του Ανδρέα Παπανδρέου και με την εθνικολαϊκή του αφήγηση, οικειοποιείται ένα μεγάλο του ριζοσπαστισμού της Μεταπολίτευσης. Ο πολιτικός λόγος της αριστεράς και ειδικότερα του Ηλία Ηλίου σε συνέχεια με την δημοκρατική παράδοση και τους αγώνες της ΕΔΑ προδικτατορικά φαίνεται να εκφράζει μια μετριοπάθεια απέναντι στη κυβερνητική πολιτική, αποδεχόμενος ότι γίνονται βήματα εξομάλυνσης και ότι η σύγκρουση δεν είναι προς το όφελος των λαών. Στα μεταπολιτευτικά προτάγματα του νέου εθνικού λόγου ο χώρος της Αριστεράς δεν κατόρθωσε να δώσει πειστικές απαντήσεις και τελικά έμεινε στην άκρη ηττημένος από την εθνικολαϊκή πασοκική αφήγηση.

Συμπερασματικά, απέναντι στα ελληνοτουρκικά, τα κόμματα συνέκλιναν σε κάποια σημεία με κάποιες μικρές επιμέρους διαφοροποιήσεις. Το πρώτο θέμα σύγκλισης ήταν η διεθνοποίηση του Κυπριακού προβλήματος και η προσπάθεια επίλυσής του μέσα από τους διεθνείς οργανισμούς. Το δεύτερο ζήτημα ήταν η αποδοχή από όλα τα μέρη ότι πλέον η ασφάλεια της Ελλάδας κινδύνευε από την επιθετικότητα της Τουρκίας και όχι από κάποια άλλη χώρα, όπως τουλάχιστον λέγονταν ως τότε. Ταυτόχρονα, με τις διαφορετικές ερμηνείες και στοχεύσεις των κομμάτων, αναδεικνύεται με αρνητική χροιά ο ρόλος των ΗΠΑ. Αποτέλεσμα ήταν ότι ύστερα από πολλά χρόνια διαφαίνεται διάθεση απομάκρυνσης από την μονόπλευρη εξάρτηση της χώρας μας από τις ΗΠΑ.

Για τα υπόλοιπα θέματα υπήρχαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στο πολιτικό λόγο των κομμάτων. Όσον αφορά το θέμα της Υφαλοκρηπίδας, σύμφωνοι με την προσπάθεια της κυβέρνησης ήταν η Ένωση Κέντρου και η Ενωμένη Αριστερά ενώ αντίθετο ήταν το ΠΑΣΟΚ που θεωρούσε ότι έτσι θίγεται η εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Όσον αφορά το θέμα του ΝΑΤΟ και των Βάσεων, η Νέα Δημοκρατία και η Ένωση Κέντρου ζητούσαν την απομάκρυνση από το στρατιωτικό αλλά όχι από το πολιτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, ενώ το ΠΑΣΟΚ και η Αριστερά – από διαφορετική σκοπιά ο καθένας- ζητούσαν την πλήρη έξοδο της χώρας μας από την Ατλαντική συμμαχία.

Το ΠΑΣΟΚ και η Αριστερά εξέφραζαν έναν έντονα αντιαμερικανικά αισθήματα ενώ η Νέα Δημοκρατία και η Ένωση Κέντρου προσπάθησαν να μετατοπίσουν το κέντρο της πολιτικής τους προς τις υπόλοιπες δυτικές χώρες. Σε αυτό το πλαίσιο η ΕΣΣΔ αποτελούσε το αντίπαλο δέος για τη συντηρητική παράταξη, ενώ για το ΠΑΣΟΚ ο ρόλος των Σοβιετικών ήταν φιλοτουρκικός αφού έχει αναπτύξει καλές σχέσεις με την Τουρκία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ:

Βιβλιογραφία:

Αναγνωστοπούλου Σ., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ – Εφημερίδα Αυγή, Νοέμβριος 2014

Βαληνάκης Γ. (1993), *Εισαγωγή στην Ελληνική εξωτερική πολιτική 1949-1988*, εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη

Βούλγαρης Γ. (2008), *Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση στην Παγκοσμιοποίηση*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα

Γαζή Ε. (2015), «Μεταπλάσεις της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας και ταυτότητα στη μεταπολίτευση», συλλογικό *Μεταπολίτευση. Η Ελλάδα στο μεταίχμιο των δύο αιώνων*, επιμέλεια Αυγερίδης Μ, Γαζή Ε, Κουρνέτης Κ, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα

Δεμερτζής Ν (1996), *Ο λόγος του εθνικισμού, Αμφίσημο σημασιολογικό πεδίο και σύγχρονες τάσεις*, εκδόσεις Σακκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή

Διαμαντόπουλος Θ. (1993), *Το κομματικό φαινόμενο : μορφές, συστήματα και οικογένειες κομμάτων*. εκδόσεις. Παπαζήση, Αθήνα

Ηρακλείδης Α. (2007), *Άσπονδοι γείτονες – Ελλάδα – Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου*, εκδόσεις Ι Σιδέρης, Αθήνα

Ιωακείμογλου Η. (2002), *Αντιαμερικανισμός, οδηγίες χρήσης, πρακτικά συνεδρίου 26-27 Μαρτίου 1999*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Κατσορίδας Δ. (2006), *ΠΑΣΟΚ, από την αλλαγή στη μετάλλαξη*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα

Κοντοβουνίσκος Λ. (1988), «Η Ελλάδα και η ΕΣΣΔ, Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987», τόμος 1ός, *Δομές και στόχοι, ο διπολικός διεθνής περίγυρος*, επιμέλεια Κώνστας Δ.– Τσαρδανίδης Χ., εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή

Κώνστας Δ. (1989), «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987», συλλογικό, 1ός τόμος, *Δομές και στόχοι, ο διπολικός διεθνής περίγυρος*, Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή

Κώνστας Δ. (1989), *Για την Εξωτερική Πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Κώνστας Δ. (1986), *Το ελληνικό κοινοβούλιο στην εξωτερική πολιτική 1974-1984*, επιμέλεια Κουλουμπής Θ., Κώνστας Δ., εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα

Λέκκας Π. (2011), *Η Εθνικιστική Ιδεολογία, πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (1998) «Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη»

Λιάκος Α., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ – Εφημερίδα Αυγή Νοέμβριος 2014

Λιαλιούτη Τ. (2015), «Αντιαμερικανισμός και εθνικό αφήγημα της Μεταπολίτευσης», συλλογικό *Μεταπολίτευση. Η Ελλάδα στο μεταίχμιο των δύο αιώνων*, επιμέλεια Αυγερίδης Μ., Γαζή Ε., Κουρνέτης Κ., εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα

Μακρής Σ.(2010), *Εμφύλιος πόλεμος, επεμβατισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα*, εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα

Μπότσιου Κ. (2005), «Αναζητώντας το χαμένο χρόνο: Η ευρωπαϊκή τροχιά της μεταπολίτευσης», *30 χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004*», συλλογικό, επιμέλεια Αρβανιτόπουλος Κ- Κόππα Μ., εκδόσεις Λιβάνη

Μπρακατσούλας Β. (2014), *Ηλίας Ηλίου, η ζωή και η δράση του*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα

Νικολακόπουλος Η., *Μεταπολίτευση, 40 χρόνια μετά, Από την πτώση της δικτατορίας στην κρίση της Δημοκρατίας*, συλλογικό, επιμέλεια Καραμανωλάκης Β., Παπαθανασίου Ι., ειδική έκδοση ΑΣΚΙ – Εφημερίδα Αυγή Νοέμβριος 2014

Πανταζόπουλος Α (2001), *Για το λαό και το έθνος. Η στιγμή Ανδρέα Παπανδρέου 1965-1989*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα

Παπαδημητρίου Δ. (2006), *Από τον Λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των Εθνικοφρόνων, η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα

Παπανδρέου Α (1976), *Η Ελλάδα στους Έλληνες*, επιμέλεια Καρανάσης Χ. , Αθήνα

Ριζάς Σ. (2008), «Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», συλλογικό: *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα*, επιμέλεια Σβολόπουλος Κ., Μπότσιου Κ., Χατζηβασιλείου Ε., τρίτος τόμος, Αθήνα, σελ. 329

Σπουρδαλάκης Μ. (1988), *ΠΑΣΟΚ, δομή, εσωκομματικές κρίσεις και συγκέντρωση εξουσίας*, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

Τσαρδανίδης Χ. – Αλειφαντής Σ. (1988), «Η Ελλάδα και οι Βαλκανικές χώρες», συλλογικό: *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-1987*, τόμος

1ός, επιμέλεια Κώνστας Δ. – Τσαρδανίδης Χ., εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή.

Φίλιας Β. (1984), *Αντιπαραθέσεις*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Berstein S. –Milza P. (1997), *Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης - 1919 έως σήμερα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Mazower M (2004), *Σκοτεινή ήπειρος, ο Ευρωπαϊκός εικοστός αιώνας*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Young J. (2001), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Zinn H. (2008), *Ιστορία του λαού των Ηνωμένων Πολιτειών*, εκδόσεις Αιώρα, Αθήνα

Hobsbawm E.(2010), *Η Εποχή των Άκρων, ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2010

Taguieff P (2013), *Ο Νέος Εθνικολαϊκισμός*, εκδόσεις επίκεντρο, Θεσσαλονίκη

Lagani Irene, *U.S Forces in Greece in the 1950s, U.S. Military Forces in Europe The Early Years, 1945-1970*, edited by Duke S – Krieger W., Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford

Αρθρογραφία:

Κουμανταράκη Α, Τσακίρης Θ, *Οι αγνοημένες όψεις της μεταπολίτευσης, Από το εργοστασιακό κίνημα στην κομματικοποίηση των συνδικάτων*, εφημερίδα «Η Εποχή», στις 27-07-2014

Ρόγγας Β., *40 Χρόνια Νέα Δημοκρατία*, εφημερίδα «Η Εποχή» στις 05-10-2014

Ψαρράς Δ., *Ο γρίφος του «πατερναλιστικού σοσιαλισμού»*, ειδικό ένθετο της «Εφημερίδας των Συντακτών» στις 25-06-2016 *Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η Αριστερά*, επιμέλεια Κωστόπουλος Τ. – Ψαρράς Δ.

Διαδίκτυο:

www.hellenicparliament.gr

www.el.wikipedia.org

www.sansimera.gr

www.foundation.parliament.gr

www.iskra.gr

www.avgi.gr

www.real.gr,

www.youtube.com

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ:

Αρχεία Καραμανλή, τόμοι 8, 9, 10

Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων

Εφημερίδα «Η Αυγή» Ιούνιος – Σεπτέμβριος 1976

Εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» Ιούνιος – Σεπτέμβριος 1976

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» Ιούνιος – Σεπτέμβριος 1976